GÂNDIREA

ANUL III
No. 8, 9, 10

GÂNDIREA

PARSIFAL

DE

NICHIFOR CRAINIC

O cultură se naşte în momentul când un mare suflet se deşteaptă din străvechile zăcăminte de viaţă ale umanităţii veşnic copilăreşti, se desface, o formă din inform, definită şi vremelnică din nedefinit şi statornic. Ea înfloreşte pe pământul unei regiuni ce se poate hotărî cu exactitate şi de care e legată ca o plantă. O cultură moare când acest suflet a înfăptuit întreaga sumă a posibilităţilor sale în formă de popoare, graiuri, dogme de credinţă, arte, state, ştiinţe, şi cu aceasta se reîntoarce în starea primară. Existenţa ei vie însă, acea serie de mari epoci care caracterizează în contur precis desăvârşirea progresivă, este o luptă adânc lăuntrică, pasionată, pentru afirmarea ideii împotriva puterilor haosului în afară, împotriva inconştientului înlăuntru. Nu numai artistul luptă împotriva rezistenţii materiei, împotriva nimicirii ideii în sine. Orice cultură stă într'un raport adânc simbolic şi aproape mistic cu întinderea, cu spaţiul în care, prin care, ea vrea să se realizeze. Odată atins ţelul, şi ideea, întreaga sumă a posibilităţilor lăuntrice, îndeplinită şi realizată în afară, cultura *încremeneşte* deodată, moare, sângele ei se încheagă, puterile i se sfărâmă — ea devine *civilizaţie*». Oswald Spengler se mândreşte că «cel dintâiu» face această distincţie între cultură şi civilizaţie. Cele două noţiuni erau până acum înţelese în raport de simultaneitate; el le înţelege în raport de succesiune. Civilizaţia e bătrâneţea unei culturi; mai mult: moartea unei culturi. A unei culturi şi nu a culturii omeneşti, fiindcă după antihegelianul Spengler aceasta nu există ca un întreg; există culturi ce se nasc, se desvoltă şi mor, fatal ca orice organism viu. Analog cu vechile culturi dispărute, organismul cultural al Occidentului european a intrat în faza civilizatorică a bătrâneţii. Secolul al XIX,

ştiinţific şi materialist, culminând în maşinismul şi finanţa contemporană, înseamnă epoca civilizaţiei europene, epoca morţii: «Untergang des Abendlandes». Bătrâna Europă — Europa muribundă. Semnul distinctiv al acestui sfârşit e, după Spengler, «oraşul mondial». Oraşul crează cultura, deci istoria lumii e istoria oraşului. Satul, veşnic egal cu sine însuş, nu are istorie. Viaţa lui, viaţa provinciei, o absoarbe oraşul în necontenită creaţie culturală. Treptat, între oraş şi între sat se cască o prăpastie: prăpastia dintre cultură şi natură. La rândul lor, oraşele creatoare de cultură sunt osândite să rămână centre provinciale, pe măsură ce «oraşul mondial» acumulează toată creaţia lor. Provinciale sunt osândite să rămână Florenţa, Madridul, Parisul şi Londra, leagăne ale culturii europene, iar în locul lor cresc în proporţii monstruoase oraşele mondiale: Berlin şi New-York, centrele de civilizaţie ale acestei culturi, centrele morţii. Cele dintâiu sunt ceeace a fost Atena pentru cultura antică; cele din urmă — Roma cesarilor, de putredă strălucire în amurgul lumii vechi. Sensul oraşului mondial este sleirea tuturor posibilităţilor culturale, sterilitatea chiar fizică a omului, a omului rămas fără metafizică; materialismul desfrânat şi toate «ismele» eticei şi esteticei, până la internaţionalismul incolor. Omul civilizaţiei extreme redevine nomad ca'n starea de barbarie primitivă din care a plecat: ubi bene, ibi patria. Cu atracţia irezistibilă şi ucigaşă, cu îngrămădirea uriaşă de caturi peste caturi, oraşul mondial e un nou Turn al lui Babel sortit blestemului pustiitor al fatalităţii istorice.

Cântecul de lebădă, cu adânc răsunet, pe care Spengler îl închină Occidentului, vine într'o vreme de mare depresiune morală şi de crudă verificare a principiilor pe cari se întemeiază vieaţa europeană. Nu e spirit ales care să nu treacă prin acest tragic examen. Şi cum era firesc, Germania căzută trăeşte mai ascuţit această criză a civilizaţiei. Soluţiile născute din sbuciumul haotic sunt extreme. E deajuns să pomenim dintr'o parte curentul înclinat spre budism. El ar însemna mântuirea prin crearea unei noui metafizici din angrenajul maşinist în care omul european a fost prins, pradă propriilor născociri. Curentul acesta coincide dealtfel cu critica profetică pe care Tagore o face voinţei de putere, materialismului european — american. Glasurile unei soluţii creştine s'aud mult mai slab şi faptul îşi are explicaţia lui: protestantismul prusian a urmat o evoluţie întoarsă faţă de imperativul religios; el a desdumnezeit principiile evanghelice, potrivindu-le treptat pe măsura germanismului. Nu odată vei întâlni în paginile de glorificare a spiritului german subliniată isprava de germanizare a creştinismului şi de reducerea lui la vechea religie a lui Wothan. Protestantismul acesta, acomodat rasei, ducea la tehnica imperialistă a răsboiului. Din cealaltă extremă, soluţia porneşte tocmai de unde se opreşte Spengler; ea e în spiritul autentic al civilizaţiei actuale. E deajuns să pomenim numele celui mai tânăr, mai ingenios şi mai paradoxal gânditor german: R. N. Coudenhove-Kalergi. El vede viitoarea mântuire în «Apologia tehnicei»: tehnica în stadiul de azi e insuficientă întrucât ea n'a izbutit să facă din om decât un rob al maşinii. Tehnica de mâine, amplificată, desăvârşită prin avântul intens al invenţiilor viitoare, va pune în adevăr stăpânire pe forţele naturii şi va înlocui, în toate domeniile muncii, pe om. Aceasta va însemna biruinţa omului asupra naturii şi asupra maşinii, eliberarea lui şi răgazul sufletesc prielnic creării viitoarei culturi. Tehnica perfecţionată n'ar însemna deci proletarizarea omenirii, ci aristocratizarea ei: «împărăţia lui Dumnezeu pe pământ».

Oricât de felurite, de exotice ori de utopice ar fi aceste soluţii, ele izvorăsc din adânca desnădejde actuală, rod al crizei civilizaţiei. Oswald Spengler nu e un glas răsleţ. Nici în hotarele Occidentului, nici, mai ales, în afară. Am pomenit pe Tagore. Dar alături de el, mai dârz şi mai fanatic, răscolitorul Indiilor, Gandhi, a ridicat ca o grozăvie protestul lui, blestemul lui împotriva «spiritului diabolic» al Englezilor, al Europei. In această răzvrătire înfrânată în care el, băştinaşul, cerea poporului să asvârle pânza englezească, ţesută din bumbac indian în fabricile Marei Britanii, şi să se întoarcă la «vârtelniţa tradiţională», se desvălia un conflict mai adânc decât aparenţele lui economice: conflictul între două mentalităţi, între două concepţii de viaţă deosebite, potrivnice. O mentalitate patriarhală, împăcată cu sineşi cu natura deoparte, de cealaltă o mentalitate industrial comercială, iscoditoare, lacomă de bani şi de putere. Apariţia uneia turbura echilibrul celeilalte. Această mentalitate patriarhală a creat şi atitudinea rusească, îndeajuns de cunoscută, faţă de «Europa» socotită ca o întrupare a diavolului sau a lui Anticrist. In raport cu Occidentul, Rusia era stepa nemărginită cu zăcăminte de suflet fără formă definită, cu imensa-i viaţă ţărănească, primitivă,

«fără istorie», dar în care mocniau posibilităţile culturii viitoare; era «satul» cu visurile resfirate în metafizica lui haotică faţă de «oraşul» în care s'au întrupat veacuri după veacuri formele culturii occidentale. Rusia nu avea încă «oraşe». Avea târguri, pieţe de schimb. Petru cel Mare crează oraşul după modelul apusean, adică împrumută formele de viaţă zămislite dintr'o lungă evoluţie culturală şi voieşte ca în aceste forme, definite, create pe măsura sufletului occidental, să încapă sufletul haotic şi nemărginit al Rusiei. E ceeace Spengler numeşte fenomen de pseudomorfoză — captarea unui suflet primitiv în formele străine ale unei culturi înaintate. Petrinismul, curentul de europenizare, şi-a continuat silnic opera de falşificare. El a creat sufletul oraşului, străin de sufletul satului rusesc, a creat în oraş «societatea» în al cărei ultim strat au clocit ideile bolşevismului, a căutat să denatureze caracterul magic al religiei transformând-o în problemă etic-socială prin Tolstoi. Revoluţia din 1917 ar fi, în originea ei, opera lui Petru cel Mare. Sufletul haotic al Rusiei a refuzat totuş să încapă în forme străine. Pentru adevăraţii ruşi, opera petrinismului e opera diavolului şi tot astfel Europa care a hrănit petrinismul. Petersburgul e oraşul lui Satan. «Intâia condiţie de eliberare a simţirii poporului rus este: să urîm din toată inima şi din tot sufletul Petersburgul» scrie Aksakow lui Dostoievski. Iar Dostoievski, elementar şi apocaliptic, e pentru Spengler adevărata întrupare a ţărănimii ruseşti: adevăratul rus «e o bucată din Dostoievski». El refuză bolşevismul şi doreşte o formă proprie de viaţă, o religiune proprie, o istorie viitoare proprie. Bolşevismul e opera occidentalului fără să vrea: Tolstoi. «Creştinismul lui Tolstoi era o confuzie. El vorbia de Cristos şi se gândea la Marx. Mileniul apropiat aparţine creştinismului lui Dostoievski». («Untergang des Abendlandes», vol. II, p. 236).

Creştinismul lui Dostoievski e ortodoxia sufletului simplu, ţărănesc. Intreaga rezistenţă rusă faţă de Occident are o coloratură puternic ortodoxă. Problema Rusiei în raport cu civilizaţia europeană e problema tuturor popoarelor de regim patriarhal din sânul ortodoxiei.

Nici nu s'a încheiat suta de ani de când Dinicu Golescu, boier cu işlic şi cu ciubuc, descoperia minunile Europei cu exclamaţii deabia articulate, de primitiv asvârlit brusc în grădina de aur a civilizaţiei. Descoperirea Golescului cade într'o vreme în care Spengler vede, pentru Occident, începutul bătrâneţii. Strălucirea care orbi pe boierul valah ar fi deci, strălucirea de putregaiu a Romei în amurgul antichităţii. Din această vreme, raportul nostru faţă de Europa e raportul Daciei cucerite faţă de Roma celei din urmă străluciri a cesarilor. Pe podul de piatră al lui Apolodor din Damasc intrau formele definitive, şlefuite ca marmura, ale unei civilizaţii ce muria de perfecţiune. Şi în cuprinsul armonios, apolinic, al acestor forme trebuia să încapă sufletul tracic, dionisiac, al păduretului Zamolxe. Fenomenul acestei pseudomorfoze, peste care atunci s'a învălurat potopul barbarilor, se repetă în situaţia de azi. Se poate urmări şi la noi, ca în Rusia, firul de occidentalizare al unui «petrinism» care a început aici cu un veac mai târziu. Şi, paralel, firul unei rezistenţe. Conflictul n'a luat însă la noi proporţiile gigantice ruseşti. A fost poate o înclinare de acomodare, amintire a vechei experienţi din Dacia Felix: o elasticitate de spirit latin, mai mult virtuală. Ea n'a făcut decât să îmblânzească conflictul care s'a iscat şi continuă, între sufletul nostru autohton şi nedefinit şi între formele înnoirilor occidentale. Am căutat să arătăm în articolul «Politică şi Ortodoxie» opera de falşificare întreprinsă de revoluţionarii veacului al XIX asupra vieţii religioase româneşti: ei aduceau formulele unei culturi multiseculare, ajunsă în faza înaintată a pozitivismului ştiinţific, şi le-au aplicat mediului nostru de tinereţe primitivă, de simţire fragedă, aproape copilărească, al cărei graiu propriu nu era şi nu putea fi decât religia. Dar criza Bisericii actuale e criza tuturor instituţiilor create de reformele moderne, sau modificate în sensul lor. Intre aceste reforme şi sufletul nostru autohton, stă distanţa unui mileniu de cultură occidentală care le-a zămislit dincolo de aria geografică a sufletului de-aici. Criza se poate urmări tipic în sistemul nostru de învăţământ, modificat mereu după modeluri apusene. Din casa părintească, izvorul folklorului, copilul trece în şcoala primară ca peste o prăpastie. Nimic deacolo nu se prelungeşte dincoace. Invăţătura, oricât de pedagogic aplicată, nu se lipeşte, nu fuzionează cu conţinutul de-acasă al fragedului suflet. După cei patrucinci ani obligatorii, şcoala îl redă pe copil mediului natural, permanent, care îneacă fără nici o greutate pietrişul de cunoştinţe cu care i-a prunduit pământul sufletesc. Este, în această neînţelegere a ţăranului pentru carte, revolta nearticulată a geniului autohton împotriva formei de cultură ce n'a izbutit să-i fie familiară Şcoala se dovedeşte, după 60 de ani de experienţă zadarnică şi absurdă. E convingerea care începe să se generalizeze după studiile

critice din ultimul timp ale pedagogilor noştri. Ei cer o şcoală potrivită sufletului popular. Cât despre învăţământul superior, intelectualist, care tinde la formarea spiritului, a inteligenţii pentru mediul «oraşului mondial», rezultatele lui le simţim dureros, mai ales acei cari alcătuim întâia generaţie de cărturari. Cu cât mai sus te sui pe scara acestui învăţământ, cu atât mai înstrăinat te simţi de mediul din care ai plecat. Intelectualul plutind cu spiritul în văzduhul teoriilor simte golul reazimului moral între el şi vatra de unde a plecat: sufletul de acasă, ignorat de cărţile înalte, s'a pierdut dealungul anilor. Sentimentul acestei înstrăinări plânge adesea în versurile lui Octavian Goga: «prăpastia» dintre sat şi oraş. Dintre satul nostru cel «ţără istorie» şi oraşul nostru care nu e «oraşul mondial», ci vechiul târg gospodăresc caricaturizat prin reforma bruscă a occidentalizărei. Bucureştii—micul Paris. Dar acest parisianism se amestecă atât de strident cu dezordinea noastră orientală că stârneşte hohotul de râs al călătorilor occidentali în trecere pe la noi. Nici o capitală nu furnizează atâtea elemente de batjocură notelor de drum din presa europeană. Din ele ar trebui să înţelegem cât de neizbutită e pretenţia noastră de occidentalizare pentru cetăţeanul oraşului mondial.

Neputând să europenizeze oraşul, boierimea noastră, ca boierimea lui Petru cel Mare, s'a europenizat pe sine. A intrat în trup şi suflet cu formula civilizaţiei şi, fluturi ieşiţi din codrii natali şi orbiţi de flacăra ei ucigaşă, s'a pierdut pe drumurile Europei. Aristocraţii noştri moderni au ajuns astfel «nomazii» civilizaţiei: ubi bene, ibi patria. Latifundiari absenteişti, ei au fost absenţi şi din cultura noastră. De unde ar fi trebuit să fie, ei cei dintâiu, apărătorii geniului autohton, s'au exclus de bună voie din sfera lui de influenţă: au devenit sterpi şi de prisos. E semnificativ şi reconfortant faptul că cei mai mari scriitori ai noştri au luat atitudine hotărîtă împotriva talazului de europenizare. Sub ascuţişul lui Caragiale a trecut târgoveţul incult în mintea căruia se răsfrângeau, ca'ntr'o oglindă spartă, noile idei politice, caricatura civilizaţiei. In vâlvătaia urii lui Eminescu a căzut aristrocratul înstrăinat: victima civilizaţiei. Iar când această aristocraţie a încercat să-şi instaleze, inconştientă, în Bucureşti «micul Paris», ea s'a întâlnit faţă în faţă, la 1906, cu sănătatea robustă a curentului dela «Sămănătorul». Era în protestul literaţilor acelora, dispreţuiţi de aristocraţie ca şi poporul pe care îl reprezentau, revolta articulată răspicat, drastic, a geniului autohton. Peste un an de zile, ţărănimea ieşia încăodată din negură; ea aprindea, pălălaie înaltă până la cer, conacele şi armanele — ca să se vadă bine drumul reformelor româneşti.

Pe dealurile ondulate ale Iaşului, umblau razna odinioară, în ceasurile lor de repaus doi prieteni. Unul roşcovan şi rotofeiu, bărbos dar răspopit, argint viu la minte şi vorbăreţ ca un copil, iar vorba lui plină de drăcovenii pipărate şi de înţelepciuni glumeţe; celălalt — obraz palid, frunte boltită ce lumina ca un crâmpeiu de cer printre norii de păcură ai pletelor, mai mult tăcea, asculta pe flecar şi, ascultându-l, părea un zimbru ce soarbe din izvor. Arar, când deschidea el gura, vorbăreţul se oprea. Şi'n mintea celui ce n'avea un orizont mai larg ca vatra unde se născuse, vorbele rare ale palidului prieten deschideau cercuri de lumină: cât roata zărilor, cât roata Daciei, cât roata pământului, cât roata cerului cu stele. Erau vorbe culese de prin cele străinătăţi pe care cel simplu, uimit, nici nu le bănuia, căzute apoi în adânc de suflet, coapte acolo ca într'un cuptor, îndelung, mărite şi rotunde ca pâinile dospite... Câteodată se opriau la vreo cârciumă de margine, ascultau lăutari bătrâni, beau vin şi se ospătau cu pui fripţi şi mămăligă caldă. Roşcovanul, înflorit de mulţumirea vieţii, scotea apoi o poveste, nou meşteşugită, şi i-o cetea «lui Mihai». Iar Mihai îi spunea în urmă, tărăgănat, Doina: Tot românul plânsu-mi-s'a... Ion Creangă cel năzdrăvan plângea ca un copil. Tot aşa precum râdea.

Eminescu îşi regăsea în el pe vechiul lui prieten, sufletul popular, folklorul, haosul spuzit de stele, din care a desprins cea mai frumoasă poezie românească: Luceafărul. Prietenia lor e prietenia literaturiior mâneşti cu poporul românesc. Tot ce a zămislit mai de seamă această literatură, dela Luceafărul şi Nunta Zamfirii până la Niculăiţă Minciună şi Dumbrava minunată s'a făcut în colaborare cu sufletul popular. Apele lui adânci s'au ridicat prin ea ca'n vârtejul unui sorb.

Caracterul dominant al acestei literaturi e caracterul satului. Mentalitatea care a născut-o vine dintr'o concepţie de viaţă patriarhală. Scriitorul român nu vede încă sub unghiul modern, sub unghiul «problemelor». Ar trebui să aibă pentru aceasta o mentalitate făurită în furnalele marilor oraşe. Pe el nu-l atrage aproape nimic din viaţa care se frământă

într'un centru industrial. Avem în ţară o industrie a petrolului: nu există încă nici o pagină care să oglindească sbuciumul din jurul sondelor care, ventuze uriaşe de fier, sug sângele de păcură al acestui pământ. Literatura a rămas la ţară pentru a trâmbiţa mai departe, sub bolţile artei, ce se şopteşte acolo şi ce se suspină lângă opaiţul nopţilor de iarnă. Ea e prin instinct premergătoarea. Ea e întâia formă culturală care se naşte din informul popular. Şi prin însăş esenţa ei, e misionară: a fost unionistă când nu exista unirea, a fost democrată când nu exista democraţia. Acesta e semnul tinereţii ei: copil ce nu se depărtează prea mult de casa părintească. Iar când uneori s'a depărtat, a căzut în ezoterismul care, după Spengler, e semnul morţii. Au fost aceste manifestări izolate expresia bătrâneţii noastre sufleteşti, a sleirii de puteri zămislitoare? Sau, mai sigur, accidente pseudomorfice? Iluzia oraşului european a ademenit în treacăt şi pe unii din cântăreţii noştri. Dar prietenia Eminescu-Creangă trăieşte, ca odinioară de fragedă, în scrisul lui Mihail Sadoveanu.

O. Carp, poetul a cărui gândire muzicală e aşa de puţin cunoscută, a publicat în «Sămănătorul» versurile simple ce dau simbolul vieţii noastre patriarhale:

Pe-acelaş petec de pământ, pe care
Moşi de strămoşi s'au ostenit să-l are,
Şi-averi din ţărnă l-au făcut a scoate,
Tragi azi şi tu cu plugul, strănepoate.

Şi gândul greu, ce-aveau pe vremi bătrânii
Cu sufletul bătut de grija pânii,
Il ai şi tu acuma, strănepoate,
Deşi 'ntre voi sunt zeci de veacuri poate...

Aşa ţi-e scris: alăturea cu boii,
Să fii supus durerii şi nevoii
Şi, când în jurul tău se schimbă toate,
Tu să rămâi acelaş, strănepoate.

Perspectiva unor oglinzi faţă în faţă ce răsfrâng în serii nesfârşite aceeaş imagine: şi'n trecut şi'n viitor. Pe-acelaş petec de pământ, generaţii după generaţii, rezumate în imobilitatea aceluiaş destin pe când dincolo de răza lui totul e în veşnica schimbare. Istoria lor e mincinoasă ca perspectiva oglinzilor: ea înmulţeşte iluzoriu aceeaşi imagine. Viaţa ţărănească n'are istorie. Ea se cufundă în natură. Dar ca sâmburii ce zac în sânul naturii, ca minereurile ascunse în straturile pământului, zăcăminte de posibilităţi mocnesc în această viaţă primitivă.

Sunt elementele copilăriei veşnice a omenirii, care, în momentul cultural, pot să fie făcătoare de minuni ca «apa ne'nceputǎ», atât de preţioasă vrăjitoarelor. In ele se împleteşte sentimentul armoniei cu natura: idilicul, — ce colorează literatura noastră de până acum, — şi gândul interpretării metafizice a naturii: magicul religios — pe care literatura l-a trecut aproape cu vederea. Patriarhalismul ţăranului stă în mulţumirea cu care primeşte ceeace îi îmbie, ca dela sine, dărnicia pământului acestuia binecuvântat. Desfăşurându-şi munca în spaţii largi, el are prilejul să-şi trimită gândurile, cu norii, în nemărginire, spre tainele veşnice. Evlavia lui creşte par'că din fire: anima naturaliter christiana. Dar în adâncul acestei evlavii creşte monstruoasă flora submarină a miturilor printre care Dumnezeu şi sfinţii îşi încrucişează, în bună prietenie, căile cu fantomele păgâne ale basmelor. Am arătat altădată cum ortodoxia rituală a menajat această mentalitate magică. Sub aripa ei înstelată, flora submarină s'a desvoltat în voie, hrănită din depărtate izvoare orientale. Complectând pe Hasdeu, un învăţat, astăzi autoritate europeană în specialitatea folklorului, studiind literatura populară pe care şi-au însuşit-o dealungul veacurilor Românii, a demonstrat că aproape toate aceste cărţi, dela Alexandria, Epistolii şi până la Gromovnic, sunt de origine asiatică sau balcanică, bogomilică. A demonstrat totdeodată, evident, şi răsunetul pe care aceste cărţi, mult iubite până azi, l-au avut în creaţia proprie a folklorului românesc. (M. Gaster: «Literatura populară română»). Un larg fluviu de orientalism a curs deci în matca sufletului nostru popular. Bizanţul şi Kiewul au fost pentru noi vămile pe unde s'a strecurat, pe dedesuptul ortodoxiei, acest import ce s'a disolvat cu vremea în rezervoriul forţelor noastre primitive. El face astfel parte din avuţia noastră populară şi alcătueşte încă o putere de di-

ferenţiere şi de rezistenţă a mentalităţii patriarhale, a geniului autohton faţă de curentul civilizaţiei europene de provenienţă istoriceşte proaspătă. A fost un moment, în vremea marelui războiu, când cele două mentalităţi s'au găsit duşmăneşte faţă în faţă şi s'au izbit de moarte: Mărăşeştii. Soldaţii noştri, cu echipament improvizat, l-au asvârlit, au prins arma ca pe o bâtă ciobănească şi s'au năpustit, goi şi ţărani, asupra maşinismului ucigaş al civilizaţiei. Momentul acela glorios e începutul, poate semnificativ, al democraţiei româneşti.

Problema culturii noastre începătoare stă azi între civilizaţia occidentală a cărei limită extremă se proclamă atinsă şi între Răsăritul, în haosul creştin al căruia se prevede viitorul. Avem cu noi democraţia virgină şi enigmatică în posibilităţile ei creatoare şi ortodoxia ale cărei puteri dumnezeeşti s'au păstrat, neepuizate, în odăjdiile ritualismului. Contopite în organismul viu al unei democraţii evanghelice, ele pot însemna pentru viitoarea noastră cultură drumul care l-a dus pe Parsifal salvatorul către burgul primejduit al sfântului Gral...

In munţii de miazănoapte ai Spaniei gotice stă castelul Montsalvat, — burgul Gralului — unde se petrece uriaşa dramă liturgică a lui Wagner. Ordinul cavalerilor are în paza lui două unelte sacre dela Isus Cristos: Gralul, — sfântul potir din care a băut la Cina cea de taină şi'n care a curs sângele răstignitului — şi lancea cu care a fost împuns pe cruce. Cavalerii slujesc cultului mântuitor al împărtăşaniei. Dar în preajma castelului unelteşte duhul pierzaniei, Klingsor: el are grădini subterane, cu flori de fabuloasă strălucire şi femei voluptoase, tremurând de pofta orgiei. Virtutea cavalerilor şovăie, descumpănită, între burgul sever şi sacru şi între fermecătoarele grădini blestemate. Mulţi au căzut, mulţi cad. Insăş căpetenia ordinului, în luptă cu Klingsor, a pierdut lancea sfântă, păcătuind, iar acum zace fără leac, rănit cu ea de vrăjmaş. Gralul, izvorul mântuirii, e în primejdie să cadă în ghiara necuratului. Cavalerii credincioşi au sufletele strivite de plumbul mâhnirii. O boare de nădejde îi mângâie: Va veni odată...

Şi iată-l! Parsifal. Apare isbucnit din străfundul codrului: bloc de forţă inconştientă, rupt din sălbăticia naturii. Nu ştie de unde vine, nu ştie unde se duce. Dar astfel s'a zis: el va zdrobi puterea lui Klingsor, va călca păcatul în picioare, va smulge lancea, va vindeca pe bolnav, va mântui Gralul. Porumbielul ceresc se va coborî asupra lui: «Mântuire mântuitorului»!

Parsifal, «der reine Tor» — (sancta simplicitas, i-ar corespunde, ca sens) — e întruparea puterii elementare, nedespicată încă de conştiinţa binelui şi răului, informă, neconturată încă de cunoaşterea de sine. Apare din negura străveche a pădurii jucându-se, adică săgetând o lebădă sacră.

— Cum ai putut să faci păcatul acesta?

— N'am ştiut.

— Unde eşti tu, aici?

— Nu ştiu.

— Cine e tatăl tău ?

— Nu ştiu.

— Cine te-a trimis pe drumul acesta?

— Nu ştiu.

— Cum te chiamă?

— Multe nume am avut, dar nu mai ştiu niciunul.

E copilul naiv al naturii. Omul fără istorie pe care democraţia îl ridică din adâncuri. In faţa lui stă: deoparte cetatea sfântului Potir în primejdie, de cealaltă grădinile fermecate ale lui Klingsor, — civilizaţia occidentală. Mulţi cavaleri am pierdut, mistuiţi de patima strălucitoarelor grădini.

Va şti el să biruie, să mântuie, să creieze?

Răspunsul mocneşte în vitalitatea lui.

Şi'n taina sorţii.

VIZITĂ NOCTURNĂ

DE

ION MINULESCU

MI-A bătut azi-noapte Toamna'n geam —
Mi-a bătut cu degete de ploaie,
Şi la fel ca'n fiecare an,
M'a rugat s'o las să intre în odaie
Că-mi aduce o cutie cu «Capstan»
Şi ţigări de foi din Rotterdam . . .

Am privit în jurul meu şi'n mine:
Soba rece,
Pipa rece,
Mâna rece,
Gura rece ! . . .
Doamne, cum puteam s'o las să plece ? . . .
Dacă pleacă, cine ştie când mai vine ? . . .
Dacă'n toamna asta, poate,
Toamna-mi bate
Pentru cea din urmă oară'n geam ? . . .

— *Donnez-vous la peine d'entrer, Madame !* . . .

Şi femeia cu privirea fumurie
A intrat suspectă şi umilă
Ca o mincinoasă profeţie
De Sibylă . . . .

A intrat,
Şi-odaia mea'ntr'o clipă
S'a'ncălzit ca un cuptor de pâine
Numai cu spirala unui fum de pipă
Şi cu sărutarea Toamnei, care mâine
O să moară bolnavă de gripă . . .

VRAJĂ DE NOAPTE

DE

ADRIAN MANIU

AU trecut pe câmpuri lupii în haite
Sub luna de argint viu, ce stă să moară.
Vântul a început mai trist să se vaite
Şi câinii pădurii urlă la moară.
In negurile pline de cruci
Din răspântii, au plecat năluci.
Oase ciocănite,
Haine putrezite,
Un'te duci?
In lături, în lături!
Geme buhaiul,
Strâmbate 'nfipte 'n mături
Sboară cu alaiul,
Domniţe fără cunună,
Nagode cu ochi de jăratic,
Ţigani sunând cobze fără strună

Şi un ţap negru behăind nebun şi sălbatic
După babe ce pe lebezi încălicate, ghemuite
Infig în puf alb călcâie ascuţite.

Toţi, toate, în spre apus
Unde şi dragostea s'a dus.

Din volumul «Lângă pământ» sub tipar la «Cultura Naţională»

DECEMVRIE LA ȚARĂ

DE

ADRIAN MANIU

PĂMÂNTUL alb e negru de ciori.
Pe lac alunecă băieți,
Labele câinilor au tipărit urme de flori,
Babele duc la piept vreascuri și stacheți.

Cerul ca o pâine se firimițează
Albul tot mai vânăt înnoptează

Clopoței se sting. Vântul apasă.
O stea se oprește la case să stea,
Isprăvind, suie pârtea spre cer sau spre pădurea deasă.
Cerul nu se zărește. Pădurea nici ea.

Dar pentru steaua care mergea fără să mai vadă,
Luna se ridică, bulgăr de zăpadă.

UNCHIUL DIN AMERICA

CONSTANTIN MOGREA stinse lumânarea, turtind flacăra cu al doilea tom din «Vieaţa insectelor». Pe urmă, rămase multă vreme cu ochii deschişi în întuneric, răsucindu-şi în aşternut oasele dureroase.

Nu se ridicase într'un cot să sufle lumina, înadins ca să nu-şi alunge somnul şi acum somnul nu venia. Il înnăbuşi mai întâiu fumul înnecăcios al feştilei stinse, amintind slujba bisericilor de ţară, deniile, prohodul îmmormântărilor. Gândi după aceea cu neplăcere, că a doua zi are să găsească un rotocol murdar de funingine, o pată grasă şi transparentă de spermanţetă, pe scoarţa nouă a cărţii; asta îi risipi dealbinelea pofta de dormit. Afară se auziau streşinile picurând. Incepea desgheţul. Era în cele dintâiu zile ale lui Martie. De cu seară pornise cald vântul echinopţiului. Sfârşia şi iarna aceasta îndelungă şi aspră, care păruse într'o vreme fără sfârşit. «Cel puţin aşa se uşurează bugetul la capitolul combustibilului !» îşi surâse singur Constantin Mogrea, cu o veche amărăciune, miloasă şi ironică pentru propriile sale mizerii. Acum numai această fericire, de ordin casnic, i-o mai putea aduce primăvara. Intoarse perna cu faţa rece în sus, căutând un loc potrivit să-şi înşele insomnia.

Pe sub prag, din camera dealături, străbătea o şuviţă subţire de lumină; şi în noaptea opacă şi densă, care-i juca înaintea ochilor svâcnitoare cercuri de întuneric, dunga aceea caldă îi chema privirea îndărătnic: stăruitoare prezenţă a unei suferinţi tăcute, resemnate şi fără scăpare. Acolo, la masa cu mărunte unelte de cusut; mosoare roşii cu aţă, nasturi de sidef, foarfece şi perniţe de ace, lucra până târziu, după miezul nopţii, Silvia. O ştia plecată sub globul lăptos al lămpii, deasupra pânzei albe, cu genunchi înălţaţi pe un taburet, cu pleoapele obosite şi cu obrazul fără sânge; destinzându-şi din când în când umerii încovoiaţi, trosnindu-şi mâinile anemice amorţite. Iar tinereţea aceea ucisă de timpuriu, osândită la nopţi de veghere şi la sărăcie, îl duru până la desnădăjduire în pregătirea aceasta de primăvară, coborîtă pe nevestite; pentru el şi toţi ai lui fără făgădueală nici unei bucurii întregi, în dimineţile luminoase ce au să vină, cu soare strălucitor, cu desmierdarea aeriană a adierilor de vânt, în grădini parfumate, unde albinele vor zumzăi peste câteva zile în miezul roz al frunzelor de cais, albe.

Zilele şi anotimpurile se târau în vieaţa lor, de mult asemănătoare şi mâloase; fără surprize şi fără ostroave de înseninare. De câte ori Constantin Mogrea se gândia la această monotonă înşiruire a săptămânilor, îndată îi apărea în amintire, stupid şi fără desluşită pricină; Matusalem, broasca cu carapacea din cancelaria liceului, ghemuită neclintit într'un ungher cu aparate de alamă coclite, ca un bloc negru şi neînsufleţit de mineral. Deacolo vietatea prizonieră nu scotea capul decât odată pe zi, la farfuria cu lapte, pentru ca să se întoarcă iarăş să somnoleze, cu gâtul şi cu labele strânse sub capacul de os, aşa de ani şi ani de zile, aşa ani şi ani de acum înainte, până când toţi vor fi morţi, schimbaţi, înlocuiţi, uitaţi; şi ea, fără nici o grabă şi fără nici o întârziere, la acelaş ceas, va întinde capul îngust fără frunte, cu ochii acoperiţi de pleoape solzoase, spre acelaş blid de mâncare, spăimântător

de precis, de resemnată şi indiferentă, la tot ce poate fi luminos şi cald, dincolo de zidurile cenuşii cu planşe de anatomie.

«De ce oare natura va fi hărăzind vieaţa cea mai îndelungă, tocmai creaturilor celor mai stupide şi mai urîte?» — se întrebă Constantin Mogrea, cu bolnăvicioasa insistenţă a omului chinuit de nesomn, de a se acăţa de gânduri absurde şi nefolositoare.

Pe urmă, fără să-şi lămurească un răspuns, se trezi descoperind că ochii broaştei, cu inele galbene în jurul pupilei, au o ciudată asemănare cu ochii de prost, blând şi docil, ai directorului. «Se vede că într'adevăr trăsăturile fiecărui om, amintesc câte un animal. De sigur pe acela, în a cărui speţă strămoşii lui erau destinaţi să se oprească în evoluţie...» reflectă cu obişnuita-i înclinare către generalizări, dascălul de zoologie, şi îndată căută să-şi recapituleze în minte, pe rând, figura fiecărui cunoscut, să desluşească cu ce specie anume din regnul animal va fi semănând fiecare. Unul avea gură cu buze rotunde şi despicate de iepure, altul un adevărat cap de pichire; Stamate, prietenul lui cel mai bun, dela prima vedere îl făcuse să se gândească la un guvid, exact la un guvid. N'ar putea spune nici acum de ce anume. Poate din pricina capului fără gât, lat, chel, măsliniu şi gras, şi a ochilor prea depărtaţi către tâmple. Il bucură această descoperire, ca şi cum ar fi aflat oamenilor din jurul lui o infirmitate ascunsă şi umilitoare, de care el fusese ferit. Dar îşi aminti cu tristeţă că elevii, îl numiau între ei, pentru gâtlejul lung şi vorba asmatică — gânsacul — şi alungă grăbit gândul dela aceste curate neghiobii, cum numi cu dispreţ descoperirile ce-l încân,taseră adineaori. «Ce mai colecţie de neghiobii s'ar aduna, dacă ar exista un aparat drăcesc să stenografieze gândurile de insomnie, chiar ale celui mai inteligent om! Şi bietul *homo faber*, ce mai jalnică apariţie pe scoarţa planetei... !» — încercă să se consoleze Constantin Mogrea, confundându-şi soarta cu a întregei omeniri, pe care o compătimi generos, din patul lui de bătrân torturat de nopţi fără sfârşit. Hotărî să nu-şi mai oprească la nimic cugetul.

Numără picăturile de pe streşină, afară. Pic-pic! — asta e sub fereastră. Pic-pic, — asta e pe treapta de piatră a scărilor. «Ciudat, cum au săpat picăturile acolo, o gaură rotundă, netedă şi adâncă; par'că ar fi scobită cu un cui! De treizeci de ani grezia aceea e roasă de picioarele lor... Acuma seamănă, adâncită la mijloc de paşi, cu treptele vechi de biserici... Când are să-l asculte oare proprietarul, să înceapă reparaţiile? Va să zică iar se surprinde gândind!... Oare Edison doarme patru ceasuri pe noapte fiindcă şi-a educat aşa celula nervoasă, ori fiindcă sufere de insomnie?... Ce mai prostii îi dă în cap!... N'are să adoarmă aşa niciodată! Se răsuci pe altă parte. Aproape de tot izbucni un cânt de cocoş. Se auzi desluşit, ca sub fereastră, şi baterea aripilor. Răspunse îndată altul, şi altul, şi altul; din ce în ce mai înnăbuşit şi mai îndepărtat, până la marginea oraşului, deacolo peste câmpuri întinse şi întunecate, umede sub vântul cald al desgheţului, ca un semnal misterios în bordeiele negre, din cătun adormit în cătun adormit. «In clipa asta se îngână toţi cocoşii din ţara românească!» — gândi Mogrea, şi asta îi păru chinuitor de monoton.

Fâşia de lumină de sub uşă îi ţintui iar un răstimp ochii. Pe urmă, i se păru că în întuneric aude o mişcare, abia simţită.

— Mario, tu dormi?

Din celălalt pat, de dincolo de biurou, femeia se întoarse în aşternut.

— Nu... De ce 'ntrebi?

— Nu se mai culcă Silvia! Trebuie să fie aproape unu...

Femeia nu răspunse. Ghici că strânge din umeri sub plapomă. Când putea să lucreze decât după ce se liniştesc toţi? Apoi târziu, mai încet, crezând că a aţipit:

— A fost azi Stănciulescu. Uitam...

— Ei?... şi ce mai vrea individul?

— A venit cu legea cea nouă a chiriilor. Cu Monitorul... Zice că-i dă drept să ne urce iar, dela Sfântu Gheorghe!... A rămas să treci pe la el...

Constantin Mogrea se încruntă în întuneric, ca şi cum avea chiar acum în faţă pe Stănciulescu, şi trebuia să-şi apere cu înverşunare drepturile lui de chiriaş pentru veşnicie. Intotdeauna, în ajunul împrejurărilor grele se simţia energic, închipuia dialoguri în care el avea cuvântul hotărîtor, cel din urmă — a doua zi, în faţa evenimentelor adevărate, pierdea repede tot curajul, gângăvia vorbe neisprăvite, se apăra moale, dezarmat, bicisnic.

Pipăi încet, să nu răstoarne ochelarii şi paharul cu apă de pe măsuţa de noapte, şi des-

chise portţigaretul. Aprinse o ţigară, trase fumul cu sete. Lumina de sub prag se mişcă, se auzi un sertar tras, împins la loc. Apoi din nou se făcu linişte.

— A mai fost şi Pincu... Cu ghetele copiilor dela reparat. Trebuie numai decât să-i dăm măcar cinci sute de lei!... A crescut din cale-afară contul.

Mogrea privi iritat spre locul unde se afla nevastăsa, deşi nu o vedea în beznă.

— Să mai aştepte! Nu i-ai spus la leafă?... Ce pot să-i fac, frate? Ce pot?...

Rosti ultimele cuvinte cu jumătate de glas, ca un vinovat. Cu două zile înainte, plătise cu economiile lui ascunse, două sute de lei pe cele două volume cu observaţii curioase din vieaţa insectelor, şi acum banii aceia îi păreau furaţi sărăciei lor, sustraşi netrebnic altor nevoi, risipiţi pentru satisfacerea unui viciu tăinuit. Trei luni îl chinuiseră volumele în vitrină, cu coperta lor albăstrie, pe care era gravată o insectă cu antene lungi, arcuite şi fine, pe o crenguţă ţepoasă de pin. A economisit dela tutun, a împuţinat numărul ţigărilor, n'a mai cumpărat decât o gazetă pe zi; iar când a ieşit cu pachetul legat cu şnur roşu subţioară, din librărie, s'a furişat pe lângă zid, ca după săvârşirea unei fapte urîcioase. Acum i se părea că nevastă-sa, după ce întorsese volumele pe o parte şi pe alta dimineaţa, când scuturase biuroul, făcea aluzie la această patimă a lui pentru cărţi, cu neputinţă de vindecat, în ciuda tuturor certurilor fără sfârşit, a sâcâiturilor prelungite, a controlului până la ultimul gologan din leafă, înghiţit de nevoiaşa lor gospodărie.

— Şi uitam, urmă şoptit femeia. A mai fost după amiază şi...

Constantin Mogrea se ridică în capul oaselor, gesticulând în întunericul orb, fără să aştepte sfârşitul.

— Cine a mai fost, frate?... «A mai fost şi... a mai fost şi...» Ce dracu, toţi şi-au dat întâlnire azi aici?

— Vorbeşte mai încet, omule! Trezeşti copiii. Te aude fata de dincolo... Vroiam să spun ca mai fost şi Emil. Na!

Constantin Mogrea frecă un chibrit şi aprinse lumânarea. Nu puteau continua vorba aşa, fără să se vadă. La lumină gândurile îi păreau mai limpezi şi mai simple. Pe perete jucă umbra slabă, că părul sburlit, cu mărul lui Adam pronunţat peste măsură, mişcându-se la fiecare răsuflare ca un neobosit piston negru. Se ridică între perne şi femeia, frecându-şi ochii speriaţi de lumina bruscă. Era puţină la trup, cu pieptul plat în capotul de noapte, cu şuviţe de păr sur, scăpate de sub bonetă.

Stăteau acum în camera rece, în paturile despărţite la mijloc de biuroul cu teancuri de cărţi, ca două stafii urîte, slabe şi bătrâne; pregătindu-se să pună la cale, după miez de noapte, pe şoptite, o faptă misterioasă şi groaznică. Dacă cineva ar fi privit atunci prin întredeschiderea perdelii înlăuntru, ar fi asemuit îndată fără voie, moşnegii aceştia cu nişte vrăjitori sculaţi în bezna nopţii, să fiarbă în ulcele de lut ciolane de mort şi ficat de găină neagră pentru descântece blestemate. Desluşind în flacăra tremurată a lumânării, mâinile lor vânoase, încheieturile umflate, ochii storşi şi suri din care strălucirea s'a retras ca apele din albia râurilor uscate, n'ar fi putut închipui nici o clipită că au arătat odată altfel: tânăr, fraged şi încântător ochilor.

N'ar fi putut înţelege că bătrâna cu pieptul supt, a fost cândva o fermecătoare femeiuşcă, cu ochii migdalaţi şi umbriţi de gene mătăsoase, cu buzele cărnoase şi umede, descoperind la fiecare surâs un şirag de dinţi mărunţi, regulaţi şi sănătoşi; cu umerii goi, rotunzi şi pudraţi în rochia de bal, când aluneca abia atingând pământul cu pantofii de mătase albă; uşoară şi sveltă, rezemându-şi capul de păpuşe trandafirie, alintat, pe umărul tovarăşului de dans. Atunci mersul ei mlădios, chipul cum mirosia o floare ţinută cu două degete, clipirea repede a genelor când aştepta nerăbdătoare un răspuns: fiecare cuvânt, fiecare hohotire cristalină de râs, şi tăcerea ei când stătea rezemată de pervazul ferestrei, pe gânduri, privind cum o pisică pândea sborul rândunelelor; toate erau o desfătare, o plăcere fericită pentru ochi, ca bucuria pe care o dă un trandafir rar, cu parfum catifelat, descoperit neaşteptat de trecător, într'o grădină sălbătăcită, cum era de când se ţine minte, târgul acela...

Nici pe moşneagul cu mustăţile ţepoase, cu nodul din beregată enorm, nu l-ar fi putut imagina altfel; purtând tânăr veşmintele după moda romantică de acum mai bine de trei decenii, cu părul aruncat în bucle inelate pe spate, cu privirea ageră şi lacomă la tot spectacolul forfotitor al vieţii. Ei singuri acum, se desvăţaseră a mai gândi la aceasta. Îşi aminteau anii, înfăţişarea altor oameni de atunci, răsăriturile de lună, casele care au fost dărâmate şi grădinile care au fost tăiate; dar carnea lor nu şi-o mai puteau închipui decât veşte-

jită şi moale ca acum, ochii lor aşa cum sunt — cenuşii în văgăunile orbitelor — ; iar în locul cuvintelor înflorite proaspăt în dimineţile tinereţii lor de atunci, aşa cum nuferii albi răsar pe lumina apelor odihnite, nu mai ştiau să-şi spună acum decât cuvinte hărţăgoase şi duşmane, în care e vorba de bani, de datorii, de copii, de lemne şi de chirie.

La marginea oraşului, înainte se afla o fâneaţă întinsă până în zăvoiul cu sălcii şi cu plopi, care păreau pudraţi cu pulbere de metal argintiu, când vântul răsucia frunzele. Acolo, s'au plimbat odată, în cel dintâiu an, când s'au cunoscut, într'un sfârşit de înserare. Iarba era înspicată şi coaptă, înaintea lor o pasăre se legăna pe un fir înalt de graminee, clătinându-şi coada subţire şi lungă, deschizându-şi la fiecare oscilare aripile, să-şi păstreze echilibrul. Mirosul sulfinei, al florilor încarnate de trifoiu, al garoafelor de câmp, respira ameţitor din fâneaţa încălzită, ca dintr'o uriaşă cădelniţă a câmpului, a firei, a pământului îndumnezeit. Păşiau uşor, în picioare se acăţau cârcei de ierburi, în urma lor rămâneau două cărări de flori culcate. Atunci tristeţea elegiacă a amurgului, susurul îngânat al lăcustelor, fluturarea vântului aplecând legănat corole albe, şi roşii, şi viorii, şi albastre — au şoptit bărbatului tânăr, înfiorat de atâta fericire, începuturi de gând nelămurite, eliberate de apăsarea humei, niciodată rostite. Găsia cuvinte rare şi netocite de întrebuinţarea fiecărei zile; tot ce era ascuns şi nemărturisit în gândurile lui deslegate din adâncuri, îşi găsia deodată minunat şi firesc, îmbrăcăminte străvezie de vorbe, şi vorbele acelea îl exaltau, şi înduioşarea propriilor lor gânduri îi umezeau ochii. Innoptarea şi-a întins peste ei umbrele brusc, şi când a strâns-o alături, să-i simtă sub pieptul strivit palpitarea de pasăre a inimii, mâna femeii, mică, trandafirie şi mirosind răcoros, i s'a încleştat de obraz să apese sărutul.

Acuma acolo, s'au zidit cazărmile cu acoperişuri de tablă roşie. A trecut de nenumărate ori prin faţa lor; în ograda prăfoasă, plantată cu salcâmi şi oţetari, se aud exerciţiile gorniştilor, se văd plutoanele adunându-se şi desfăcându-se în alinieri, tropotind la comenzi scurte; o santinelă îl priveşte întotdeauna nepăsătoare, cu arma la umăr, cu ochii somnoroşi, în ghereta decolorată de ploi; mâinile femeii sunt aspre, miroase astăzi a bucătărie şi a săpun de rufe; şi el niciodată nu s'a mai gândit la asfinţitul de atunci, la propriile lui cuvinte, risipite vântului în fâneaţa cu flori ce nu mai sunt; nici o tresărire n'a simţit, nici o tristeţă nu le-a mai chinuit amintirea, şi asta era mai neînţeles şi mai îngrozitor decât suferinţa cea mai sfredelitoare, decât moartea însăşi.

Bărbatul coborî din pat, trase surtucul peste cămaşa de noapte, îşi puse ochelarii şi începu să se plimbe cu tălpile goale, în papucii cu pielea de-o răceală umedă şi desgustătoare, de şarpe. Pe varul peretelui, umbra se micşora şi creştea, după cum omul se apropia şi se depărta de măsuţa de noapte; iar când ajungea în faţa lumânării, înălţată peste măsură, umbra părea că se apleacă îndoită din tavan, deasupra lui, să-l privească cu milă, ca un uriaş bun şi înduioşat.

«Doamne! când a slăbit aşa?» se întrebă femeia, uitându-se cu milă la spatele omului, mai gârbovit ca de obiceiu, de frig.

«Doamne, cum mai poate desfigura bătrâneţea o femeie!» îşi spuse bărbatul, întorcând ochii dela deschizătura capotului, prin care sânul femeii se vedea atârnând, vlăguit, vânăt şi stors. Cum se plimba, cu paşi răşchiraţi, cu fluerile picioarelor păroase şi slabe, cu ochelarii pe nas, cu mărul lui Adam sbătându-se ca o neastâmpărată vietate, ascunsă sub pielea sbârcită a gâtlejului şi svârcolindu-se să scape deacolo; însoţit de umbra care creştea pe zid, se apleca şi-i urmăria fiecare mişcare, ca un tovarăş misterios şi tăcut; omul avea o înfăţişare în acelaş timp dureroasă şi comică. Nodul din gât, coborî jos de tot, aproape de legătura pieptului, par'că făptura pitică acolo se pregătea să facă un salt neaşteptat şi liberator.

— Mario! — spuse cu glasul doborît, din care pierise toată înfurierea de adineaori — Mario!... Cum are să sfârşească asta?...

Femeia nu răspunse. Intinse mâna la spătarul scaunului, trase şalul cafeniu, îl încrucişă pe umeri. Acum, de câte ori era vorba despre nevoile lor, din ce în ce mai împovărate, arăta bărbatului tânguitor şi desarmat o milă cu totul dispreţuitoare. Imbătrânit între păsările lui împăiete, între insectele prinse cu ace pe cartoane presărate cu camfor, între borcane cu larve, reptile şi măruntaie verzui de animale puse în spirt; Constantin Mogrea de îndată ce trebuia să ia o hotărîre în afară de cărţi, de laborator şi de cursurile de şcoală, se purta ca un copil cuprins de panică. Făptura femeii, mică, dârză şi curajoasă, oţelită în treizeci de ani de gospodărie săracă, nu se putea împăca nici astăzi decât cu anevoie, cu tovarăşul acesta stângaciu şi timid, în vieaţa cea de dincolo de cărţi, aspră şi neîndurată.

Fiindcă era învăţată să nu stea nici o clipă cu mâinile trândave, luă depe colţul biuroului ghemul cenuşiu, împletitura începută, şi înglițele purtate de degetele uscate, prinseră să joace în ochiurile de lână. Un timp părea că şi-a adunat gândurile numai acolo, la pieptarul înpletit. Se auzi multă vreme, cadenţat şi adormitor, şuroiala streşinilor, afară. Fără să ridice ochii, femeia vorbi în sfârşit, când Constantin Mogrea nu mai aştepta răspuns.

— Mă rog, ce înţelegi dumneata prin «asta»? (după treizeci de ani îşi spuneau «dumneata», de câte ori ameninţa un început de ceartă). Mi se pare că nici Silvia, nici Emil, nu-s copii! Au să-şi aranjeze vieaţa cum face toată lumea. Eu nu văd aici nici o grozăvie!... Mi se pare dimpotrivă, c'ar trebui să ne bucurăm... E băiat serios; nu pierde vremea la cafenea, n'aud de petreceri cum se vorbeşte despre Damian de franceză şi despre chefliul de Iliescu. Dumneata singur spuneai că dintre profesorii tineri, e cel mai bine văzut, în oraş, şi acolo, la şcoala dumitale. Ce mai vroiai adică? Poate dumneata aşteptai să ne cadă un prinţ coborît cu hârzobul din cer, să ne ceară fata?... Dumneata numai cu gândacii şi mortăciunile dumitale! Nu mai scoţi nasul deacolo... Indată ce trebuie să hotărăşti ceva, te vaeţi, te 'nfurii, aici, cu mine; şi pe urmă te ascunzi când e vorba să descurci lucrurile, par'că în fiecare zi are să se 'ntâmple cine ştie ce catastrofă!...

«Doamne, cât de vulgar cugetă!» — îşi spuse Constantin Mogrea, şi în aceeaş clipă îi fu ruşine de această exclamaţie interioară, gândind la eroismul simplu şi neobosit al femeiei, care de treizeci de ani, cârmuia gospodăria lor împovărată prin toate întâmplările potrivnice. Părul cânepiu, sânul mort, ce-l silise să întoarcă ochii mai înainte, îl înduioşară; stăteau mărturii dureroase ale acestei aprige îndârjiri, ruinări desăvârşite, rămăşiţe de vieaţă şi de trup desfigurate, ca mâinile ciunge şi groaznice la vedere ale soldaţilor trecuţi prin foc. De ce oare nu s'ar putea înţelege liniştit, cu vorbe deopotrivă de îngăduitoare şi gata de iertare, unul pentru slăbiciunile celuilalt? De ce se sfredelesc cu fiecare cuvânt, par'că ar răsuci vârfuri de cuţit?

— Bine, frate, stai, opreşte-te! încercă s'o împace. N'am spus nimic! Mă 'ntreb şi eu cu ce-au să trăiască... E simplu să zici: «au să se ia şi au să-şi aranjeze vieaţa cum face toată lumea!»... Nu te gândeşti, frate, ce vremuri? N'avem nici măcar acolo, ca altă lume, un douăzeci de mii de lei, să-i ajutăm să-şi înceapă gospodăria...

— Nici noi n'am avut douăzeci de mii, şi-am trăit! Poate dumneata vrei să zici c'a fost altfel?

Inglițele jucară cu iuţeală furioasă în ochiurile de lână şi ghemul cenuşiu se micşoră văzând cu ochii, desfăcut cu smucituri repezi pe faţa roşie a plapomei. Constantin Mogrea vru să spună că erau alte timpuri odinioară, dar femeia îi ghici gândul şi nu-i lăsă timp.

— Dumneata, vrei să spui poate că erau alte vremuri! Cunosc cântecul... Dar mă rog, noi adică nu trăim tot în aceste «alte vremuri»? Şi slava Domnului! cu o leacă de chibzueală!... Silvia e gospodină, n'am crescut-o în puf, e învăţată cu nevoia.

— Dar copiii, frate? Nu te gândeşti? Dac'au să aibă copii?

— N'au să aibă!

— Cum, n'au să aibă?... Par'că asta o hotărăşti dumneata ori eu, deaici!

Femeia îşi opri o clipă mâinile din lucru, şi îl privi lung, cu compătimire.

— Apoi nu-ţi închipui dumneata, că are să facă şi dânsa prostia să-şi umple casa de copii! Dumneata te faci că nu ştii că o femeie n'are ploduri, dacă vrea să n'aibă.

Constantin Mogrea se gândi cu spaimă, la înţelesul ascuns al acestor cuvinte, şi-i fu odioasă închipuirea că fata lui nevinovată, carne din carnea lui, va fi osândită la întrebuinţarea acelor leacuri umilitoare, despre care femeile îşi şoptesc între ele, într'o complicitate monstruoasă.

El mai avea o nădejde. In sărăcia lor fără scăpare, mai păstra o rezervă — cea din urmă — împlinirea unei minuni care să rezolve toate greutăţile miraculos, ca în visurile imposibile, ca în fanteziile absurde ale melodramelor. Nu îndráznia să înceapă. Oprit înaintea lumânării, îndreptă mucul ars care strâmba flacăra; desprinse spermanţeta moale şi caldă, prelinsă pe marginea sfeşnicului de alamă şi făcu un cocoloş mozolit multă vreme între degete. Umbra din tavan se plecă şi părea că aşteaptă şi ea să-l asculte, binevoitoare.

— Eu zic — îndrăzni în sfârşit, fără să privească la nevastă-sa, frământând pasta de ceară — zic, c'ar fi bine poate să-i scrim lui Ovid! Uite, să-i scrie Silvia. Ţinea mult la dânsa. I-ar trimite poate ceva. Poate pentru el e un fleac ceeace nouă ni se pare imposibil... De unde ştim, că n'a dat norocul peste el, acolo?...

Femeia smuci ghemul de lână mai aproape şi pufni cu dispreţ.

— Ovid, al dumitale!

Spunea «al dumitale», deşi Ovid era frate bun cu ea. Dar şi acum, era destul să-i audă numele ca să roşească. Cu cinci ani mai mare ca dânsa, acest Ovid fusese multă vreme neliniştea şi ruşinea familiei. După ce fugise din şcoala militară, colindase ţara cu o trupă de operete, se făcuse actor, pe urmă scrisese într'o bună zi din Prisăcani; printre altele ajunsese şi acolo, funcţionar la vamă. Peste iarnă, în acelaş an, bătuse într'o dimineaţă la uşa lor — nici nu erau treziţi din somn. Işi făcea intrarea împrumutând dela servitoare gologanii de birjă, pentru cursa dela gară. Coborî în antret un cufăraş cu învelitoarea de tablă vopsită sticlos şi cârpită, o cutie de vioară şi o pălărie de paie, veche, învelită într'un ziar; toată avuţia. Se instalase în casa lor, musafir nepoftit. Două zile a mâncat tăcut, cu ochii plecaţi, aşezând încet tacâmurile pe prăguşorul de sticlă să nu facă sgomot, bucuros că nu-l cercetează nimeni, neîndrăznind, cu modestie ipocrită, să se aşeze decât pe marginea scaunului, ca un trecător gata să se ridice şi să plece îndată. Când a prins curaj, nu mai vorbi decât despre America, despre averile care se câştigau uşor acolo; făcea planuri, destindea pe masă prospectele companiilor de navigaţie, unde se aflau zugrăvite colorat, transatlantice uriaşe pe valuri albastre, cu mateloţi microscopici, în uniforme albe, rezemaţi cu coatele pe bare de alamă; femei în pardesie de călătorie, fluturând batiste spre un ţărm nevăzut.

Trândăvia toată ziua; dimineaţa trebuia să-l înconjure servitoarea când mătura; — îşi aştepta cafeaua în pat. Işi făcea de lucru cu copii — Silvia avea patru ani, Gicu doi; Marioara, Vintilă şi Sanda nu se născuseră; — pentru hazul lor, mieuna ca mâţele, fluiera ca ciocârlia, pufăia ca trenul închipuind din tropăitul picioarelor cum intră în gară, cum trece macazul, cum prinde viteză; le tocmia jucării din scândurele cioplite ingenios, paiaţe care făceau salturi peste cap, iepuri cu urechi mişcătoare, corăbioare de şindrilă, cărucioare cu coardă de sfoară pe dedesubt, care mergeau singure. Constantin Mogrea, simţise dela început simpatie de om liniştit şi închis în vieaţa moartă a cărţilor, pentru flecarul acesta aventurier şi îndrăzneţ, bun de gură şi vioiu, lipsit de statornicie şi neînfricoşat de nici una din primejdiile necunoscutului spre care se pregătia. Pe furiş îi strecura bani de tutun, îi lua apărarea când Maria ameninţa să-i scoată cufăraşul la uşă şi să-l dea afară.

In primăvară dispăru cu zestrea lui puţină.

Constantin Mogrea n-a mărturisit niciodată că i-au lipsit în acea vreme, din sertar, şi trei sute de lei; o adevărată avere pe timpuri.

Au rămas copiilor, pe urma unchiului Ovid, câteva jucării de scândurele încleiete şi pălăria de pai vechi, purtând în locul panglicei scoase o dungă mai albă, cu care s'au jucat toată vara... După trei ani, dăduse semne de vieaţă din America. O epistolă lungă, scrisă mărunt, pe opt pagini.

Işi împlinia ceeace visase încă de pe băncile şcolii. Lumea cea nouă, întrecuse tot ce îndrăznise să-şi închipuie. Zugrăvia cu entuziasm minunile dela fiecare pas; trenurile ţîşnind vertiginos din tuneluri, pe uriaşe poduri albe aruncate peste fluvii cu ape somnoroase, printre vegetaţii de altă lume; clădiri gigante, oameni de toate naţiile şi de toate culorile, gonind pe străzi într'o forfotă nemaipomenită. Vieaţa, e drept, pentru el nu se arătase dela început uşoară cum nădăjduise: emigranţi de toate neamurile se îngrămădiau în fiecare zi, vărsaţi din pântecul vapoarelor, în cete lărmuitoare, se concurau în fabrici, îşi târau sdrenţele dintr'un cartier în altul, trăind o vieaţă aprigă de oameni desnădăjduiţi.

Dar el, după ce încercase fără descurajare tot soiul de meserii, izbutise în sfârşit să-şi găsească un început de aşezare... De atunci, trimisese în fiecare an, de ziua de naştere a Silviei, în plic de pânză pecetluit, câte treizeci de dolari, în amintirea iernii când a jucat-o pe genunchi şi a învăţat-o să coase pe canva, cu lână verde, galbenă şi roşie, papagali geometrici cu pliscul încovoiat. Pe urmă, după câţiva ani, scrisese din sud; era stăpânul unei ferme, pomenia despre o întreprindere nelămurită, care avea să-l înavuţească pentru totdeauna. Trimisese în anul acela o lădiţă cu păsări împăiate, cu schelete de mici vietăţi ciudate, cu păianjeni păroşi şi cu insecte muiate în toate luminile curcubeului. In fundul lăzii într'o despărţitură, au găsit stofe pentru copii; câteva blăni de castor, pentru sora căreia îi cerea iertare târzie. Nici aceste semne de cuminţire şi dovezi îndepărtate de amintire recunoscătoare n'o îmblânziseră... «Puţină răbdare... Tot n'o sfârşeşte el bine! Işi cunoaşte ea fratele mai bine de cum se cunoştea el!»... — spuse dânsa atunci, netezind cu dosul mâinii, blăniţele moi şi lucioase de castor, pe care le aruncă pe urmă departe de ea, ca ispite

necurate: — «Nu voia să aibă nimic dela vagabondul care-i făcuse neamul de ocară»! A trebuit să stăruie îndelung Mogrea, până s'o convingă să primească gulerul lucrat în toamnă, de Iegor, cel mai meşter blănar al târgului... De cinci ani scrisorile încetaseră. Darurile nu mai veniau. Se întâmplase ceva acolo, nu puteau bănui ce anume... Ziua de naştere a Silviei trecea mai tristă, fără aşteptarea nici unei surprize, în tăcere, ca în toate acele case unde începe să îmbătrânească o fată.

La cei treizeci de dolari din fiecare an, se gândise acum Constantin Mogrea, şi deacolo, dela această rubedenie aventurieră şi poate îmbogăţită pe tărâmuri depărtate, mai putea aştepta, în osânda lor la veşnică lipsă, o deslegare miraculoasă a tuturor strâmtorărilor.

Din ceara moale, tipărită între degete, închipuise un animal minuscul şi ciudat, pe care-l aşeză în podul palmei, să-l admire pe toate laturile. Semăna cu un puiu de animal exotic, dintre acele trimise împăiate în lădiţa lui Ovid, şi această asemănare urzită inconştient de mâinile lui, i se păru fără să ştie de ce, un semn bun, un avertisment îmbucurător, un fel de comunicare tainică prin undele nevăzute ale spaţiului, că nădejdile au să i se împlinească. «Cine ştie dacă Ovid în clipa asta nu se gândeşte la noi?» — îşi spuse Mogrea, corectând animalului un picior. Apoi turti ceara între degete; în pasta caldă rămaseră imprimate urmele fine şi curbe ale arătătorului şi degetului mare, ca în gravurile din tratatele de chiromanţie.

— De ce «Ovid al meu?» se hotărî în sfârşit să-şi apere cu înverşunare cea din urmă nădejde. De ce Ovid al meu, şi de ce, dragă Mario, încăpăţânarea asta să nu admiţi că omul a făcut bine ce-a făcut? Trebuia oare să mucezească aici, ca noi? să aştepte pensie? Să-l ameninţe proprietarul de două ori pe an, că-l scoate afară? Poate el a fost mai cuminte ca noi, toţi!... Şi de ce să uiţi că a avut întotdeauna gândul la noi, la Silvia?... Câte treizeci de dolari în fiecare an înseamnă mi se pare o sumă bunicică... Ba, azi trebuie să fie o adevărată avere... Ia, dă te rog, «Universul» de colo!

Constantin Mogrea luă «Universul», căută la rubrica bursei cât cotează dolarul, şi pe marginea ziarului începu să calculeze cu creionul: $30 \times 15 = 450$; $450 \times 243 = 109.350$. Nu-i venia să creadă. Şopti rezultatul, ca şi cum trebuia să audă ca să-şi controleze amăgirea ochilor: «una sută nouă mii trei sute cincizeci, o sută nouă mii»... Imposibil. Immulţi din nou, făcu proba. Nu era nici o greşeală. Banii trimişi pe nesimţite de «vagabondul de peste mări», ar fi însemnat astăzi, adunaţi, această avuţie pentru ei e fabuloasă. 109.350; cifrele treceau peste tot ce îndrăznise să închipuească vreodată, îi păreau în afară de realitatea pipăibilă, ca cifrele astronomice, ca acele ce înfăţişează distanţa dela o planetă la alta, viteza sorilor în văzduhuri. In sertarul lor, unde de treizeci de ani, nu se adunase niciodată mai mult decât cele câteva hârtii albastre la încasarea lefei, asta ar fi fost acum, o comoară, preţul cu care şi-ar fi răscumpărat ca robii libertatea. Işi scoase ochelarii şi privi, depărtând ziarul spre flacăra lumânării. Umbra de pe perete acoperi şi ea jumătate de cameră cu o perdea neagră.

— Ce mormăi acolo, omule? întrebă femeia, lăsând lucrul cu ingliţele înfipte la o parte, presimţind cu nelinişte o nouă pricină de mâhnire.

Constantin Mogrea puse gazeta jos şi se uită la nevastă-sa cu duşmănie. Găsia un vinovat şi asta-i uşură ciudat de repede, senzaţia de prăbuşire înaintea hârtiei unde stătea scris ireparabilul. Cu toate împotrivirile lui, numai dânsa se grăbise să schimbe banii, să le găsească îndată întrebuinţarea. Ea purta deci toată vina. O bucurie răutăcioasă, o dorinţă prostească de a-i plăti aşa, cu o răsbunare neputincioasă şi umilitoare, toate certurile din fiecare zi, tirania ei neîndurată, îl făcură deodată batjocoritor şi crud.

— Ce mormăi? hohoti cu ironie exagerată, ca un actor, şi mărul lui Adam se sbătu gâlgâind în gâtlej. Ce mormăi? Socotesc prostiile dumneavoastră şi mă bucur. Asta fac, doamnă! Ştiu că vă plac socotelile: exacte, minuţioase până la ultima centimă. Aveţi colea una care o să vi se pară extrem de interesantă. Poate voiţi să ştiţi câţi bani am furat noi Silviei?... Stă calculat negru pe alb: «o sută nouă mii trei sute cincizeci». Ascultaţi? Nici un ban mai mult, nici un ban mai puţin. Una sută nouă mii trei sute cincizeci...

Femeia nu înţelegea.

— Pe semne nu ţi-e bine, omule! Ce-s vorbele astea? Ce bani am furat noi Silviei?

Mogrea bătu gazeta cu dosul mâinii şi râse, dându-şi capul pe spate atât de tare, că mărul lui Adam păru că iese dela locul lui şi vrea să fie şi el un al doilea cap, mai mic. Când sfârşi de hohotit, se ridică şi puse ziarul sub ochii femeiei, lămurind: ăsta-i cursul dolarului, asta-i suma în dolari, asta transformată în lei, ăsta-i totalul.

Cifrele scrise cu creion chimic, se clătinară palide sub ochii femeiei. Când înţelese, ceva se topi înlăuntru, ca o flacără suflată. Impinse gazeta cu mâinile să alunge vedenia. Cu două zile înainte, cetise în acelaş ziar cum un copil, din joacă, aprinsese focul cu economiile de douăzeci şi cinci de ani ale unei gospodării, cum mama copilului se spânzurase în podul casei, şi nici o deosebire nu găsia între fapta necugetată a copilului şi ruinarea pricinuită an cu an, de neprevederea lor, vinovată, fără nici o iertare. Faptul divers, căpăta deodată un înţeles înfricoşat ca o întâmplare desfăşurată sub ochi. Ceeace cetise distrat şi cu bucuria egoistă că se petrecuse departe, între oameni necunoscuţi fără să-i atingă pe ei, se lămuria haluciannt, ca printr'o pânză destrămată vrăjit, care ar lăsa să se vadă aievea, peste timp şi distanţă, suferinţa şi nefericirea unui seamăn, indiferent cu o clipă înainte. Văzu femeia spânzurată cu un capăt de funie, în podul prăfuit al casei, printre lucruri vechi de gospodărie, cu limba neagră scoasă grinzilor afumate. Intre nenorocirea lor şi a oamenilor acelora necunoscuţi, era acuma o apropiere, durerea acelora o simţia prin suferinţa ei.

— Aţi înţeles acum? O să-i facem mare bucurie Silviei, mâine, când i-om arăta. Nu e aşa că vă simţiţi mândră, dumneavoastră, care prevedeţi toate?...

Mogrea aplecat deasupra ei, o privia cu băgare de seamă mulţumită, aşa cum făcea în laborator când turna acizi peste trupurile păsărilor, să scoată din carnea arsă, oasele albe.

Femeia îşi svârcoli făptura puţină, înfipse unghiile în pieptul stors, căutând să elibereze golul care o înnăbuşia înlăutru. Işi sbârci obrazul într'o chinuire de plâns, şi din ochii secaţi, o lacrimă mică, singură, se stoarse din izvorul uscat, se prelinse încet şi atârnă în bărbie, tremurând neputincioasă şi ridicolă.

Nu mai putea plânge.

Era aşa de desnădăjduită tortura trupului ghemuit între perne, cu cea din urmă rămăşiţă a feminităţii — plânsul — pierdută, că omul îşi curmă deodată rânjetul. Bucuria răutăcioasă se stinse. Lucid ca alt om care s'ar privi de alături, cu ochi reci şi severi, se văzu în puterea nopţii, când toţi pretutindeni dormiau, în odaia unde au îmbătrânit, chinuindu-se ca doi vrăjmaşi osândiţi să se sfâşie sub acelaş acoperiş, să-şi scormonească cu unghiile carnea la cel dintâiu prilej ivit, fără milostivire şi fără nici un sfârşit. «Omul e animalul cel mai crud al creaţiei» — defini Mogrea, ca dela catedră, în faţa elevilor. Şi simţi nevoia să încerce ceva uitat, să rostească un cuvânt ce şi-a pierdut înţelegerea între ei, să rupă blestemul, să se strângă alături, aşa cum a văzut că fac cerşetorii iarna, în sdrenţe, în faţa focului unde se stinge cel din urmă cărbune, în spuza răcită.

— Ce sunt prostiile astea, frate? Ce 'nseamnă...

Vroia să spună acuma că nici o vină nu poartă; că ştie prea bine cum banii aceia s'au dus numai pentru nevoi ce nu îngăduiau aşteptări: odată când au fost copiii bolnavi de scarlatină, altădată când i-a trimis medicul o vară la ţară, pe urmă la şcoală, pentru cărţi, pentru internat. Degetele lui cercând să-i dea mâinile la o parte, atinseră sânul golit, şi la atingerea caldă şi veştedă, se traseră fără voie îndărăt, ca şi cum s'ar fi apropiat de o carne vâscoasă şi respingătoare. Femeia îşi acoperi sânul. Ridică ochii spre el. Inţelese desgustul şi totuş ea rosti cuvintele de împăcare.

— Haide, culcă-te! Ai să răceşti desbrăcat... Pe urmă iar începi mâine, cu ceaiuri şi cataplesme...

Constantin Mogrea nu se ridică îndată de pe marginea patului. Mai încerca să găsească vorbele bune pe care le simţise adunându-se şi risipindu-se înainte de a fi rostite. Stătea cu mâinile pe genunchii păroşi şi aştepta. N'ar fi putut lămuri ce aştepta. Umbra se depărtase pe perete, îi întorsese spatele.

— Tot am s'o pun pe Silvia, să-i scrie mâine! sfârşi într'un târziu, ca să spună ceva.

Apoi îşi scutură papucii din picioare şi se întinse în pat. Umbra de pe zid se topi.

Dincolo, în camera Silviei, dunga de lumină era stinsă. Trase lumânarea aproape de cap, deschise cartea la semn şi începu să cetească pagina întreruptă: ...«Nu mai încape nici o îndoeală acum, că omizile procesionare de pin, sunt înşelate de instinct. Experienţele lui Fabre, au făcut dovadă deplină. Era vorba să se verifice dacă aceste omizi, care circulă după hrană în lanţ neîntrerupt; stabilesc o ordine în mersul lor, ceeace ar presupune o organizare a colectivităţii puse sub o conducere. Fabre a strămutat în acest scop, un lanţ de omizi procesionare pe un trunchiu de copac, gol şi cojit, unde nu puteau găsi hrană; a împreunat inelul, aşa că omizile urmându-se una pe alta se învârtiau în cerc închis. Trei zile, cât a durat experienţa, ordinea inelului n'a fost întreruptă decât noaptea, pentru odihnă; a doua

zi, omizile formau la loc procesiunea, şi continuau a se învârti, una pe urma celeilalte, orb şi stupid, fără nici un semn de descurajare şi fără nici o încercare de a rupe disciplina, impusă de această adevărată mistificare a instinctului. S'ar putea crede deci...»

Afară picăturile desghețului şuroiau neîntrerupt. Femeia gemu prin somn. Incepu al doilea cântat al cocoşilor, depărtându-se slăbit către marginea oraşului, peste câmpuri negre, din cătun adormit în cămin adormit.

* * *

Amândouă ferestrele dela camera Silviei, dădeau în stradă. La început, în primii ani ai gospodăriei lui Mogrea, acolo fusese salonul de primire, orânduit aşa cum se aflau pe vremea aceea, de sigur, cel puțin treizeci de odăi pentru musafiri în tot târgul. Câteva jilțuri îmbrăcate peste catifeaua roşie cu învelitoare de doc alb, o pianină neagră în colț, o masă ovală la mijloc; pe peretele zugrăvit vişiniu, două cromolitografii în rame groase, bronzate, reprezintând: una, un cavaler cruciat, în armură grea sub turnul unui castel, luându-şi adio dela o femeie în straie albe, înconjurat de doi ogari înalți şi îndreptându-se către calul tropotind nerăbdător în şeaua cu zale; cealaltă, înfăţişând sub turnul negru al aceluiaş castel, femeia îngenunchiată peste cadavrul cavalerului, întins pe o targă, cu mâinile încrucişate pe pieptarul de oțel, alături de cei doi câini privind trist în pământ.

Când se înmulțiseră copiii şi Silvia sfârşi şcoala, îşi strămută patul de fier vopsit alb dela internat, măsuța de lucru şi maşina de cusut, şi astfel iatacul acesta slujia şi acuma pentru puținii şi rarii oaspeți ai casei.

La una din ferestre, Constantin Mogrea, cu mâinile la spate, în picioare, privia de multă vreme, fără să se mişte. Peste drum era o fierărie; dela şase dimineața începeau să bată ciocanele. Acuma doi ucenici potcoviau un cal. Cel mai mic, cu şorț negru şi unsuros de piele (Mogrea ştia că-l cheamă Ghiță, după cum ştia amănunțit numele şi păsurile fiecărui gospodar din toată ulița), ținea pe genunchi copita îndoită din încheietură, celălalt ucenic răsucia şi rupea caielele, apoi pilia rotund capetele de fier moale şi unghia. Cum roibul era neastâmpărat, se învârtia şi smucia piciorul din strânsoare la fiecare răsucitură de cleşte; înjurăturile curgeau. Alături, un popă de țară, de bună seamă stăpânul, scotea ceva dintr'o legătură albă şi ronțăia rezemat de căruță, aşteptând. Prin geamul deschis să lase înlăuntru cea dintâia suflare a primăverii, pătrundea un miros înnecăcios de copită arsă. Dar Mogrea respira aerul acela, fără să simtă mirosul greu; era cu gândul în altă parte.

La spatele lui, pe canapea, stăteau Silvia şi Emil. Nu-i auzia vorbind, îşi închipuia că poate îşi strâng mâinile tăcuți, aşa cum fac toți logodiții de când a început lumea; îşi dădea seama că prezența lui acolo îi stinghereşte, că ar trebui să plece şi nu putea născoci un pretext să-i lase singuri. Tuşi ca să amintească aşa că e acolo, şi numai după aceea se întoarse. Nici Silvia, nici Emil nu tresăriră. Nici nu s'au mişcat. Stăteau în cele două capete ale canapelei, depărtați. Silvia nu lăsase pânza depe genunchi, acele cu gămălie din colțul gurii. Emil învârtia între degete un fir de ață, stângaciu, privindu-şi vârful ghetelor cu stropi cenuşii de glod uscat.

Lui Mogrea îi fu milă şi ciudă. Ar fi dorit o fată voinică, înaltă şi mlădie, cu obrajii transparenți, cu ochii lucitori şi vii; pentru ea un tovarăş vânjos şi îndrăzneț, cu mişcările libere şi nesilite; o pereche din acelea care fac trecătorii în stradă să întoarcă ochii cu admirație şi invidie. In locul lor, în capetele canapelei, stăteau două vietăți ugilite, timide, cu vlaga vieții pierită înainte de a o fi trăit. Aceştia aveau să-i continuie monoton şi cenuşiu, vieața lui monotonă şi cenuşie. Silvia avea părul bălan şters, ochii galbeni, mâinile anemiate şi toată înfăţişarea ei amintia copiii limfatici, îmbătrâniți de timpuriu, trist, între sticluțe de medicamente, în cămări fără soare. Mogrea o asemăna întotdeauna cu lujerile crescute în pivnițí, apoase şi albe, întingând desnădăjduit frunzele palide către obloanele pe unde se furişează o lamă de lumină. Iar viitorul ei tovarăş, cu părul tuns cu maşina, cu urechile depărtate de cap, cu umerii înguşti, cu cravata legată strâmb, cu mânicile scurte, lăsând să se vadă prea lat manşetele tari şi rotunde; părea un ucenic în concediu, îmbrăcat în straie de Duminecă, neştiind unde să-şi aşeze mâinile. Mogrea cunoştea prea bine toată vieața lui de trudă încăpățânată, între dicționare colbăite şi teancuri de fişe, departe de ispitele uşuratice ale tinereții, muncitor liniştit şi închis deşertăciunilor; ştia că pentru copila lui săracă şi de searbădă înfăţişare, înseamnă un neaşteptat noroc; şi totuş, nu-şi putea

alunga gândul, că ar fi iubit fără îndoeală mai mult un ginere care să-i inspire mai puţină stimă, dar să-l cucerească prin toate îndrăznelile şi cusururile adevăratei, nebuneştei tinereţi. Dealtfel, şi pentru specialitatea lui, filologia, disecare meticuloasă de cuvinte moarte, simţise întotdeauna o dispreţuitoare compătimire.

Işi luă pălăria să plece.

Emil desfăcu firul de aţă albă răsucit pe deget şi se ridică şi el.

— Nu mai rămâi? întrebă Silvia cu buzele strânse, ca să nu scape boldurile din colţul gurii, pe care le ţinea aşa la îndemână, dintr'un vechiu şi nedesbărat obiceiu din şcoală.

— La patru era vorba să mă întâlnesc cu Tomovici, — Emil se uită la ceas — Sunt patru fără un sfert!

— Tot n'aţi sfârşit! se miră Mogrea.

— Ce să sfârşeşti?... Pentru două camere şi bucătărie optsprezece mii şi dările! E de 'nţeles cu aşa oameni? Pe urmă nu se liberează decât la Sfântul Dumitru. Putem aştepta pân' atunci?

Silvia vru să spună că dacă nu se poate altfel, n'au altceva de făcut decât să aştepte. Dar simţi că roşeşte, şi tăcu, aplecată mai tare pe pânză, să nu i se vadă obrajii.

— Poate mai sunt altele. Nu s'au sfârşit toate casele din târg, spuse Mogrea într'o doară, de lângă uşă, ştergând borul pălăriei cu mâneca hainei.

— Mai sunt. De sigur că mai sunt! Dar toate mai scumpe... A ajuns o adevărată nebunie.

— Eu zic să lăsăm atunci să treacă Sfântul Gheorghe! îşi dădu Silvia părerea, aruncând o privire complice lui Mogrea.

De dimineaţa hotărîseră amândoi să scrie unchiului Ovid, şi acum se gândia că după cinci-şase săptămâni, când va veni neîntârziat răspunsul, toate se vor schimba cu desăvârşire.

Mogrea înţelese şi se grăbi să-i vină într'ajutor.

— Şi eu cred mai prudent. Poate până atunci se modifică şi legea...

— Legea?... Dar toate legile în ţara asta sunt bune. E vorba cine le aplică, şi cine le aplică nu le aplică pentru noi! se indignă Emil, şi îndată speriat de propriul său glas bătăios, tăcu, în picioare, aşteptând să-şi ia ziua bună. De sub încreţitura pantalonului, de sub care se vedea ciorapul de lână alb, urechea cu cusătură roşie a ghetei, ieşită la spate, părea că s'a ciulit să asculte şi ea mirată, explozia asta nemaipomenită de bărbăţie.

Singură, Silvia împături bucata de pânză, puse deasupra foarfecele mici nichelate, înfipse acul, scoase degetarul care făcu o pocnitură slabă ca a unui pistol copilăresc de soc, şi nerăbdătoare se aşeză la mesuţa dela fereastră. Deschise cutia cu plicuri, desfăcu foaia de hârtie înainte şi rămase pe gânduri, cu ochii afară, căutând cuvintele scrisorii. Fără să-şi dea seama atingea de obraz, cu o sensaţie plăcută de desmierdare, mugurii de salcie, pufoşi ca blana de pisică, dintr'o crenguţă adusă de Emil. Alături avea ultima scrisoare dela unchiul Ovid, veche de cinci ani. Se gândi visătoare la acest om îndepărtat, pe care nu şi-l mai amintia la chip, pe care abia îl cunoscuse, care după cât se pare, o iubia şi nu o uitase, acolo, pe tărâmurile lumii aceleia necunoscute şi stranii. Căută să şi-l închipuie.

In plicul lungăreţ cu timbre roşii şi verzi, unde se afla gravat chipul lui Washington, cu ochii fini şi cu părul pudrat şi împletit în coadă peste gulerul uniformei — erau cuvinte puţine. Ce fel de om va fi fiind? Un timp umblase prin casă o fotografie a lui, de când juca în trupa de operetă, în costumul unui prinţ vienez... Avea pe cartonul palid, ochii vii, părul negru, gura tânără, cu mustăţile rase, trupul subţire şi elastic; dar nu se cunoştea acolo, de sub pasta fardurilor, peruca încreţită şi costumul de irod, care va fi fost înfăţişarea lui adevărată şi ce era adăugat la ea, din tuburile cu vopsele şi creioanele colorate, înaintea oglinzii, pentru amăgirea scenei.

Dar ea nu şi-l putea imagina altfel, decât aşa cum a văzut stăpânii de plantaţii şi de ferme, în filmele de cinematograf şi zugrăvit pe cutiile roşii de cacao. Cu o pălărie mare pe ceafă, cu pieptul deschis în cămaşa cu gulerul răsfrânt, cu faţa bronzată de soare, cu o pipă în colţul gurii, păşind rar cu cismele roşii, printre copăceii de cafea şi printre arborii de cacao, unde un şirag de negri musculoşi şi goi poartă pe umăr panere încărcate. La marginea câmpului îl aşteaptă un cal înşeuat, abia stăpânit în frâu de un copil mulatru, cu dinţii albi ca în reclamele de Odol. Unchiul Ovid se apropie, scutură pipa şi o aşează în buzunarul dela piept al cămaşii, dă un ordin arătând cu mâna spre parcelele geometrice ale plantaţiei de arbuşti; un supraveghetor ascultă cu capul descoperit; aleargă o femeie neagră cu un copil

în braţe, plângând. «Bine! Să fie scutită de lucru până se însănătoşează copilul. Să-i trimitem medicamente şi s'o înscrii cu cinci dolari ajutor!» — spune unchiul Ovid, împinge tocul de piele galbenă al revolverului la spate, saltă în şea şi duce degetul la pălăria cafenie cu boruri mari şi cu panglica îngustă. Calul sare într'o parte, joacă încordându-şi gâtul, bate din copită nervos. Acuma se vede depărtându-se la trap, printre ierburi înalte despărţite de vânt în valuri unduioase, către un bungalow ascuns după copacii cu frunza lată, de unde îi năvălesc în întâmpinare, cu lătraturi bucuroase, doi câini uriaşi.

Silvia zâmbi acestei viziuni încântătoare, şi urzelile închipuirii se suprapuneau confuze priveliştei de pe geam.

Calul din faţa fierăriei era potcovit, stăruia numai mirosul de unghie arsă. Ucenicul ajută la înhămat, popa scoase de sub poalele antereului punga să plătească, se uită la un ceas mare de nichel, urcă în căruţă punând piciorul pe butucul roţii, aşeză la picioare, în fân, legătura albă, întoarse capul cu barba roşcată să spună ceva, şi dădu biciu. Căruţa durui spre barieră.

In piaţa triunghiulară, cu urme de zăpadă încă nesvântate cu totul de cel dintâiu soare primăvăratic, nu mai rămăsese nimeni.

Un om de omăt se topia în bătaia caldă a vântului. Capul i se pleca trist pe piept, o mână muiată căzu la pământ; acum omul nu mai avea decât un singur braţ îndoit, strângând la piept un toiag prea mare pentru dânsul, şi părea împuţinat şi îmbătrânit într'o singură noapte. O pasăre mică veni în sbor, se aşeză pe umăr ciugulind ceva sub aripă, răsuci capul vioiu spre dreapta şi spre stânga, îşi sburli penele cenuşii, văzu pisica roşie a lui Madam Alexandrescu traversând strada glodoasă pe vârful pietrelor, scuturându-şi labele la fiecare pas, şi cu un ţipăt ascuţit săgetă pe acoperişul vecin. Capul omului de omăt se înclină mai tare, ca al unui moşneag care a sfârşit de moţăit şi adoarme.

«Aveţi o scrisoare din Europa, din România!» — îi spune unchiului Ovid, în capul scărilor, bătrâna Annie, servitoarea credincioasă, care-l însoţeşte de zece ani în toate peregrinările. Unchiul Ovid aruncă pălăria pe o masă, se aşează în balcon, într'un jilţ de paie, aprinde pipa şi flacăra chibritului joacă aproape invizibilă în bătaie dogorîtoare a soarelui. Intinde picior peste picior, priveşte cu înduioşare timbrele din ţară şi închizând din ochi să se apere de fumul pipei, rupe încetişor marginea plicului. «A! Asta-i dela Silvia. Biata fată!... Trebuie să fi crescut mare, e de sigur domnişoară acum. Ia să vedem ce scrie?. Poftim; se mărită! Şi eu nici nu mai gândiam!!! Asta nu se poate. In România trebuie să fie vieaţa foarte grea acuma, e o ţară săracă cu valuta lor! Iute, cerneală şi hârtie... Nu! Mai târziu. Nu iau dejunul acuma. Numai după ce termin de scris. E o datorie. Nu pot lăsa oamenii să se chinuie acolo...» Annie îl priveşte cum scrie, cu mâna la gură. I se răceşte mâncarea, dar nu-i pare rău. Trebuie să iubească foarte mult Mister Ovid pe cei deacolo, din Europa, dacă îşi uită şi de masă. «Ştii tu unde merge scrisoarea asta, Annie?» — întrebă zâmbind unchiul Ovid, după ce a terminat şi a pus tamponul peste iscălitură.

Annie râde cu mâna la gură de i se văd toţi dinţii albi. Ea e o proastă, nu ştie nimic; nici nu-şi închipuie cum poate fi Europa aceea, unde oamenii vorbesc treizeci de limbi încurcate şi s'au bătut cu tunurile pentru câteva mile de pământ. «Scrisoarea asta se duce la nepoată-mea, Silvia... Am jucat-o pe genunchi, era o fetiţă foarte drăguţă atunci, blondă, cu ochii albaştri. Ii făceam jucării din scândurele, vaporaşe şi trăsuri cu şuruburi de lemn. Acuma e domnişoară, se mărită... Tu eşti o proastă, Annie, tu nu poţi şti cât mi-e de dor de dânşii, şi cum mă hotărăsc în fiecare an să plec două luni să-i văd. Annie, tu ştii ce e nostalgia?» Annie râde şi e bucuroasă şi ea. Nu ştie ce e nostalgia, dar e fericită că pe Mister îl iubeşte cineva departe, şi i se pare caraghios că Mister a avut cândva vreme de pierdut, să tocmească jucărele din scânduri, ca Tom, băiatul ei, când era mic şi se juca în tufe de trestie de zahăr.

Silvia lăsă jos crenguţa cu muguri pufoşi. Muiè peniţa în cerneală. O clipă privi în capacul călimării, unde se vedea reflectat strălucitor în globul nichelat, capul şi jumătate din trupul ei, minuscul, diformat, aşezat înaintea unei foi microscopice de hârtie. Inclină fruntea şi începu să scrie mărunt, din capul paginei:

«Iubite unchiule...»

* * *

La cincisprezece August, când după calendarul răsăritean se sărbătoreşte Adormirea

Maicii Domnului, la marginea oraşului e iarmarocul cel mare din fiecare an, vestit în toată Moldova.

Cu două săptămâni înainte, în câmpul dintre căzărmi şi cimitir răsar într'o noapte, bărăci de scânduri, corturi cenuşii de pânză înălţate pe drugi de fier şi de frânghii; panorame cu vederi groaznice de ciumă, de răsboiu şi de cutremure, zugrăvite pe muşamale deasupra intrării, circuri şi menajerii care miros de departe a maimuţă şi a grajd, roate cu numere negre şi roşii pentru încercarea norocului, minuni nemai auzite: păianjenul cu cap de om, cea mai grasă femeie din cele cinci continente, Ion Suciu şi Marin Greceanu, cel mai scurt şi cel mai înalt recrut român, omul de fier care rupe lanţuri în dinţi, crocodilul biciclist, înnotătorul din Tochio şi alte nenumărate grozăvii ce nu s'au mai pomenit de când lumea.

Toţi copiii târgului nu mai au astâmpăr, dau târcoale corturilor, deasupra cărora flutură vesel în vânt steguleţe tricolore, se împrietenesc cu odraslele comedianţilor din vagoanele de scânduri; îşi vând cărţile de şcoală pentru a căpăta biletul care le dă drept să asiste la dejunul şarpelui boa, ce adumică dintr'o înghiţitură un iepure de casă viu, — şi poate înghiţi cu aceeaşi uşurinţă un miel, o căprioară sau un viţel.

Către margine e târgul de vite, unde se întinde o negură de căruţe, de cai şi boi însemnaţi cu pete sinilii şi roşii în frunte; o furnicare şi o larmă de oameni fără hodinire până la asfinţitul soarelui. Dar partea aceea a iarmarocului e umblată mai mult de oameni de ţară, cari-şi fac negustoria cu îndelungi şi aprige precupeţiri, cu tocmeli disperate şi adalmaşuri prelungite până la ziua, în maghernițele cu miros sfârâit de mititei şi de fleici, şi cu scârţâit plângător de scripcari... Târgoveţii sunt ispitiţi mai cu seamă de bărăcile din mijloc, de sunetele pianelor mecanice, de ochianele şi oamenii de ceară din panoptic, de muzica ventrilocă a gramofoanelor. E singura înfrigurare ce cuprinde oraşul acela adormit, odată pe an, trezind ochii lânceziţi dela veşnica privelişte prăfoasă şi neturburată a uliţelor somnoroase.

Nici Constantin Mogrea n'a scăpat de data asta. Trei ani în şir, a născocit tot soiul de afaceri grabnice, care să-l scutească de o după-amiază şi o seară, petrecute în larma asurzitoare şi în mirosul uleiului de gogoşi, târînd după el familia în straie de Duminecă, printre ghionturile mulţimii. Acum n'a mai ştiut ce născoci. Mai ales după atâta stăruinţă a lui Emil şi a Silviei.

Copiii au luat-o înainte. Mogrea, la portiţă, cu bastonul subţioară, răsucind o ţigară, aşteaptă să se întoarcă nevastă-sa care a uitat cheile. «Femeile bătrâne, când fug, seamănă cu găinile speriate» — nu se poate opri să gândească, privind cum vine repede pe cărarea cu lespezi de piatră, nevastă-sa, în jacheta ei neagră şi ponosită, cu o pălăriuţă demodată peste părul alb.

— Erau sub saltea... Nu de alta, dar par'că toate servitoarele au ce au cu zăharul! Ei? ce a făcut Emil? întrebă cu glasul mai încet, nerăbdătoare să afle.

— Ce putea să mai facă? A iscălit contractul şi a rămas aşa! De-acuma s'a isprăvit, s'or mulţumi şi cu două camere. Toată lumea se strâmtorează! Dacă...

Era să spună: «Dacă dădea Ovid vreun semn...»

Dar îşi opri vorba şi merse tăcut, lovind cu bastonul în bordura de granit a trotuarului. Amândoi însă îşi ştiau îndreptat într'acolo gândul... De cinci luni, de când plecase scrisoarea Silviei, nici un răspuns nu venise, nici scrisoarea îndărăt. La început aşteptaseră poşta fără să-şi ascundă nerăbdarea. In socotelile lor ajutorul dela Ovid, îşi făcuse loc cu o sumă din ce în ce mai crescută, pentru a îndestula cele mai mărunte lipsuri ale viitoarei gospodării. Trei sute, patru sute, cinci sute de dolari, deabia ajungeau. Pe furiş Silvia îşi însemnase într'o listă, adăugată în fiecare zi, toate lucruşoarele de neapărată trebuinţă. Consultau cursul bursei, se bucurau când creştea schimbul dolarului; din cataloagele magazinelor de lingerie, de unelte pentru bucătărie, de mobile, din vitrine, alegeau după îndelungi chibzueli, subliniau cu creion roşu şi albastru, obiectele ce nu trebuiau scăpate din vedere. Vieaţa lor de aprigă strâmtorare se răsbuna în această ameţitoare risipă imaginară, şi lucrurile de care se lipsiseră de multă vreme, micile lor dorinţi secrete, ieşiau la iveală, se cereau împlinite de astă dată fără nici o amânare; ei singuri rămâneau pe gânduri înaintea hârtiilor cu socoteli, mirându-se cu înduioşare de îndelunga lor resemnare de până acum.

Nici nu-şi mai puteau închipui cum vieaţa ar mai fi cu putinţă de îndurat mai departe fără acest ajutor aşteptat din ceas în ceas.

Pe urmă tăcerea prea îndelungă începu să-i îngrijoreze. Nu ştiau cum s'o explice. Când se împliniseră trei luni, nu mai pomeniră nici un cuvânt, se prefăceau că au renunţat la,

această nădejde, că s'au resemnat, că nu mai aşteaptă decât să stoarcă sărăciei lor încă o economie, un împrumut căpătat cu grea camătă. De câte ori bătea însă factorul în portiţă tresăriau fără să-şi poată stăpâni nerăbdarea, aruncau pe furiş ochii la timbrele scrisorii, nu ştiau să-şi ascundă desamăgirea. Şi cele mai copilăreşti speranţe stăruiau încăpăţânat în ascunzişurile lor de suflet; şi unul şi altul, fără să fie cu nimic îndreptăţiţi la aceasta, păstrau convingerea neclintită că tăcerea îndelungată a lui Ovid, e mai degrabă un semn bun, că de sigur se pregăteşte să le facă o bucurie neaşteptată; poate să vină el singur în ţară, aşa cum cade prin surpriză, în mijlocul unei mese, ori seara, când stau să citească gazeta la lumina lămpii, un adevărat unchiu din America.

Drumul până la platoul iarmarocului, ducea prin faţa cazărmilor. Astfel Mogrea şi nevastă-sa, în urma copiilor, păşiau pe acelaş pământ călcat de picioarele lor, atunci când s'au plimbat odinioară, în fâneaţa cu iarba înspicată şi coaptă, spre zăvoiul cu plopi şi sălcii brumate de praf argintiu. Ca întotdeauna, nici o clipă însă, amintirea nu li s'a întors către acel ceas, singur în vieaţa lor, mort şi şters pentru totdeauna, petrecut ca în altă vieaţă, trăită în altă planetă.

Pe drumul colbos, în faţa santinelei cu baioneta la armă, se îndreptau spre lunca râului, un soldat şi o slugă, ţinându-se de mână. Femeia muşca în buze colţul tulpanului untdelemniu, cu ochii plecaţi; soldatul, cu capela prea largă pentru capul tuns până la piele, asudat, îşi târa bocănind cismele grele, cu praful aşternut gros şi gălbiu pe încălţămintea dată cu unsoare. In mâna asudată ţinea ascuns un şirag de mărgele albastre; se putea ghici că vrea să le dăruiască femeii, că nu ştie cum să facă, şi că aşteaptă să ajungă mai departe, unde e câmpul gol, ca să prindă curaj şi să i le înnoade în jurul gâtului.

Mogrea şi nevastă-sa, posomorîţi în gândurile lor, aruncară o privire ostilă, acestor doi copii mari şi neîndemânatici, parodiind uitata lor nebunie. Şi uitătura lor duşmană nu era pricinuită de nici un regret, de tristeţa nemângâiată a nici unei amintiri; ci numai fiindcă nu mai puteau înţelege ce îndemn fără un sfârşit scârbos şi animalic, mâna pe drumul prăfos, perechea încleştată în degetele lor asudate.

Dela marginea târgului, i-a înghiţit îndată forfota legănătoare a mulţimii, împingându-i printre bărăci şi corturi, strânşi unul lângă altul, de nu puteau vedea unde calcă în colbul moale ca o blană.

Au umblat de colo-colo, trecând pe la scrânciobul cu cai de lemn, unde un jandarm în tunica albastră, călăria cu seriozitate fericită şi prostească printre copii, întinzând înainte picioarele prea lungi; au intrat la circul unde un gimnast în tricou roz se arunca planat dela un trapez aşezat în vârful cortului de pânză şi unde un cal alb şi bătrân, după ce a dansat în tactul fanfarei polca poloneză, l-a arătat pe Mogrea, cu trei lovituri de picior, în hohotul de râs al galeriei, drept cel mai beţiv cetăţean al târgului. S'au oprit la roata norocului, unde cu doi lei se poate câştiga un serviciu întreg de bucătărie turnat în aluminiu; au văzut ciocanul pentru încercarea puterilor, unde când izbeşti puternic plesneşte în vârful prăjinii o capsă ca un pistol; s'au plimbat prin labirintul oglinzilor, unde s'au izbit la fiecare pas înşelaţi de jocul sticlelor poleite; s'au fotografiat la fotograful a la minut, care în cinci minute scoate pe cartonul şters, un chip ce seamănă în acelaş timp cu Madona lui Botticelli şi cu Şahul Persiei; s'au uitat prin ochianele rotunde unde se vede ciuma dela Hamburg, lupta dela Verdun, asasinarea împărătesei Elisabeta şi naufragiul Lusitaniei.

Constantin Mogrea era ameţit de haosul pianelor mecanice şi al fanfarelor cocoţate pe estrade de scânduri, de strigătul clownilor şi adeţilor îmbrăcaţi în tricouri roşii, de mirosul cărnei fripte amestecat cu cel de sudoare, de tutun ieftin, de praf şi de uleiu rânced. Picioarele îi lunecau pe coji de harbuz şi ciocălăi de popuşoi fiert, pe rămăşiţe de fructe stricate şi cutii goale de rahat; în urechi îi ăuiau goarnele de carton, fluierile dela biciuştele împletite cu canaf roşu în vârf, muzicuţele de cauciuc care ţipă plângător desumflându-se. Pe haine simţia atingându-se mâini lipicioase de sudoare şi zaharicale topite; valurile de lume îl desprindeau de ceilalţi, îl târau într'o parte, sub cortul unde un om păros şi cu muşchii înnodaţi sub piele ca împletitura colacilor, arunca cu un zăngănit răsunător, pe scânduri, un lanţ rupt din simpla încordare a pieptului, şi de unde trebuia să se întoarcă să-i caute pe ai lui, ridicându-se în vârful picioarelor şi privind peste capetele cu basmale împestriţate, chipie şi pălării, căciuli de ţară şi umbrele multicolore.

Era istovit, cu picioarele dureroase, pe gene simţia colbul aşezându-se ca o ninsoare fină; când ştergea sudoarea de pe obraz, pe batistă rămâneau pete negre; totuşi Mogrea

uitase plictiseala şi desgustul dela început, cu o desfătare copilărească şi naivă se lăsă purtat în bazarul acesta sgomotos şi provizor, cu străluciri de tinichele şi sticle colorate, stegulețe de hârtie şi costume de paiațe; cu întrecerea asurzitoare a orchestrelor şi a fanfarelor, a orgelor şi a pianelor mecanice, a glasurilor şi a pocniturilor de jucării şi de arme de tablă; cu tot vălmăşagul acesta de petreceri şi de bucurii vulgare, de pe urma cărora peste câteva zile, n'avea să mai rămână decât câmpul neted, pustiu şi tăcut, cu țăruşi albi uitați în pământ şi cu țărâna bătucită de picioare.

Nu mai aşteptă îndemnul copiilor ca să intre şi la menajeria, unde se vedea zugrăvit afară, lupta dintre un leu şi o tigroaică, într'un pustiu cu nisip galben, sub doi palmieri înalți, cu un smoc de frunze verzi metalic în vârf.

Copiii se îmbulziră îndată înaintea cuştei cu maimuțe, întinzând printre gratii bucăți de covrig smulse repede, ronțăite lacom de animalele cu figuri de băbuşti pitice, şi cu pielea spatelui roasă, roză şi necuviincioasă. Se afla într'un culcuş de paie mucede şi un leu jigărit şi somnoros, privind cu ochi nepăsători la oamenii care fără voie se feriau departe de fierul cuştei, era şi o panteră plimbându-se neobosit după gratii, oprindu-se să-şi lingă laba ca o uriaşă pisică, şi svâcnind cu un salt înnăbuşit în spațiul strâmt, către o mână rezemată imprudent de încuietoarea uşei, de unde se retrăgea îndată cu o tresărire înfricoşată. Intr'o cutie de lemn, din rugumătura de ferestrău, un şarpe boa îşi mişca inelele trupului rece, înălțând un cap mic, turtit, cu ochi rotunzi şi pătrunzători, care păreau că văd prin carne şi prin pereții de scânduri, dincolo de oameni.

Constantin Mogrea se plecă să explice nevestei, conformația muşchilor dela gât, puternici să strivească oasele celor mai voinice mamifere, ca un cleşte de oțel. Atunci i se păru că aude un glas care-i amintea ceva foarte îndepărtat şi întoarse capul. Păzitorul în haină roşie, cu nasturi de alamă şi galoane de fir înverzit, îi întindea din teancul de subțioară un program. Scotoci în buzunar după bani mărunți, şi cum privia fața sbârcită a paznicului, buzele scobite înlăuntru peste gingii fără dinți, mâna întinsă tremurătoare după bani, căutând să-şi lămurească unde a mai văzut omul acesta gheboşat în haina de postav roşu, croită pe alt trup mai mare; — Mogrea tresări deodată şi lăsă mâna să-i cadă de spaimă. Cuştile cu gratii negre se depărtară şi se legănară ca pe puntea unei corăbii. Mai târziu, când se gândia la clipa aceea, nu putea asemăna sensația pământului fugit de sub picioare, decât cu groaza simțită când era copil şi când un mal al Siretului s'a prăbuşit târîndu-l în apă. Din ochii lui înspăimântați, Maria bănui ceva plin de înfricoşare. Se uită şi ea cu băgare de seamă la omul cu buzele aduse înlăuntru, peste gingiile fără dinți. Geanta neagră îi tremură în mână. N'a fost nevoie decât de privirile lor, de spaimă şi de desnădăjduire, ca să înțeleagă.

— Ovid...

Paznicul întoarse repede capul să-şi ascundă fața, se plecă deasupra şarpelui, căutându-şi de lucru în culcuşul umed de făină de lemn. Reptila îşi frecă prietenos gâtul rece de mâna întinsă, care-i aducea întotdeauna hrana; scoase iute ca o săgeată, în semn de nerăbdare, limba subțire, despicată şi neagră. Afară izbucni valsul plângător al unei minavete. Şarpele îşi legănă capul cu ochii ficşi, după tactul muzicii demodate. Şi omul nu mai sfârşia, plecat de tot, deasupra cutiei. Nu i se vedea decât ceafa cu părul alb, vinele şi tendoanele întinse ale gâtului; şi cum stătea cu un genunchiu în pământ, talpa întoarsă a ghetei arăta un petec pus de curând, rotund, bătut în ținte albe de lemn.

Nimeni în afară de ei n'au văzut, n'au bănuit.

Silvia şi Emil se opriseră înaintea cuştei unde pantera îşi continua cursa neobosită atingându-şi blana de gratii, copiii aruncau fructe maimuțelor. Şi nici Mogrea, nici femeia n'au simțit în cea dintâi clipă, nici o milă pentru omul ajuns acolo, după cine poate şti ce îndelungate peripeții şi căderi nespuse, în baraca cu jivine mirositoare, călătorind din bâlci în bâlci, dormind pe gunoiul iute şi putred, cu căpătâi din haina de postav roşu, sub ochii sfredelitori ai fiarelor care încep a mugi sgâlțâind gratiile, după miezul nopții, când urletul bâlciului adoarme şi se întinde liniştea.

Nimic nu i-ar fi înduioşa. Nici înfiorătoarea povestire a întâmplărilor, dacă ar fi fost spusă. Acuma în sufletul lor coborîse un întuneric pustiu ca după un incendiu stins. Şi dacă nu rostiau un cuvânt, era fiindcă nu găsiau unul îndestul de aspru şi de răsbunător pentru sluga în haină roşie; tâlharul care le furase cea din urmă amăgire a vieții, îi lăsase acolo, în baraca cu mersul neliniştit al fiarelor, cu mâinile spânzurate, plini de spaimă, şi cu orice nădejde pierită, ca după un foc ce le mistuise tot, şi-i arunca să bâjbâie într'o noapte fără sfârşit.

Mogrea se uită cu scârbă la omul ghemuit jos. Dacă ar fi putut, l-ar fi lovit cu piciorul.

S'au îndreptat amândoi spre uşă. Au început să urce scările cu ochii în jos, la treptele cu urme de praf şi cu fire crucişe de paie. Femeia s'a oprit în drum, a răscolit în geanta neagră, printrei chei şi batistă. A strâns ascuns în mână două hârtii, a şovăit înainte de a scobori, apoi repede, în vârful picioarelor, s'a dus până la cutia de unde omul nu înălţă capul, a aşezat încetişor hârtiile împăturite pe margine, şi a fugit îndărăt, după ceilalţi, cu mersul acela comic de găină speriată, pe care îl au întotdeauna femeile bătrâne când se grăbesc.

Afară colbul înălţat deasupra furnicarului de norod şi al panoramelor cu stegulețe fluturate vesel în vânt, se auria în bătaia asfinţitului. Un soldat suflă dintr'o goarnă de carton la urechea lui Mogrea.

Deasupra norului de praf, un balon mic, albastru, de gumă, scăpat din sfoară, se ridica repede în seninul cerului, abia se mai vedea, se legănă un timp, apoi împins de vânt pluti departe, spre răsărit, peste câmpuri.

Toate privirile fuseseră atrase irezistibil de jucăria plutitoare. Şi muzicanţii unei fanfare, pe podişca lor de scânduri, suflau în alămuri şi clarinete cu ochii ridicaţi într'acolo. Când nu se mai văzu, privirile se întoarseră la pământ, învăluite de o nelămurită întristare.

Constantin Mogrea grăbi să-şi ajungă familia, luptând anevoios să pătrundă zidul des şi mişcător al mulţimii. Un şcolar îşi ascunse speriat ţigara în podul palmei, la spate, şi salută cu respect exagerat. Ca să nu se piardă, familia lui Mogrea mergea acum în şir. Inainte era Silvia, ridicând umbrela de mătase roşie peste capete, apoi Emil, cu pălăria aşezată stângaciu pe vârful creştetului, ceilalţi copii, Maria, el cel din urmă. Şi cum trecea bastonul sub braţ, să-şi şteargă fruntea de sudoare; fără pricină, Constantin Mogrea văzu în închipuire, pe un glob uriaş, ca acel din cancelaria liceului, văzu târându-se încet un şir de omizi, în lanţ închis, ca un meridian peste conturul continentelor şi albastrul mărilor, fără nici o ţintă, orb şi neîntrerupt, monoton şi fără scăpare.

Se apropie mai strâns de femeie. In spatele jachetei sărace, se vedea un nasture învelit cu postav negru decolorat, ros pe margine, lăsând alb lemnul rotund de dedesubt. Degetele care ţineau geanta tremurau; unghiile străbăteau goale prin vârful mănuşilor vechi, umile şi cătând zădarnic să se ascundă. Sub pălărie, pe ceafa cu tendoane întinse, spânzura o şuviţă de păr sur şi murdar. Femeia păşia repede, împiedicându-se, abia ţinându-se de ceilalţi.

Constantin Mogrea se depărtă şi rămase în urmă.

Din volumul DRUMUL CU PLOPI
sub tipar la «Cultura Naţională».

204

SPRE SCHIT

DE

ION PILLAT

MESTEACĂNII în vânt pe dealuri bat mătănii
La troița cu nori de aur învechit—
Poteca i-a lăsat pe marginea poenii
Și împletind lumini dă fuga pân' la schit.

Egumenul bătrân de pe pridvor privește
La apele din stânci scăpând argintul viu,
La turma, sus pe plaiu, ce iarba'n flacări paște,
La omul în amurg pornit la drum, târziu.

Clopotnița de lemn pândește peste curpeni
Și clopotele vechi înalță glasuri mari
Să chieme prin păduri, cu sufletul în cumpeni
Pe călătorul stând la crucea din hotar . . .

Dar drumul povârnit la vale duce umbră
Când pâlcuri mieii albi pe culmi mai duc zăpezi.
De-acum e foșnet lung ce-a fost sclipiri de undă,
De-acum tu simți adânc ce nu mai poți să vezi.

MANEVRELE DE TOAMNĂ

DE

AL. O. TEODOREANU

Foştilor camarazi din 24 artilerie

DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU
CĂTRE
PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU

Bacău, 15 August 1922

Mult stimate domnule Jenică,

Cu toate că mamica nu-mi dă voie să conversez prin poştă cu cavaleri, ca răspuns la ilustrata matale din 12 August 1922 a cărei primire vă confirm prin aceasta aflaţi că agreez propunerea matale de a corespunde cu mata poşt ristant. O revoar.

Zozo

PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU
CĂTRE
DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU

Roman, 15 August 1922

Din clipa în care team văzut
Eu mam simţit un om perdut;
Decât în van să mai iubesc
Mai bine mor şi iscălesc

Jenică Desgheţatu

DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU
CĂTRE
PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU

Bacău, 21 August 1922

Simpatice domnule Jenică,

Desigur că numai o întâmplare incadiscentă şi bizară, pe care un mare scriitor francez,

pot zice genial le-a numit fatalism, a făcut pe mamica să mă ducă la iarmaroc la Roman, unde am avut plăcerea să te cunosc şi reciproc. Te rog a mă escuza că răspund deabea acum la ambele matale epistole, dar nu mam putut mişca din casă de oarece ma rănit o gheată şi nu mam putut duce în papuci poşta fiind departe şi deabea acum am luat cunoştinţă. Cu toatecă o fată educată nu trebue să răspundă aşa repede la amor, îţ aduc la conştiinţă că răspund la sentimentul matale idem. Măcar că în precedenta te juri pe ce ai mai scump nu cred ca eu să fiu o fiinţă care să inspir poizii, cu toatecă am mai primit şi nam răspuns. Pe a matale o ştiu toată. Mersi. Am văzut de la început că eşti un om cult.

Zozo

PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU
CĂTRE
DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU

Roman, 22 August 1922

Gentilă şi amabelă dudue,

Primind stimata d-voastră de eri, credeam că sunt în rai. Am sărutat stimata d-voastră şi pe faţă şi pe dos şi o lacrimă dacă pot zice astfel de fericire a căzut ca o stea pe frumosul plic roz ce aţi binevoit ami expedia. Numi mai găseam locul în manej. Pluteam... Am lasat recruţii pe sama sergentului a Ioanei şi încălecând pe eapa mea cea murgă mam dus întrun galop până la capul târgului la Moscu spre Sofroceşti. Acolo puteam visa în lebertate. Mi se părea graţioasă dudue Zozo că eram departe întro grădină numai cu flori şi păsări şi noi doi îmbrăţişaţi şedeam singuri întrun scrânciob care se învârteşte singur fără să se mai oprească. O!! Dar visul nu se potriveşte cu viaţa reală. Realitatea crudă şi nemiloasă ne loveşte tocmai când ne simţim nu pot zice mai fericit dar sper. Dacă este un Dumnezeu pe lume cum de rabdă el atâta chin? Oh! Oh! domnişoară Zozo, ai o inimă nobelă cum nici în Paris nu cred să mai existeze.

Al matale prea supus şi prea plecat admirator care şiar depune toată viaţa la picioarele matale dacă iai face onoarea ai acorda o singură sărutare, asigurândute totodată că sunt serios şi stabel.

Jenică Desgheţatu

DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU
CĂTRE
PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU

Bacău, 23 August 1922

Iubite domnule Jenică,

Scrisoarea matale de eri este cea mai ferice zi din viaţa me şiţ pot spune că în acelaş timp miai pus în inimă ca o floare care nu se va usca niciodată şi care numai de mata depinde să no ud cu lacrimile mele, drept care nemaiputând ţine sicret iam spus mamicăi şi nu sa suparat după cum credeam, care acuma ştie tot. Imi pare foarte rău iubite domnule Jenică că nu vei putea pentruca să stai în Bacău mai mult de două zile, cu ocaziunea manevrelor de la Roznov în trecere. Iţi mulţumesc pentru cărţile pe care mi leai trimis. E foarte nobil din partea matale. «Cucoşul Negru» mia plăcut foarte mult. E mai frumos ca Babylonul.

Telegrafiazămi când vii. Te va aştepta aceea ce nu aşteaptă decât aţi fi credincioasă şi iubitoare socie şi semnez

Zozo

PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU
CĂTRE
DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU

Roznov, 1 Septemvrie 1922

Scumpa mea logodnică,

Scrisorile cem scrii în fiecare zi cotidian e pentru mine ca o lumină în noaptea unei vieţi. Suvenirul primei noastre îmbrăţişări când am schimbat inelele este în bivuac singura alifie ce poate ami alina puţin rana inimei, nemaiputândute vedea, prezent totdeauna când mă culc, iar poza matale o ţin în carnet. După terminarea tragerilor sper a obţine permis în care caz facem nuntă chiar toamna asta la Bacău unde am pus stăruinţi la domnul colonel Nae Braşoveanu să fiu trecut în regimentul 4 obuziere ce comandă, poate chiar plutonier major la bateria II-a.

In aşteptarea fericirei noastre am onoarea a te îmbrăţişa de milioane de ori şi rămân al tău logodnic.

Jenică

AGLĂIŢA M. CHISTOL (moaşă)
CĂTRE
PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU

Roman, 3 Septemvrie 1922

Dragă Jenică,

Doresc ca mica mea epistolă să te găsească în cele mai fericite momente ale vieţii matale. Află despre mine că sunt bine. Tot astfel aşi vrea să aflu şi despre mata. Ce mai faci? Aici toate merg cum ştii. Fata Popovicioaiei care nui da voe măsa să vie la noi findcă nu eram cu cununie a fugit eri cun craidon de la şcoala de meserii. Aş vre să văd ce mai zice Popovicioaia. Eu dacă sunt o femeie văduvă nam să mă călugăresc de cheful ei şi la toamnă voi fi a ta soţie pe când odorul ei de fată Dumnezeu ştie cea mai ajunge când o lăsao handralăul ei. Sau poate sau cununat la Nicotescu unde au băut toată noaptea şiau spart şi geamuri. Eu ştiu că la Nicotescu popă na adus. De ce num scrii? Ştiu drăguţul meu că toată ziua ai treabă dar vin a te ruga foarte mult pentru a nu mă uita şam scrie când ai timp câte o ilustrată. Am cumpărat de la Iaşi un macat nou pentru crivatul nostru. Când mântuiţi manevrele? Am pus murături la putină şam mai cumpărat cinci perechi de răţi. Te sărut Jenică şi te aştept. A ta.

Aglăiţa M. Pestol

SUBLOCOTENENTUL BUBI POSTELNICU
CĂTRE
DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU

Roznov, 4 Septemvrie 1922

Dragă Zozo,

Am aflat astăzi de la căpitanul Costache Poppescu că te-ai logodit c'un plutonier din 24 artilerie. Felicitările mele.

Bubi

DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU
CĂTRE
SUBLOCOTENENTUL BUBI POSTELNICU

Bacău, 5 Septemvrie 1922

Micule mic,

Scrisoarea ta ma pus în toate halurile scumpul meu văd că eşti suparat. De ce? Să se fi stins oare atât de repede amorul ce pretindeai a avea pentru mine, tocmai în momentul

în care, mă pregăteam săţ dau cea mai mare dovadă de iubire tu mă ocărăşti: nu mă aşteptam săm scrii în batae de joc! Ştii prea bine micule că numai pentru ca să te am mai mult alături de mine mă jertfesc ca o martiră luând de bărbat un grad inferior şi scăpând de sub paza mamicăi şi stând la barbatul meu vom putea ca să ne iubim în voe şi fără frică în timp ce el va fi la instrucţie, dar văd că tu nu teai gândit la asta. Te credeam mai diştept parol, îţ sărut botişorul, a ta pe todeauna.

Zozo

CĂPITANUL COSTAKE POPPESCU
CĂTRE
DOAMNA AGLĂIŢA M. CHISTOL (moaşă)

Roznov, 5 Septemvrie 1922

Stimată cucoană moaşă,

Am onoarea a vă anunţa că plutonierul Jenică Desgheţatu, care după cât ştiu vă interesează, s'a logodit cu domnişoara Zozo Caramlău din Bacău, unde insistă să fie permutat.

Un binevoitor

CĂPITANUL COSTAKE POPPESCU
CĂTRE
PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU

Roznov, 5 Septemvrie 1922

Stimabile,

Aflä că domnişoara Zozo Caramlău, care după cât ştiu te interesează, continuă corespondenţa amoroasă cu sublocotenentul Bubi Postelnicu, cu care de altfel trăeşte în concubinaj de mai bine de şase luni de când l'a părăsit pe locotenentul Budiş, care la rândul lui i-a suflat-o locotenentului Păunescu, care a luat-o în primire de la inginerul Niculescu etc. Mă mir că nu ştii încă fericitule logodnic, că tot Bacăul o cunoaşte. Dacă o ştii te felicit pentru curajul de care dai dovadă luând-o de soţie. La urma urmei, poate că-ţi vei fi spunând şi dumneata ca eroul din anecdotă: «Da ce-i Bacăul?... Roma? Paris? Berlin? O mână de oameni!»

Dacă nu reuşeşti să fii mutat în 4 Obuziere, ai face bine s'o iei cu dumneata la Roman. Garnizoana e mai mare şi este şi cavalerie. Numai de n'ar afla cucoana moaşă.

Un binevoitor

CĂPITANUL COSTAKE POPPESCU
CĂTRE
COLONELUL NAE BRAŞOVEANU

Roznov, 5 Septemvrie 1922

Mult stimate domnule colonel,

Gândindu-mă numai la viitorul nepotului dumneavoastră, sublocotenentul Bubi Postelnicu, care după cât ştiu vă interesează, îmi permit a vă atrage atenţia asupra unei mari primejdii ce-l ameninţă, acoperind în acelaş timp de ruşine onor. dumneavoastră familie.

Nepotul dumneavoastră s'a încurcat cu una Zozo Caramlău, celebră în toată garnizoana prin purtările ei lejere şi trăeşte cu ea de mai bine de şase luni. Veţi zice: «care e omul care să nu aibă la, ca să zic aşa, pasivul lui o asemenea aventură?» Dar nu-i numai atât. Această Zozo Caramlău a îmbrobodit pe-un dobitoc de plutonier din 24 care am aflat că a şi intervenit pe lângă dumneavoastră să fie permutat în regimentul ce comandaţi. şi s'a logodit cu el. Sublocotenentul Postelnicu vrea să strice logodna şi să se căsătorească cu ea. Doriţi să aveţi în familie un nepot însurat c'o fată de la mahala? Mai puteţi spune că asta e o aventură pe care orice om o are la, ca să zic aşa, pasivul lui?

Eu mi-am făcut datoria.

Un binevoitor

CĂPITANUL COSTAKE POPPESCU
CĂTRE
DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU

Roznov, 5 Septemvrie 1922

Graţioasă Domnişoară,

Te-am văzut alaltăeri în Bacău, privind cu multă admiraţiune o etolă de biber din vitrina lui Herşcu. M'aşi simţi omul cel mai fericit în clipa în care a-i binevoi s'o accepţi, odată cu inima mea.

Cu cel mai deosebit respect
Căp. P.

DOAMNA AGLĂIŢA M. CHISTOL (moaşă)
CĂTRE
DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU

Roman, 6 Septemvrie 1922

Ascultă tu,

Nu ştiu ce fel de domnişoară (! ?) eşti, care iei barbaţii fimeilor, după ce teai ţinut cu toţi fanţii Bacăului şi ţia mers vestea până la Roman, soi rău ce eşti, lepădătură. Eu atâta îţi spun blastamato, plutonierului Jenică Desgheţatu săi dai pace şi să nui mai sai în cap, că deoi veni la tine haimanaua dracului, te târâi de cozi prin tot Bacăul să râdă şi cânii. Inţelesumai?

Aglăiţa M. Pestol

AGLĂIŢA M. CHISTOL
CĂTRE
PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU

Roman, 6 Septemvrie 1922

Jenică,

Să ferească Dumnezeu să fie adevărat ceam auzit, să nu crezi tu cai săţ baţi joc de mine, că eu nus de râs Jenică. Ai uitat când ai venit la mine gol puşcă cu două perechi de colţuni cazoni şi trii cămeşi rupte, care ţiam cumparat tot particuler cu banii mei, munciţi cu sudoarea me, numai eu ştiu cum, şacuma tu să iei o desmaţată din Bacău şi eu să tac după ce ai plecat din Roman cu 700 de lei ai mei. Ţine minte Jenică că dacă faci una ca asta vă arunc cu vitriol în biserică şi num mai pasă cea fi, să râdă una ca Ioneasca de mine, care a şi început dealde Lenţa şi Frosinica să mă întrebe, coană moaşă ce mai face domnu Jenică la Bacău.

Atâta îţi spun Jenică
Aglăiţa M. Pestol

COLONELUL NAE BRAŞOVEANU
CĂTRE
SUBLOCOTENENTUL BUBI POSTELNICU

Bacău, 6 Septemvrie 1922

Dragă Bubi,

Purtarea ta din ultimul timp lasă mult de dorit. Am înţeles totdeauna ca un băiat tânăr

să se distreze, dar n'am admis niciodată ca un băiat de condiţia ta să dee altă importanţă decât aceea pe care o merită, unor aventuri, care trebuie să rămâie trecătoare. De la educaţia şi mai ales de la gustul tău mă aşteptam la mai mult. Imi place să cred însă că cele ce se spun despre tine sunt simple svonuri (n'ar fi trebuit să ajungi nici aici) şi că nu te gândeşti încă la însurătoare sau, în orce caz, dacă te gândeşti, aleasa ta nu poate fi aceia pe care socot inutil s'o mai numesc. Pentru a-mi dovedi aceasta te rog să nu mai vii la Bacău până la terminarea tragerilor. Cred că ai destulă afecţiune pentru mine ca să nu dai tocmai tu dovadă de indisciplină părăsind tabăra în fiecare Sâmbătă. Dacă criza de lombago nu m'ar ţine în casă aşi fi venit eu singur la Roznov să stăm de vorbă.

Te îmbrăţişează cu toată dragostea al tău unchi Nae

DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU
CĂTRE
CĂPITANUL COSTAKE POPPESCU

Bacău, 6 Septemvrie 1922

Degeaba îţi perzi timpul domnule căpitan, nu sunt ceia ce crezi. Zozo

DOAMNA ANNY AREFEANO
CĂTRE
SUBLOCOTENENTUL BUBI POSTELNICU

Bucureşti, 6 Septemvrie 1922

Mon petit chéri,

Marianne qui vient justement d'arriver de sa terre, prétend avoir appris en passant par Bacău que tu aurais une liaison avec une petite créature de basse extraction et de mauvaises moeurs. Tu t'imagines, Bubi chéri, quel coup j'ai reçu en l'écoutant raconter à des amies, cette affreuse nouvelle, comme un fait divers. Mais, plus j'y pense, moins j'y crois. Serais-tu capable d'oublier ma grande, ma tendre, mon unique passion dans les bras d'une puffiasse quelquonque??? Le châtiment d'avoir trompé un homme comme Jacques serait trôp cruel. Néamoins, j'ai besoin, il me faut, comprends-tu, un mot de toi. Dis-moi que ce n'est pas vrai, mon petit Bubi, dis-le moi tout de suite!!!

J'ai causé avec le géneral Zadoica à propos de ta transfération à Buk. Il a tout arrangé au ministère, mais il parait que ton oncle, le Colonel Braşoveanu s'y oppose. Tache de le convaincre aussi vite que possible, car on ne peut rien faire sans lui. Écris-moi par retour du courrier à la même adresse si tu éspères obtenir un congé de quelques jours pour venir à Buk. Si non, j'acompagnerai Marianne à Bacău, la semaine prochaine (probablement Jeudi). Donc, à bientôt. Mais ne m'oublies pas mon petit Boubichon chérie et donnes-moi de tes nouvelles.

Un bon baiser sur la bouche en coeur. Anny

SUBLOCOTENENTUL BUBI POSTELNICU
CĂTRE
COLONELUL NAE BRAŞOVEANU

Roznov, 8 Septemvrie 1922

Dragă unchiule,

Imi pare rău că boala te ţine în casă şi regret din toată inima că mă opreşti să vin la Bacău să te văd, din cauza unor invenţiuni calomnioase al cărora fir l'am descoperit. Nu m'am gândit şi nici mă gândesc la căsătorie. Am însă dovezi peremptorii că autorul

acestor svonuri precum şi a mai multor scrisori anonime e căpitanul Costache Popescu, pe care îl voi trage la răspundere. In situaţia în care singur s'a pus, înţelegi bine dragă unchiule că cu toată vârsta şi gradul pe care îl poartă (nedemn!) nu-i pot arăta nici un fel de respect. De aceia cred că nu-i rămâne decât să părăsească regimentul. Camarazii mei sunt de aceiaşi părere. In caz contrar, cu voia matale, voi raporta cazul pe cale erarhică şi va fi poate mai rău. Şi acuma, pentru a-ţi dovedi că nu ţin să-ţi fac dezagramente, având aerul că sunt protejat, ţin să-ţi declar că nu voi părăsi tabăra până la terminarea tragerilor, cu toate că mi-ar fi făcut mare plăcere să te văd.

Dorindu-ţi grabnică însănătoşire, te îmbrăţişează al matale nepot. Bubi

DOAMNA AGRIPINA CARAMLĂU
CĂTRE
AGLĂIŢA M. CHISTOL (moaşă)

Bacău, 8 Septembrie 1922

Află că fata me are un an de profesională şi nu stă de vorbă cu una ca tine. Mă mer că domnul Jenică care are un caracter nobil nu tea lăsat mai de mult dacă nu ţii ruşine la obraz ca la vrâsta ta săţ mai trebuiască barbat în casă şi dacă vrei să vii la Bacău să pofteşti şi dacă ţia mai trebui plutonier din antilerie săm zici mie cuţu.

Agripina Caramlău.

COLONELUL NAE BRAŞOVEANU
CĂTRE
SUBLOCOTENENTUL BUBI POSTELNICU

Bacău, 11 Septemvrie 1922

Dragă Bubi,

Mă bucur că svonurile care mi-au parvenit cu privire la tine sunt neîntemeiate. Indignarea cu care le-ai primit îţi face cinste, şi trebue să-ţi mărturisesc că o astfel de atitudine nu e făcută să mă surprindă din partea ta. Pe căpitanul Poppescu, chiar dacă eşti convins că e autorul svonurilor calomnioase, cum foarte bine le calífici, nu trebue să te superi prea mult. Contra oricărui oficer din regiment, care s'ar fi făcut vinovat de cele ce-l acuzi pe căpitanul Poppescu, aşi fi fost cel dintâi să iau măsurile de rigoare. Ştii însă că acest oficer provine din trupă şi cum e foarte destoinic în atribuţiile pe care le are de mai bine de 15 ani în aprovizionarea regimentului, îi trec multe cu vederea. Nu e vina lui că a fost introdus în corpul oficeresc fără pregătire. Dacă rămânea plutonier major cum a fost, dacă se obrăznicea îl puneai să lipească călcăile şi-l bagai la arest după ce-i mai cărăbăneai vreo câteva. Acuma nu se mai poate. El are onoarea să mă salute şi eu trebue să-i dau mâna. Pentru prestigiul corpului nu-i pot aplica tratamentul pe care deprinderile lui îl reclamă.

De altfel te pot anunţa că pe ziua de 17 Octombrie eşti avansat locotenent. Cu prilejul acesta generalul Zadoica mi-a scris că doreşte să te aibă aghiotant, Mitică fiind înaintat căpitan şi trimis la corp. Cu toate că m'am opus să fii mutat în regimentul de cetate când numai pentru plăcerea de a sta în Bucureşti interveneai la minister prin toate cunoştinţile, astăzi nu mă voi pune deacurmezişul intereselor tale, numai pentru a te avea în regimentul meu.

Ai face bine să scrii imediat generalului o scrisoare în care să-i mulţumeşti pentru onoarea ce-ţi faci. Dacă vei şti cum să te porţi cu el (şi nu mă îndoesc de asta) sunt sigur că vei face frumoasă carieră în oştire. Deocamdată aşteptă terminarea tragerilor. Cum se va înapoia regimentul la Bacău, îţi voi da concediu până la data avansării. Poimâne voi veni în tabără. Nu vorbi nimănui de venirea mea

Imbrăţişări

Nae

ZOZO CARAMLĂU
CĂTRE
SUBLOCOTENENTUL BUBI POSTELNICU

Bacău, 13 Septemvrie 1922

Scumpul meu Jenică,

Cum poţi crede că maş uita la o secătură de filfizon ca sublocotenentul Postelnicu care se ţine de toate fetele din Bacău şi petrece noaptea cu şantance la Şmeter şi nare nici musteţi ca o fată şi se pudrează şi asta nici odată nu mia plăcut, fiind ştiut că musteaţa este podoaba barbatului, întreabă şi pe mamica dacă nu iam spus şi ei. Cei adevarat iadevarat că s'a ţinut după mine pe stradă până acasă astă vară şi iam spus saştepte la zaplaz că vin îndată şam trimes pe mamica şi ia spus veziţi domnule sublocotenent de drum că fata nu nui deacele şi nu face pentru mata, şacuma de ciudă nu mă mai salută nici pe stradă care înainte se încorda ca un momiţoi când treceam şi întoarce capul în altă parte şi flueră sau se face că a uitat ceva şi face stânganpre, sau se uită la geam la prăvălii şi eu cred că tot el trebue săţi fi scris ca să se răsbune cam trimes pe mamica şam râs de el în loc să vin la zaplaz cum ar fi vrut dumnealui şi nu ia mers. Acestea toate fiind intrigi perfide te implor a nu crede nimic, atâtea suflete negre voind a distruge prin minciuni un amor sincer care ar fi pacat. Când vii la Bacău? Te aşteaptă cu nerabdare a ta.

Zozo

DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU
CĂTRE
PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU

Bacău, 13 Septemvrie 1922

Dragă micule,

Sunt f. f. f. suparată pe tine că num răspunzi la scrisori, văd că te potriveşti la intrigi perfide şi mizerabile şi nu credeam să crezi că între un mitocan de plutonier ca Jenică Desgheţatu din 24 şi tine inima mea pe care o cunoşti va şovăi, care nu te cunoşti singur micule dacă crezi una ca asta şi mă insulţi ceea ce nu mă aşteptam de la un cavaler. Nu mă gândesc decât la tine micule şi aştept săm scrii, ca săţ arăt cât de mult ţin la tine, în ziua nunţii voi veni la tine şi ne vom iubi ca altădată râzând de prostia mitocanului, păpuşa me. Scriem micule că nu mai pot.

A ta pe totdeauna

Zozo

SUBLOCOTENENTUL BUBI POSTELNICU
CĂTRE
DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU

Roznov, 15 Septemvrie 1922

Domnişoară,

Vă înapoiez scrisoarea pe care aţi scris-o logodnicului dumneavoastră pe adresa mea. Il puteţi ruga să vă restitue pe aceea pe care probabil mi-aţi scris-o mie pe adresa lui. O puteţi pastra. Desigur că aţi scris scrisorile în acelaş timp şi din grabă aţi greşit plicurile. Asemenea erori pot avea consecinţi regretabile şi aşi fi inconsolabil dacă aşi şti că veţi avea de suferit de pe urma acesteia. Pe altă dată îmi permit a vă recomanda mai multă circumspecţie şi vă doresc totodată mai mult noroc în alte întreprinderi.

Al dumneavoastră
Subloc. Bubi Postelnicu

PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU
CĂTRE
DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU

Roznov, 15 Septemvrie 1922

Zozo,

Trimăt prin acest soldat veriga cu numele tău cel diochet şi te rog să faci bine ami înapoia prin acelaşi veriga ce-mi poartă numele pe care ai voit al mânji. Nu ştiam ce poamă îmi eşti. La cele ce scrii amorezului tău în scrisoarea ceam primit nu pot răspunde decât sictir.

Jenică Desgheţatu

PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU
CĂTRE
AGLĂIŢA M. CHISTOL (moaşă)

Roznov, 15 Septemvrie 1922

Scumpa me Aglăiţă,

Aflâ că toate câte ai auzit despre mine nu sunt adevărate deoarece toate sunt numai minciuni. Săi sară ochii din cap şi să nu mai aibă parte de mâna cu care îţi scriu cine na stricat logodna cu domnişoara Caramlău, numai din amor pentru tine sufleţălul meu şim pare rău şacuma pentru greşala ce eram să fac, care tot omul poate greşi odată la viaţa lui şi care şi eu sunt om şi mam căit la timp, putând ca să zic acuma ca şi cum n'ar fi fost. Iţi scriu din grabă Aglăiţa sufletului meu, fiind ocupat cu îmbarcarea bateriei care mâni plecăm şi în curând vom fi iarăşi în crivatul nostru ca mai înainte nedespărţiţi iar acuma pe veci şi cu cununie mă jur.

Te pup dulce
Jenică

DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU
CĂTRE
PLUTONIERUL JENICĂ DESGHEŢATU

Bacău, 17 Septemvrie 1922

Iaţ inelul şi fă borş cu el pentru coana moaşă.
Am văzut eu de la început că eşti un mojic.

Zozo

SUBLOCOTENENTUL BUBI POSTELNICU
CĂTRE
DOAMNA ANNY AREFEANO

Bacău, 19 Septemvrie 1922 URGENTĂ

Etant absent Bacău reçu à peine aujourd'hui ta lettre. Fais pas mauvais sang pour betises. Tout mensonges et calomnie capitaine malotru. Arrive demain par l'expresse. Oncle accepte transfération. Remerciements, milles baisers.

Bubi

DOMNIŞOARA ZOZO CARAMLĂU
CĂTRE
CĂPITANUL COSTAKE POPPESCU

Bacău, 20 Septemvrie 1922

Drăguțe domnule căpitan,

Păstrez şi acuma la pept biletul matale. Cu toate că nam răspuns niciodată la propuneri de amor şi nam vroit întăi să răspund nefiind frumos, dar bătăile inimei nu ascultă de sfaturile minței şi totdeauna miai plăcut găsindute foarte gentil dar prea îndrăzneț şi mam ruşinat dar acuma îmi pare rău şi retrag.

Aşteaptămă diseară după cinematograf în dos la Consum.

Zozo

IN NOAPTEA DE SUS

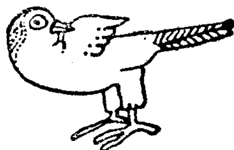
DE

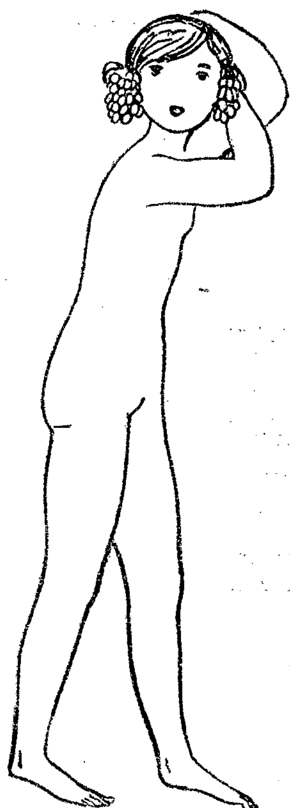
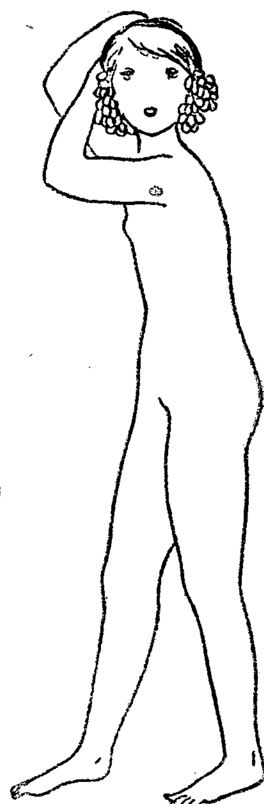
LUCIAN BLAGA

IN noaptea de sus arhanghelii își aprind aripile și ard
prefăcându-se'n cenușă la picioarele tale —
hoi, lerui, Doamne.
Marile paseri ale spiritului cad
grămezi de scrum și se sting.
Numai noi n'avem inima să ne dăm focului;
învârtiți de îndoială, ținuți de pământ,
ne trecem prin veac.
Nu suntem nimic: doar purtători de cântec
sub glia neagră a țăriilor.

Altoiți în țărână ne mai ridicăm câteodată
ochii spre zăvoaiele raiului.
Apoi ne-aplecăm capetele în și mai mare tristețe:
înzadar căprioarele beau apă din mâinile noastre,
înzadar câinii ni se închină,
suntem fără scăpare: singuri — în amiaza nopții.

Prieteni, cari stați lângă mine,
încălziți-vă lutul cu vin, desfaceți-vă privirile peste lucruri.
Noi suntem numai purtători de cântec
pe la porți închise,
dar fiicele noastre vor naște pe Dumnezeu
aici unde astăzi singurătatea ne omoară.

INVIERE DE TOATE ZILELE

DE

LUCIAN BLAGA

O înviere e pretutindeni, pe drum
şi'n lumina deşteaptă.
Ochii mi se deschid umezi — dar sunt împăcat
ca fântânile din împărăţia lutului.
Trecătorule, oricine-ai fi,
ridică şi tu peste mine mâna ta dreaptă.

Astăzi n'o să mai cert nici o fiinţă:
nici pietrele, nici oamenii, nici buruienile.
Sunt în mijlocul priveghitorilor de pământ.
Rugăciunea de-atâtea ori începută
mi se sfârşeşte şi zic:
«Tată te iert că'n adânc
m'ai semănat între brazdele lumii».

Ziua vine ca o dreptate făcută pământului.
Flori peste fire de mari
îmi luminează din larg
— aureole pierdute pe câmp de sfinţii trecutului.

UNCHIU-MEU IULIU

DE

GUY DE MAUPASSANT

Un cerşetor bătrân, cu barba albă, ne ceru de pomană. Camaradul Iosif Davranche îi dădu cinci lei. Am rămas surprins. Imi spuse:

— Nenorocitul ăsta mi-a amintit o istorie pe care am să ţi-o spun şi a cărei amintire mă urmăreşte mereu. Iat-o:

Familia mea, de loc din Havre, nu era bogată. O ducea târâş-grăpiş, şi atât. Tata muncea, se întorcea târziu dela biurou şi nu câştiga mare lucru. Aveam două surori.

Mama suferea mult din pricina lipsei în care trăiam, şi găsea adesea cuvinte înăcrite pentru bărbatu-său, mustrări învăluite şi perfide. Bietul om avea atunci un gest care mă înduioşa. Işi trecea mâna deschisă pe frunte ca pentru a-şi şterge o sudoare care nu exista şi nu răspundea nimic. Ii simţeam durerea neputincioasă. Făceau economii dela toate; nu primeau nici o invitaţie la masă ca să nu fie siliţi s'o întoarcă; cumpărau proviziile cu rabat din rămăşiţele dughenilor. Surorile îşi făceau rochiile singure şi erau îndelungi discuţii pentru preţul unui galon de cincisprezece bani metrul. Hrana noastră obişnuită era o supă grasă şi carne de vacă gătită cu toate sosurile. Asta e sănătos şi întăritor, se pare; aş fi preferat altceva.

Mi se făceau scene groaznice pentru bumbii pierduţi şi pantalonii acăţaţi.

Dar în fiecare Duminecă ne făceam plimbarea pe chei în mare ţinută. Tată-meu în redingotă, în ţilindru, în mănuşi, dădea braţul mamei, pavoazată ca o corabie într'o zi de sărbătoare. Surorile, gata cele dintâiu, aşteptau semnalul plecării; dar în ultimul moment, descopereau întotdeauna o pată uitată pe redingota părintelui familiei şi trebuiau s'o curețe repede, cu o cârpă muiată în benzină.

Tata, cu pălăria pe cap, în vestă, aştepta ca operaţia să sfârşească, în vreme ce mama se grăbea, după ce-şi aşezase ochelarii de mioapă, şi-şi scosese mănuşile să nu le strice.

O porneam la drum cu ceremonie. Surorile mergeau înainte dându-şi braţul. Erau de vârsta măritişului şi deaceea erau arătate târgului. Mă ţineam la stânga mamei, la a cărei dreaptă mergea tata. Şi-mi amintesc aerul pompos al bieţilor mei părinţi în aceste plimbări de Duminecă, rigiditatea trăsăturilor, severitatea ţinutei. Inaintau cu un pas grav, cu trupul drept, cu picioarele ţapene, ca şi cum cine ştie ce afacere de cea mai mare însemnătate depindea de ţinuta lor.

Şi în fiecare dimineaţă, văzând cum intră marile vapoare care se întorceau din ţări necunoscute şi îndepărtate, tata rostea aceleaşi cuvinte neschimbate:

— Ei! dacă Iuliu ar fi acolo, ce mai surpriză!

Unchiul meu Iuliu, fratele tatei, era singura nădejde a familiei după ce-i fusese groaza. Am auzit vorbindu-se de el din copilărie, şi mi se părea că l-aş fi cunoscut dintr'odată, atât îmi era de obicinuit gândul cu el. Ştiam toate amănuntele existenţii lui până în ziua plecării în America, cu toate că nu se vorbea decât pe şoptite de această parte a vieţii.

Avusese, se pare, o purtare rea, adică mâncase ceva parale, ceeace înseamnă cea mai mare crimă pentru familiile sărace. La bogaţi, un om care petrece «face prostii». E ceeace se numeşte, surâzând, un băiat de viaţă. La nevoiaşi, un copil care sileşte părinţii să se atingă de capital devine un rău, un golan, un netrebnic.

Distincţia asta e dreaptă, cu toate că faptul e acelaş, fiindcă singure consecinţele hotărăsc gravitatea unui act.

In sfârşit, unchiul Iuliu împuţinase deabinelea moştenirea pe care o aştepta tata; după ce-şi mâncase de altfel partea până la ultimul gologan.

L'au îmbarcat pentru America, aşa cum se făcea atunci, pe un vapor de mărfuri mergând dela Havre la New-York. Odată ajuns acolo, unchiul Iuliu se stabili negustor de nu ştiu ce, şi scrise îndată că începuse a câştiga câţiva bani şi că nădăjduia să poată plăti tatei neajunsurile pe cari i le făcuse. Această scrisoare pricinui o mare emoţie în toată familia. Iuliu, care nu fusese bun de nimic, deveni deodată un om de treabă, un băiat de suflet, un adevărat Davranche, integru ca toţi Davranşi-i.

Un căpitan ne vesti pe deasupra că a închiriat o mare prăvălie şi că făcea un negoţ însemnat

O a doua scrisoare, doi ani mai târziu, spunea: «Dragul meu Filip, îţi scriu să nu te îngrijeşti de sănătatea mea care-i bună. Afacerile merg deasemenea bine. Plec mâine pentru o lungă călătorie în America de Sud. Au să treacă poate mulţi ani fără să-ţi dau nici o ştire. Dacă nu-ţi scriu să nu fii neliniştit. Am să mă întorc la Havre îndată ce-oiu face avere. Sper că asta n'are să se întâmple peste multă vreme, şi vom trăi împreună fericiţi...»

Această scrisoare a devenit evanghelia familiei. O ceteau cu toate prilejurile, o arătau la toată lumea. Timp de zece ani, într'adevăr, unchiul Iuliu nu mai dădu nici o veste; dar speranţa tatei creştea pe măsură ce trecea timpul, şi deasemenea, mama spunea adesea:

— Când bunul Iuliu va fi aici, situaţia noastră are să schimbe. Iată unul care a ştiut să se descurce.

Şi în fiecare dimineaţă, privind cum vin la orizont marile vapoare negre vărsând pe cer şerpi de fum, tata repeta fraza lui veşnică:

— Ei! dacă Iuliu ar fi acolo, ce mai surpriză!

Şi te aşteptai aproape să-l vezi fluturând o batistă, şi strigând:

— Ohé! Filip!

Inălţaseră o mie de proiecte pe această întoarcere sigură; trebuia chiar cumpărată, cu banii lui unchiu-meu, o casă mică de ţară aproape de Ingouville. N'aş putea spune că tata nu începuse chiar o tocmeală pentru asta.

Cea mai mare dintre surori avea douăzeci şi opt de ani, cealaltă douăzeci şi şase. Nu se măritau şi asta era o mare mâhnire pentru toţi.

Se înfăţişă în sfârşit un candidat pentru cea de a doua. Un funcţionar, nu bogat, dar onorabil. Am avut întotdeauna convingerea că scrisoarea unchiului Iuliu, arătată într'o seară, a pus capăt şovăelilor şi a grăbit hotărîrea tânărului.

L'au primit cu deosebită cinste, şi s'a hotărît ca după nuntă toată familia să facă un mic drum la Jersey.

Jersey este idealul călătoriei pentru oameni săraci. Nu-i departe; treci marea într'un pachebot şi eşti în străinătate, insula aparţinând englezilor. Deci, un francez, cu două ceasuri de plutire, îşi poate oferi priveliştea unui popor vecin la el acasă şi studia moravurile, de altfel deplorabile, ale acestei insule, ocrotite de pavilionul britanic, cum spun oamenii cari vorbesc cu simplicitate.

Călătoria asta la Jersey deveni preocuparea noastră, singura noastră aşteptare, visul nostru din toate clipele.

In sfârşit am plecat. Văd asta ca şi cum ar fi fost eri: vaporul gata lângă cheiul Grandville; tata, agitat, supraveghind încărcarea celor trei bagaje ale noastre; mama neliniştită ţinând braţul surorii nemăritate, care părea pierdută după plecarea celeilalte ca un pui rămas singur, şi la spatele nostru, nouii căsătoriţi, care rămâneau mereu în urmă, ceeace mă făcea să întorc adesea capul.

Vaporul flueră. Iată-ne urcaţi, şi vasul părăsind cheiul, se depărtă pe o mare plată ca o masă de marmură verde. Priveam ţărmurile îndepărtându-se, fericiţi şi mândri ca toţi cei care călătoresc puţin.

Tata îşi întindea pântecele, sub redingota ale cărei pete fuseseră şterse de dimineaţă cu îngrijire, şi răspândea împrejur mirosul acela de benzină din zilele de eşire, care mă făcea să recunosc duminecile.

Deodată zării două doamne elegante cărora doi domni le ofereau stridii. Un bătrân matelot zdrenţăros desfăcea cu o învârtitură de cuţit scoicile şi le trecea domnilor care le întindeau îndată doamnelor. Ele mâncau într'un chip delicat, ţinând scoica pe o batistă fină şi întinzând gura ca să nu păteze rochiile. Pe urmă beau apa cu o mică mişcare repede şi aruncau scoica în mare. Tata a fost fără îndoială încântat de chipul acesta distins de a mânca stridii pe un vapor în mers. Găsi asta boeresc, rafinat, superior, şi se apropie de mama şi de surori întrebând:

— Vreţi să vă ofer câte-va stridii?

Mama şovăia, din pricina cheltuelii, dar surorile primiră îndată. Mama spuse, cu un glas nemulţumit:

— Mi-e teamă să nu-mi facă rău la stomach. Dă-le numai copiilor, dar nu multe, ai să-i îmbolnăveşti.

Pe urmă întorcându-se către mine, adăugă:

— Cât despre Iosif, n'are nevoie; nu trebuesc alintaţi băieţii.

Am rămas aşadar lângă mama, găsind nedreaptă această deosebire. Urmăream cu ochii pe tata, care conducea pompos cele două fete şi ginerile, către bătrânul matelot zdrenţăros.

Cele două doamne plecaseră, şi tata arătă surorilor mele cum trebuie să faci ca să mănânci fără a lăsa să curgă apa; vru chiar să dea singur un exemplu şi apucă o stridie. Incercând să imite doamnele, vărsă îndată tot lichidul pe redingotă şi auzii pe mama murmurând:

— Ar face mai bine să stea locului.

Dar deodată tata mi se păru turburat; se depărtă câţiva paşi, privi fix familia adunată în jurul marinarului, şi, brusc, se întoarse către noi. Mi s'a părut foarte palid, cu ochii stranii. Spuse, cu jumătate de glas, mamei:

— E extraordinr, cum seamănă cu Iuliu omul ăsta care desface stridiile...

Mama, surprinsă, întrebă:

— Care Iuliu?

Tata continuă:

— Dar... frate-meu... Dacă nu l-aş şti cu stare, în America, aş crede că-i el.

Mama, înspăimântată, gângăvi:

— Eşti nebun! Din moment ce ştii bine că nu-i el de ce să mai spui prostii?

Dar tata stăruia:

— Du-te să-l vezi, Clarissa; vreau să te asiguri tu singură, cu ochii tăi.

Ea se ridică şi merse să-şi ajungă fetele. Eu, deasemeni, priveam omul. Era bătrân, murdar, sbârcit de tot, şi nu-şi ridica ochii dela îndeletnicirea lui.

Mama se întoarse. Am văzut că tremura. Pronunţă foarte repede:

— Cred că e dânsul. Du-te şi cere lămuriri căpitanului. Mai ales fii prudent, ca nu cumva podoaba asta să ne mai cadă povară acuma!

Tata se îndepărtă, dar m'am luat după el. Mă simţeam mişcat din cale afară.

Căpitanul, un domn înalt, slab, cu favoriţi lungi, se plimba pe passerelă cu un aer important, ca şi cum ar fi comandat curierul Indiilor.

Tata intră în vorbă ceremonios, întrebându-l de-ale meseriei, cu tot soiul de complimente.

— Ce însemnătate avea Jersey? Producţia sa? Populaţia? Moravurile? Obiceiurile? Felul pământului?

S'ar fi spus că era vorba cel puţin de Statele-Unite ale Americei.

Pe urmă au vorbit de vasul care ne purta «Expresul»; pe urmă au ajuns la echipagiu. Tata, în sfârşit, cu o voce turburată:

— Aveţi acolo un bătrân care desghioacă stridiile şi pare foarte interesant. Cunoaşteţi câteva amănunte despre bietul om?

Căpitanul, pe care, această discuţie sfârşise prin a-l irita, răspunse sec:

— E un bătrân vagabond francez pe care l-am găsit în America anul trecut şi pe care l-am repatriat. Are, după cât se pare, rude în Havre, dar nu vrea să se întoarcă la ei fiindcă le datoreşte bani. Il chiamă Iuliu... Iuliu Darmanche sau Darvanche, în sfârşit cam aşa ceva. Se pare c'a fost bogat într'o vreme acolo, dar aţi văzut ce-a ajuns astăzi.

Tata, care se înverzea, articùlă, cu gâtlejul strâns, cu ochii rătăciţi:

— Ah! Ah... foarte bine... foarte bine... Asta nu mă miră... Mulţumesc mult, căpitane.

Şi plecă, în vreme ce marinarul îl privea depărtându-se, nedumerit.

Se întoarse lângă mama, atât de descompus, că dânsa-i spuse:

— Aşează-te jos, au să prindă de veste că e ceva la mijloc.

Căzu pe o bancă, gângăvind:

— E el, chiar el!

Pe urmă întrebă:

— Ce-o să facem?

Ea răspunse îndată:

— Trebuie să îndepărtăm copiii. Fiindcă Iosif ştie tot, să meargă să-i cheme. Trebuie luat seama mai ales să nu bănuiască nimic ginerile.

Tata părea sdrobit. Murmură:

— Ce catastrofă!

Mama adăugă, devenind deodată furioasă:

— Am bănuit eu întotdeauna că hoţu ăsta n'are să facă nici o treabă şi că are să ne cadă plocon! Par'că ai putea să te aştepţi la ceva dela un Davranche!..

Şi tata îşi trecu mâna pe frunte, cum făcea sub mustrările femeii.

Ea adăugă:

— Dă-i bani lui Iosif ca să se ducă şi să plătească stridiile, acum. N'ar mai trebui decât să fim recunoscuţi de cerşetor. Asta ar face un straşnic efect pe vapor. Haidem în celălalt capăt şi fă aşa ca omul să nu se apropie de noi!

Se ridică, şi se îndepărtară, după ce mi-au dat o piesă de cinci lei. Dar surorile, surprinse, aşteptau pe tata. Am spus că mamei nu-i e bine din pricina mării, şi am întrebat pe curăţitorul de stridii:

— Cât vă datorăm, domnule?

Imi venea să spun: unchiule.

Răspunse:

— Doi franci cincizeci.

Am întins piesa şi-mi dădu mărunţiş.

Priveam mâna, o biată mână de marinar toată încreţită, şi-i priveam obrazul, bătrânul şi mizerabilul obraz trist, doborît, spunându-mi:

— E unchiu-meu, fratele tatei, unchiul...

I-am dat cincizeci de bani bacşiş. Imi mulţumi:

— Dumnezeu să vă binecuvinteze, domnişorule!

Cu accentul unui cerşitor care primeşte pomana. Şi gândeam că trebuie să fi cerşit, acolo!..

Surorile mă priveau, uimite de mărinimia mea.

Când am dat tatei cei doi lei, mama, surprinsă, întrebă:

— Ce, au fost de trei lei?.. Nu se poate.

Am declarat cu vocea hotărîtă:

— Am dat cincizeci de bani bacşiş.

Mama avu o tresărire şi mă privi în ochi:

— Eşti nebun! Să dai cincizeci de bani omului ăstuia, golanului ăstuia!..

Se opri sub privirea tatei, care-i arătă ginerile.

Pe urmă am tăcut.

Inaintea noastră, la orizont, o umbră violetă părea că iese din mare. Era Jersey.

Când ne-am apropiat de ţărm, îmi veni o dorinţă nestăpânită să mai văd încă odată pe unchiul Iuliu, să-i spun ceva de mângâiere, duios.

Dar, cum nimeni nu mai mânca stridii, dispăruse, coborît fără îndoeală în fundul infect al vaporului, unde stătea nenorocitul.

Şi ne-am întors cu vaporul de Saint-Malo, ca să nu-l mai întâlnim. Mama era mistuită de nelinişte.

N'am mai revăzut niciodată pe fratele tatei.

Iată de ce ai să mă vezi câteodată dând cinci franci vagabonzilor.

CRONICI

IDEI, OAMENI & FAPTE

MAURICE BARRÈS

de

Pamfil Şeicaru

VĂ amintiţi cum s'a caracterizat Renan, voind să facă portretul Ecclesiatului?

«Etonnant artiste, il maintient jusqu'au bout sa gageur, effleurant avec l'adresse de l'équilibriste les cimes des mots et des idées, faisant grincer de son archet les fibres qu'il a cruellement excitées, élargissant à plaisir les blessures qu'il s'est faites, irritant avec délices les lèvres de sa plaie».

De ce n'ar fi scrise oare aceste rânduri, ca să sintetizeze spiritul operii lui Maurice Barrès?

Cea mai frământată sensibilitate a literaturii franceze din ultimele patru decenii, scriitorul căruia la 1890 scepticul Anatole France îi imputa scepticismul, şi care avea să devină totuşi unul din cei mai mari însufleţitori ai inteligenţei umane prin energia unor convingeri lapidar formulate, Maurice Barrès, ne este puţin familiar.

Cărţile lui nu înlesnesc digestia, nici nu gâdilă lenea noastră de cugetare. Ele turbură concepţiile pe care se reazămă liniştea sufletelor noastre, grămădindu-ne în faţă, tot ce-a adunat o vastă curiozitate intelectuală în nesfârşitele peregrinări prin sistemele de cugetare, prin formulele de artă sau prin variatele sensibilităţi literare.

Nu vom putea niciodată înţelege opera lui Maurice Barrès, dacă nu vom cunoaşte mai întâi, influenţa pe care a exercitat-o asupra întregei evoluţii spirituale a Franţei Renan şi Taine.

Atitudinea morală care se degajă ca o parfumată anestezie din opera lui Renan?

«Apprends, enfant fidèle, ma tendresse pour ceux qui doutent ou qui nient». (Drames).

«Le Contact de la réalite souille toujours un peu». («Saint Paul»).

Pozitivismul deprimant al lui H. Taine?

Dacă Maurice Barrès este elevul lui Renan, Paul Bourget este elevul lui Taine.

Prima operă a lui Barrès «Sous l'oeil des Barbares» stabileşte că omenirea se împarte în două: de o parte: «Eul»; de alta «Barbarii», adică fiinţe vulgare ce contrazic sensibilitatea noastră, care au despre vieaţă o concepţie protivnică instinctelor noastre; esenţialul pentru oricine are cultul eului, este de a se apăra contra Barbarilor, care ne deformează mutilându-ne.

Intrucât e deosebită această atitudine de dorinţa lui Renan: «Carésser ma petite panseé». (Souvenirs p. 409)?

Prima operă a lui Paul Bourget «Essais de psychologie contemporaine» derivă direct din «Essais de critique et d'histoire» Taine. Barrès reacţionă împotriva părintelui său spiritual prin minunatul pamflet «Huit jours chez M. Renan». Sub forma sprintenă a dialogului, înfăţişă într'un aspect original şi neaşteptat, cugetarea lui Renan, criticată cu subtilitate, cu ironie delicată, în ritmul frazelor minunat construite, pline de noutate şi de pitoresc. Şi când pamfletul iscă un început de furtună, protestări şi admonestări, M. Barrès se explică lămurind înţelesul cel adevărat al dialogurilor, prin care n'a voit decât «battonner lyriquement son maître».

Paul Bourget — cu rechizitorul operei lui Taine în consecinţele ei morale — romanul «Le Disciple», pune problema responsabilităţii ideilor pe care filozoful Adrien Sixte, autorul unei opere «Théorie des passions» (H. Taine scrisese «De l'intelligence») le îmbibase în spiritul tânărului Robert Greslou.

Comparaţi concepţia raporturilor dintre «Eu» şi «Barbarii» lui Barrès, cu ceeace doreà tânărul Robert Greslou.

«Renforcez-moi dans la doctrine qui fut, qui est encore la mienne, dans cette conviction de l'éternelle nécessité qui veut que nos actions même les plus détestables, les plus funestes, se rattachent à l'ensemble des lois de cet immense univers. Dites-mois que je ne suis pas un monstre qu'il n'y a pas de monstre». («Disciple»). (Vezi: «Viţiul şi virtutea sunt produse ca şi zahărul şi vitriolul» la Taine).

Aceeaş morală individualistă pe care J. M. Guyau o formulă în «Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction» în 1885, o regăsim în «Sous l'oeil de Barbares» pe care Barrès o publică în 1888. Ecoul filozofic al romantismului, apologia «eului» îşi găsia în literatura franceză militantul, umbra pe care Sedanul o arunca asupra realităţilor, determina un refugiu în cetatea decorată de imaginaţie a «eului», Barrès teoretiza noua religie: «le culte du moi».

Dar psicologia acestei generaţii crescute sub dominaţia intelectuală a lui Taine şi Renan *) şi împinsă spre un romantism decadent, de crizele politice şi sociale prin care trecea Franţa învinsă, o găsim admirabil fixată într'un articol pe care Barrès îl publică în revista «Les Taches d'Encre» pe care o scria complet acelaş tânăr debutant (1884).

«Nous avons touchés ces extrémités jusqu'ou des raffinés de cette heure poussent la sensation. Nous vîmes les inquiétudes des Baudelaire ballottés de la religion à la folie. Ecoutons aujourd'hui ce

---

*) «Victor Giraud» a strâns într'o broşură «Taine et Renan» pagini uitate din Maurice Barrès — extragem dintr'un articol scris cu ocazia morţii lui Taine: «Je le sens şi vivement, cette influence, je lui garde, a cet ilustre mort, une si vive reconnaissance! Ne lui devous-nous pas, entre autres bienfaits, le meilleur de Paul Bourget, le meilleur de Vogüè aussi? Ah! Renan mort, que nous reste-t-il donc?»

que soupire le sentiment dans les coeurs les plus hauts des modernes».

Şi mai departe:

«Nous écrivons d'une élite. Les fanfares qui sonnent à l'avant-garde des intelligences, couvrent dans mon coeur tout le piétinement de la foule».

Şi:

«Où trouver aujourd'hui les passions qu'exhala Georges Sand? Plus d'amour, plus de sanglots. Au vestiaire romantique nous ramassons la cape et l'épée de nos antithèses, le pourpoint de nos phrases, tous nos panaches: mais là-dessus nous avons mis un coeur nouveau. Nos pères auraient eu la fièvre où nous verbalisons».

Şi întrucât se deosebeşte jiletca roşie pe care Théophile Gautier o purta provocător la reprezentaţia lui «Hernani» (25 februarie 1830), găsind o voluptate nebănuită în spaima paşnicilor burghezi, de haina pe care M. Barrès o dădu gândurilor care-i frământau spiritul?

Nu e aceeaşi bucurie romantică şi la acel care reflecta astfel asupra succeselor lui?

«Ceux qui ne connurent jamais l'ivresse de deplaire ne peuvent imaginer les divines satisfactions de ma vingt-cinquème année: j'ai scandalisé. Des gens se mettaient, a cause de mes livres, en fureur. Leur sottise me crevait de bonheur». (Barrès).

Tocmai aceste începuturi tinere, romantice de care Chateaubriand spunea — «tinereţea încununată de flori» — «că pleacă la cucerirea vieţii ca flota atheniană la cucerirea Siciliei şi a fermecătoarelor câmpii ale Ennei», fac aşa de interesantă evoluţia lui Barrès dela cultul eului, la cultul energiei naţionale.

Cel care ar ceti fără metodă pe Barrès: «Du Sang, de la Volupté et de la Mort» imediat după «Au service de l'Allemagne» sau «Colette Baudoche», înainte de «Un homme libre», ar avea impresia că nu sunt operile aceluiaş scriitor.

Acela care îşi fixa ca sarcină, nu de a dovedi sau de a convinge, ci de a descrie sensibilităţile rare ale unor oameni cu o vieaţă interioară cât mai intensă, cât mai împodobită; Maurice Barrès care găsia pricina spiritului de nemulţumire al epocei sale, în faptul că oamenii sunt siliţi să trăească într'o ordine socială impusă de morţii pe care nu i-a ales nimeni, Maurice Barrès care lansa strigătul «Les morts! ils nous empoisonnent», devenind doctrinarul tradiţiei rezemată pe cultul pământului şi al morţilor!...

Există totuş o desfăşurare logică, a spiritului pasionat de negaţie devenind fanaticul unei afirmaţii. Chiar în prima operă «Sous l'oeil des Barbares» găsim punctul de plecare al cugetării lui:

«Nous avons d'abord à épurer notre Moi de toutes les parcelles étrangères que la vie continuellement y introduit, et puis à lui ajouter. Quoi donc? Tout ce qui lui est identique, assimilable; parlons net: tout ce qui se colle à lui quand il se livre sans réaction aux forces de son instinct».

Pusă astfel problema, Barrès caută punctele de reazăm ale cugetării şi sensibilităţii lui. Fără îndoeală, contactul cu atâtea sisteme contradictorii, pe care o inteligenţă cercetătoare le are, provoacă o nemuţumire, o înclinare spre negaţie, spre un nihilism moral. Afirmaţia te fixează intensificându-ţi puterile, negaţia te smulge risipindu-ţi sufletul într'un vagabondaj prin nesfârşitele ţinuturi ale ideologiilor contradictorii, care se elimină din conştiinţa ta pe rând, una pe alta. Barrès îşi alege metoda eliminării pentru a găsi punctele de sprijin, izvoarele mai bine zis, ale «eului».

In volumul «Un homme libre», al doilea din ciclul «Culte du moi», Lorrena, ţinutul lui, îi luminează părţile fundamentale ale sensibilităţii.

«Là, chaque pierre façonée, les noms même des lieux et la physionomie laissée aux paysans par les longs efforts de leur race nous aident à suivre le développement de la race, qui nous a transmis son ésprit. En faisant sonner les dalles de ces églises où les vieux gisant sont nos pères, je réveille des morts dans ma conscience..... Chaque individu possède la puissance de revivre tous les battements, dont fut agité le long des siècles le coeur de sa race».

Drumul spre cultul a ceeace în «eu» este etern, era deschis de pasiunea acelui care, la început, se simţia pierdut într'un steril vagabondaj intelectual, şi acum căuta să găsească în succesiunea imperfecţiunilor o abondentă unitate, o reunire a sunetelor discordante într'o largă armonie.

A săpat înainte, a adâncit, a studiat în eul său ceeace el conţinea neschimbător. Vechile adâncimi ale sentimentelor şi emoţiilor ereditare, se deşteptau pentru a-i contura ideea tradiţiei, a unităţii în succesiune.

Şi acel care mărturisia că «Seuls les saints la connurent, mon hystérie de méditation et cette violente variété d'abstractions, où je me plongeais», găsia punctele de reazăm, elementele eterne ale «eului»: pământul şi morţii.

Tipul perfectului analist al eului, adică «spiritul trăind numai în lumea sa interioară, indiferent faţă de vieaţa care se sbate în jurul lui», ajunge omul acţiunii dela ziarul «Cocarde».

Chemarea lui este o admirabilă definiţie a rosturilor unui ziar: «Un journal n'est pas une page de livre; c'est une action. Avant d'agir, pourquoi des mots, pourquoi des explications?».

Trecerea dela ideologia abstractă la literatura militantă, a celui care formulase o disciplină a voluptăţilor rezumată în două principii:» nu suntem niciodată atât de fericiţi ca în exaltare, ceeace măreşte nesfârşit exaltarea este analiza, de aci consecinţa — simţim cât mai mult, analizând cât mai mult cu putinţă», are un corespondent în evoluţia lui literară. Maurice Barrès scrie romanul energiei naţionale (Les Déracinés — L'appel au soldat — Leurs Figures) şi «les bastions de l'est»: (Au service de l'Allemagne, Colette Baudoche).

Concentrarea interioară pe care i-o impusese cultul eului, singularizarea (je voulais gouter la forte nourriture que seule sait nous donner la solitude) îi înlesnise găsirea sintezii. Negând lumea din afară, descoperia minunatele înfăţişări ale unei lumi de gânduri, de sentimente şi de dorinţi, univers de nuanţe, purtat în propriul lui suflet.

Neoromanticul de atitudine, căruia năvala metafizicei germane îi sfărâmase compartimentele latine, rupsese contactul cu lumea din afară pentru a avea răgazul unei refaceri a unităţii interioare.

Acum, sigur pe rosturile lui morale, atacă toate problemele sociale. Şcoala contimporană care desrădăcinează spiritul aruncându-l la răspântia tuturor ispitelor, exaltând sufletele fără să ţină seamă de tradiţiile rasei şi de afinităţile native, îi formează obiectivul atacului. Exaltarea factice a unui tineret, exaltare ce hrăneşte o melancolie romantică sau visuri îndrăsneţe de glorie.

«Déliés du sol, de toute société, de leurs familles, comment sentiraient-ils, la convenance d'agir pour l'instinct général? Ils ne valent que pour être des grands hommes, comme le maître dont l'admiration est leur seul sentiment social» (Déracinés).

O generaţie ce se leagănă într'un relativ şi constată greutatea de a se lipsi de un absolut moral, care să dea o disciplină şi o directivă entuziasmului tineresc, îşi găseşte interpretul literar.

Dacă «l'Etape», romanul lui Paul Bourget, este romanul desrădăcinării individului din mediul moral al clasei care l-a creat, «Les Deracinés» este romanul smulgerii individului din ţinutul care l-a format. Desnodământul; aceleaşi prăbuşiri, aceleaşi naufragii.

Copii unui pământ, ai unei rase, separaţi de realităţile native şi transplantaţi în regiunile abstracţiunilor şi a cuvintelor, transformaţi în cetăţeni ai universului, devin fermenţii descompunerii morale a unei societăţi. Iată teza lui Maurice Barrès, verificată şi în «l'Appel au soldat» (istoria Boulangismului) şi în «Leurs Figures» (criza Panamismului), două romane violente ca un pamflet; frescă a vieţii sociale franceze dintre 1880 şi 1900.

Toată dezordinea morală, toată scoborîrea sufletelor îşi găseşte acuzatorul, a cărui ironie este egalată doar de preciziunea crudă, în înfăţişarea eroilor noroioasei epopei.

Literatura încetează de a mai fi o pitorească, înregistrătoare a tuturor fanteziilor unei imaginaţii neastâmpărate. Pasiunea lirică ce întovărăşia loviturile date sistemelor de cugetare, dispare. Pitorescul lumii din afară, asupra căruia a lăsat să ţâşnească tumultosul lirism interior, nu mai reprezintă interesul pe care îl avea în «Du sang, de la Volupté et de la Mort».

In Spania, în Italia, în Grecia, în Siria, nu mai caută drumuri unde să-şi debarce gândurile, nici stimulente imaginaţiei sau impulsiuni reveriilor interioare; Maurice Barrès se oferă lumii din afară, prin ceeace formulase într'o îndelungată alambicare a elementelor exterioare ce le anexase.

Acum, mai puţin rafinat, mai puţin voit, el vrea să facă din literatură vehiculul unei doctrine.

Romanele energiei naţionale ca şi bastioanele de est, devin desfăşurări epice ale unei doctrine impusă de realităţi: tradiţionalismul şi politica autorităţii.

Naţionalismul îşi găseşte şi doctrinarul şi militantul.

Formula?

«Le nationalisme, en effet, ne doit pas être simplement une expression politique; c'est une discipline, une méthode réfléchie pour nous attacher à tout ce qu'il y a de véritablement éternel et qui doit se développer d'une façon continue dans notre pays. Bref, le nationalisme, c'est un classicisme, c'est dans tous les ordres la continuité française».

Noţiunile de continuitate şi de iubire, formează fermentul naţionalismului şi în acelaş timp disciplina morală, a acceptării unui determinism. Dealtfel Maurice Barrès a definit naţionalistul: «un francez care îşi dă seama de formaţia lui».

* * *

S'ar putea vorbi de arta minunată a stilului, de o rafinată muzicalitate, ce dă o valoare deosebită operii lui Maurice Barrès. El a găsit ritmul potrivit pentru exprimarea unei idei.

In «L'examen de conscience du poète», el răspunde lui Paul Bourget care scrisese (Cosmopolis): «L'écrivain Dorsenne avait très peu de coeur; l'essentiel c'est qu'il ait de l'imagination».

Şi pentru cel care a continuat, renovând maniera lui Chateaubriand, proza a căpătat o muzică destinată mai mult gândirii decât urechii. Fraza crispată, de o senzaţie nouă, nebănuită, sau de o idee care năvăleşte brusc, ca o irupţie vulcanică, din adâncimile fermecătoare ca un mit, ale eului. Ceeace pare surprinzător pentru un rafinat cunoscător al literaturii, este că acest neliniştit amant al ideilor, are un stil de sensitiv şi nicidecum un stil ordonat, cu mişcarea continuă, cu o arhitectură uşor de remarcat; — un stil de intelectual.

Albert Thibaudet în amplul său studiu «La Vie de Maurice Barrès *) scrie:

«On distinguerait peut-être chez Barrès quatre manières qui se succèdent à peu près en général mais coexistent parfois. D'abord le style psychologique transparent et nerveux d'Un homme libre et du Jardin. Puis le style etoffé, savant, plein de poids et d'ampleur qui commence à «Du Sang, de la Volupté et de la Mort», et qui atteint ses plus belles formes dans les Amitiés Françaises et la Mort de Venise. Ensuite le style coupé, haletant, plein de raccourcis nerveux de «Leur Figures». Enfin sur un beau plateau d'automne lorrain, ce grand style, mur, dépouillé, lucide de Collette Baudoche et de la Colline Inspirée».

Creator al unei sensibilităţi naţionaliste, pasionat al unei unităţi morale în diversitatea prezentului, căutând în acelaş timp un echilibru între cultură şi vieaţă, Maurice Barrès rămâne mai mult decât un realizator în artă, un deschizător de largi perspective în expansiunea sufletească a oamenilor. El îşi făcuse confesiunea sa estetică scriind: «l'art pour nous, ce serait d'exciter, d'émouvoir l'être profond par la justesse de cadences, mais en même temps de la persuader par la force de la doctrine. Oui, l'art d'écrir doit contenter ce double besoin de musique et de géometrie que nous portons, à la française, dans une âme bien faite...»

El a realizat-o nu numai în artă, dar într'o egală măsură în vieaţă. Intr'o anchetă pe care o făcea un scriitor francez, Agathon (Les jeunes Gens d'Aujourd'hui) constată că cei doi dominatori ai sufletului tinereţii franceze (1913) erau Maurice Barrès şi Henri Bergson.

Vieaţa lui a fost o operă de artă care a egalat opera lui literară.

Dar toată această neastâmpărată inteligenţă care se dăruia cu o pasiune pururi tânără, a primit deslegarea enigmei, pe care a ocolit-o şi care i-a fost pururi prezentă în efuziunile lui de lirică melancolie ca şi în animatele lui ciocniri cu realităţile. Maurice Barrès a scris cândva «Je ne touche pas à l'énigme du commencement des choses, ni à la douloureuse énigme de la fin de toutes choses».

Moartea l-a îmbrâncit în aceste taine ale nefiinţei, de la care şi-a ferit chiar gândul.

---

*) Editions de la «Nouvelle Revue Française», 1921.

CRUCIADA NOUĂ

IN acele vremi botezate atât de simbolic «veacurile de mijloc», cronicele pomenesc că dintr'odată, aşa cum vine toamna sau primăvara, popoarele se ridicară să apere stăpânirea crucei. Cavalerii îmbrăcară platoşa şi călugării începură să bată cu tărie în mătănii, şi călugăriţe, târgoveţi, păcătoase, schilozi şi şcolari pogorau malurile râurilor, în drumul ispăşitor, pentru care îşi prinseseră pe umeri unii o cruce de purpură, alţii o cruce de oţel, alţii una de frunzuliţe roşii ce se scuturau repede. (Aceştia din urmă erau copiii, şi-au murit mistuiţi de arşiţe şi îngropaţi de viscole, pe drumuri).

Iar în zilele noastre, am văzut tineret adunându-se şi înfiorând cu larmă liniştea străzilor — mulţi dintre ei în semnul unei cruci.

Vremile s'au întors, nimeni nu se mai duce împotriva păgânului musulman, lupta se dă cel mult aici, sub ziduri, în faţa geamurilor de sticlă şi pe scările şcolilor; — dar e un semn fără îndoeală, că pământul trece pe drumul lui prin alte veacuri de mijloc, cum pe alt drum ajung iar aceleaşi anotimpuri.

Am vrea să privim turburările de astăzi — care îşi trimit svonul şi de dincolo de hotare — ca isvorîte dintr'o nevoie sufletească; răscolire poruncită de misterioase forţe ce dorm sau izbucnesc în piepturi, supunându-se unor chemări mult mai mari şi mai dedeparte decât le poate piţigăia un glas de răsvrătitor.

O cruciadă e un răsboiu al bunătăţii şi al generosităţii.

De data asta, mai cuminţi, să nu mai căutăm paza unui mormânt golit de ceruri, ci însăşi apărarea creştinismului.

Şi credem că lumea, că omenirea noastră, simte iar nevoia acestei apărări mărinimoase. Dar o simte turbure şi nelămurit încă — aceasta e fapt.

In adevăr, ce sunt manifestaţiile împotriva necreştinilor, decât o sfâşietoare desnădejde a unei creştinătăţi bolnave? — tânjind violent după sănătatea ei şi nu după distrugerea altora. Străbunii luptau pentru desrobirea Palestinei — azi vrem să fie Palestina nu a lui Crist, ci a neamului lui Israel.

Cu multă blândeţe, câţiva au căutat să deslușească îndreptările ce s'ar putea aduce acestui crez înviat, şi socotim că e ceasul al unsprezecelea, ca să privim în noi înşine, şi să-şi îndrepte într'acolo privirea şi cei ce încleaştă mâini în numele milostivei cruci.

Pentru aceasta întâi să mergem toţi mai des la biserică, — dar cine mai merge? Să grijim de datini, ca nu cumva îndârjindu-ne întru apărarea credinţei în afară, să ne trezim când ne-om întoarce la noi, la un mormânt pustiu, din care însăşi înălţarea să se fi întunecat.

Credem chiar că e nevoie de o cruciadă. Sute şi mii să fie aceştia, dar cucernici şi plini de vrednicie, împărţind nu ura ci dărnicia, fără a aştepta şi mai ales a porunci altora faptul cel bun, să meargă toţi din sat în sat, să îngenunche la cruci, să binecuvânte ţarine ce s'au înţelenit în paragină şi să samene frăţie până în oraş. In drum să fie ajutători ca samarineanul milostiv, îngăduitori ca cel ce nu a păcătuit niciodată. Câţi mai ştiu oare că binecuvântarea e mai puternică decât sabia?

Sunt biserici în care ploaia sgârie feţele sfinţilor, cum în vremuri scrijileau păgânii cu suliţele lor, iar boli grele şi apucături rele, seceră în fiecare an tot atâtea vieţi cât răsboiul în şapte.

Lipseşte azi din învăţătură dragostea, lipseşte sănătatea, — şi azi, strănepoţii celor ce-au clădit mânăstirile, nu se mai duc la umbra crucii, în sălaşuri sfinţite, decât pentru celebre chefuri.

Cruciaţii de odinioară se opriau la fiecare răscruce de drum să întrebe încotro e calea, căci erau smeriţi şi îşi dădeau seama de neştiinţa lor, şi de ispita rătăcirilor, şi de mărimea nepătrunsă a tainelor, spre care puteri lăuntrice îi mânau....

A. M.

«GRĂDINA IUBIRII»

Literatura noastră a început să intereseze pe străini. Interesul e încă mărunt, sporadic, timid, par'că deabia ar îndrăzni să se arate. Totuş există, cu năzuinţi de creştere. Prin ziare şi reviste de peste graniţe întâlnim când o poezioară, când o nuveletă, când un articolaş de informaţie. In afară de petrol şi cereale, lumea începe să afle că avem şi un suflet al nostru...

O bună parte din interesul acesta se datoreşte de sigur minorităţilor naţionale pe care ni le-a dăruit unirea cu nouile provincii. Ruşii, germanii, ungurii, ajunşi cetăţeni români, oricât s'ar mândri cu zestrea lor culturală, nu pot rămâne multă vreme nesimţitori faţă de cultura Statului în care trăesc. Izolarea de noi, i-ar slăbi pe ei. Ca să-şi poată apăra de influenţa fatală oficială cultura lor, trebuie să facă cunoştinţă cu noi.

Incercările sunt încă sfioase şi caracterizate de o pronunţată desorientare. Traducătorii deabia cunosc limba românească, necum să aibă vreo idee mai limpede asupra mişcării noastre literare şi culturale. Aşa se face că se traduc, alături de lucruri serioase, mai multe bâigueli care în loc să ne servească, ne compromit...

Un tânăr scriitor din Arad, d-l Fekete Tivadar, a scos de curând o «antologie a poeţilor români moderni» care, cu toate calităţile ei de sinceritate şi bună credinţă, constitue o pildă grăitoare a felului cum se apropie străinii de literatura românească.

Antologia d-lui Fekete se numeşte «Szerelmes kert», adică Grădina iubirii. Cuprinde 34 poeţi cu 76 poezii. Cel mai bogat reprezentat e d-l Minulescu, cu cinci romanţe. Cartea are o prefaţă în care traducătorul explică şi justifică ce-a făcut. Fiecare poet e recomandat cetitorului, prin câteva rânduri. Recomandaţiile acestea sunt instructive şi nu chiar lipsite de umor, deşi d-l Fekete le-a scris cu mare seriozitate. Luăm la întâmplare câteva. Despre d-na Claudia Millian: «Cea mai principală (sic) reprezentantă a liricei femenine din noua literatură românească. Poetă reprezentativă. Deseori pasionat de erotică. Versificaţia şi sintaxa, tehnica şi maniera îţi

amintesc arta inelelor cu camee». Despre d-l Victor Eftimiu: «Cel mai mare autor dramatic al literaturii româneşti. Versurile d-sale sunt mult cuprinzătoare, pline de vieaţă, de mişcare, de respiraţie (sic!) şi de temperament. Imaginile d-sale colorate şi uimitoare, fantezia-i săltăreaţă şi cultura-i europeană îl înalţă, şi ca poet, printre cei dintâi». Despre d-l Adrian Maniu: «In versurile d-sale se manifestă ceva straniu, de un grotesc à la Pierrot. Râde şi plânge deodată. Influenţat de Jules Laforgue, e totuş o valoare originală în noua lirică română».

Trei sferturi dintre poeţii noştri sunt elevi, direct sau indirect, ai diverselor literaturi străine. D-l Fekete îi salută ca pe nişte vechi cunoştinţe. D-l Fekete este el însuş poet, şi încă dintre cei mai noui. Specific românesc n'a găsit nimic. Sau, cel puţin, nu spune c'ar fi găsit. Nici nu-i mirare, de vreme ce în antologie nu figurează Eminescu, Coşbuc, Cerna — de sigur nu destul de moderni. In schimb, moderni şi reprezentativi sunt toţi poeţii de cafenea...

D-l Fekete cunoaşte puţin limba noastră. Cele mai multe din traduceri sunt atât de libere încât deabia le recunoşti originea. Şi totuş, libere cum sunt, au însemnate păcate de versificaţie. Iţi face impresia că d-l Fekete s'a grăbit. Altfel nu ne-am putea explica, într'o singură poezie, rime ca: alatt cu várakat, betakartad cu legnagyobbat, messzi éj cu fénye mér, már a (?) cu ára, etc., oricât de larg s'ar interpreta în ungureşte aliteraţia. Deasemenea desele temetnek cu szeretnek care, în româneşte, ar corespunde cu: guriţă — mândruliţă.

Printre cele mai reuşite s'ar putea cita Săvescu, ceva din Minulescu, Emil Isac...

Străduinţele d-lui Fekete merită totuş încurajare. Antologia d-sale, oricât de incompletă, poate trezi simpatia cetitorului străin pentru literatura noastră. Şi, deocamdată, trebuie să ne mulţumim şi cu atâta.

L. R.

PORNOCRAŢIA

CIVILIZAŢIA cu toate maşinile electrice şi cu toate vasele sale plutitoare în aer, nu ne poate smulge din groapa spre care ne-a împins mai cu seamă răsboiul. E desfundătura libidinoasă a sensualităţii celei mai fără măsură, spre care acest veac se apleacă să răsufle aburii calzi. Sufletele se descompun. Inima ne e lâncedă, şi fiindcă nu mai avem ochiurile de cer senin spre care îşi înălţau privirea de reculegere bunicii bunicilor noştri, îşi face loc tot mai încăpător pornocraţia.

Odinioară, Renaşterea s'a mărginit să arate frumuseţea coapsei — nu a Madonei, ci a oricărei femei — şi această eliberare dela creştinismul ascetic a fost aplaudată de enciclopediştii francezi, ca o smulgere a duhului omenirei din cingătoarea sihăstriei. Apăru Boccacio — şi vă amintiţi istorioarele cu călugării care citind psalmul al cincizecilea îşi rezemau degetul tremurat pe o pulpă de femee. Sau povestirea cu putina... Ce inocente copilării! Or fi râs atunci dogii veneţieni şi solemnii sibariţi ai evului mediu? Noi râdem şi acum, fără să simţim tremurând în noi pofta sânului roz de fată ori al coapsei unduioase de femee. Aici, fiindcă e încă artă, Frumuseţea nu deschiagă nervii.

Evul mediu trebuie să-şi fi avut pornografia sa, însă n'a cunoscut neruşinarea.

După aceea încep povestirile galante, înzorzonate par'că cu panglici parfumate, începe ţesătura isprăvilor amoroase ale Feţi-Frumoşilor, pe cari i-au văzut cronicarii şi despre cari ne-au lăsat letopiseţe amuzante; şi ţi se pare că auzi Mi-hi-hiurile cristaline ale unei lumi romantice şi cavalereşti, ce ar fi socotit drept crimă vulgarizarea unui gest sau a unei iubiri. Un veac întreg a râs şi a adorat pe Francisc I, regele Franţei. Fiindcă el era totodată «le père des lettres» şi unul dintre regii cei mai amabili şi cei mai galanţi, şi fiindcă declarase cu solemnitate regală, că o curte fără femei e un an fără primăvară, o primăvară fără roze, — toată generaţia lui se împodobi cu iubirea «rozelor». Şi iubindu-şi fiecare roza, distins şi frumos, fără aţâţările şi arătările revistelor de humor sexual, râdea fără răutate de amorurile regeşti. Franţa, pe atunci, râdea singură şi râdea nobil, deşi Statul fu abandonat capriciilor ducesei d'Angoulême. Râsul şi fineţea spiritului francez, de pe atunci, n'a cruţat, lăudând mereu, nici pe Eleonora de Austria, femeia lui, cu cel mai mare farmec şi cu figura cea mai seducătoare. Incornorarea, ar fi putut fi orice, nu însă material de revistă. Şi vin pe urmă, celebrele amoreze: Anne de Pisseleu, cea care se mai chema Mademoiselle de Helly, şi mai târziu ducesa d'Etampes, Mademoiselle Chateaubriand, care stăpâni inima prinţului şi dela care obţinu sacrificarea rivalei sale. N'a fost o ruşine a veacului că o femeie îşi dăduse în aristocratica sa inspiraţie titlul: «la plus savante des belles, la plus belle des savantes». Şi iubirile frumoasei Feronière!.. Şi graţiile şi strălucirea Dianei de Poitiers, ducesa de Valentinois, metresa en titre a lui Henric al II, care nu cunoscu boala, nu fu încercată de nici o zbârcitură violetă sub ochi şi care, triumfând peste făţărnicia zadarnică a veacului său, porunci să-i se bată o medalie reprezentând-o pe ea, călcând în picioare Amorul, exclamând în latineşte: omnium victorem vici! Pentrucă în Franţa toate favoritele au vrut să devină regine, şease amante a lui Henric al IV au vrut să-i fie cel puţin soţii: Gabrielle d'Estrées, Henriette de Balzac, Charlotte Desessarts, au făcut să răsune cascade de râs în toată Europa. Mai târziu, societatea lui Ludovic al XV se înfundă în moleşeală, în corupţie, în «galanterii» degenerate şi ajunse până la crimă. Trei surori fură iubitele titrate ale acestui «Rege Prea Creştin»: Louise-Julie contesa de Mailly, cea mai mare dintre ele, Pauline-Félicité, contesa de Ventimille şi Madame de la Tournelle, Ducesa de Chateaureux, aux grands yeux bleux. Orice ar fi făcut societatea aceea, ea nu s'ar fi desvelit totuş mai sus de genunchi.

Rămâne la o parte, din toate aceste vremi, doar începutul de neruşinare a lui Casanova cu memoriile sale, numai ale sale, pline de gâdilări sensuale.

După revoluţia franceză începe râsul crud, Veacul al XIX e veacul cruzimii literare. La început, imediat după Robespiere, Saint-Juste şi Couthon, se deschid saloanele thermidoriene unde

lumea râdea amestecând toate la olaltă: decolteurile Doamnei Tallien, romantismul ghilotinat al Doamnei Roland, trufia Mariei-Antoinette, revoluţionarismul lui Philippe-Egalité. Se zdrobiseră medaliile aristocraţiei şi ale clerului — şi societatea franceză văzu par'că un cadavru desvelit. Se râdea de întunecata figură a funcţionarului dela Institutul topografic, sfiosul amant al d-nei de Beauharnais — pereche care mai târziu deveni împărat şi împărăteasă a Franţei.

Burghezia veni cu râsul său, altul decât până acum şi decât al burgheziei verzi de acum. Ea râse de sufletul omenesc şi de desamăgirile instinctului. Balzac scrie «Comédie humaine», Zola «La bête humaine» şi mai târziu din lipicioasa poftă a unui bătrân, din amorul lui pentru un papuc de cameristă, Mirbeau scrie, crud, ciupind par'că cu unghiile rănile societăţii: «Memoriile cameristei» sale. Erusalem lansează — pentru ca proştii să râdă şi cei cuminţi să plângă — «Felinarul roşu». Ajungem până la «La Garçonne» a lui V. Margueritte: Până la «Sanin» a lui Arţăbaşev, până la «Bordelul» lui Cuprin. 400.000 de volume din «La Garçonne» arată tot atâtea atenţii angajate, tot atâtea inimi pasionate. Dar această literatură e crudă, dar e socială, nu e pornografică, pentrucă autorul încă nu şi-a întors cu totul faţa dela idealul social, dela chemarea artei.

Pornocraţia, aceea care s'a întronat astăzi, a fost inaugurată de concepţia, de gustul, de slăbirea nervilor, de propria decadenţă a celor ce creiază: scriitori, compozitori, dansatori, pictori. Nu e scriitor acela ce tipăreşte neruşinări compacte, nu e compozitor acela ce găseşte o melodie ca să exprime un neastâmpăr sexual, n'are graţia şi svelteţa clasică dansatorul de astăzi ce în pisicării spasmodice, reprezintă pe scenă lucruri ce se petrec, cu solemnă intimitate, sub plapome legale. Nu e pictor acela care confundă în reprezentarea sa, şi în domeniul inspiraţiei sale — distincţia liniei cu căldura îndemnătoare a nudurilor. Creaţiunea de astăzi, cu puţine excepţii, s'a pus în serviciul erotopatiei de după răsboiu.

Nimeni nu are dreptul să alunge din rândul poftelor şi pofta de râs: dar râsul nu mai este înviorător, ca acel ce se recomandă convalescenţilor, şi plăcerea îşi caută împlinire în artificiale îndesări libidinoase.

Constatările practice sunt sfâşietoare de suflet: unui jass-band îi corespunde o revistă pornografică, o vulgară scenă de împreunare. Aproape toată energia celor ce scriu, s'a încordat ca să ne desvelească în întregime, ca să ne arate goliciunea, Glumele obtuze, neînsufleţite, pornesc dintr'o aţâţare sexuală ca să trezească o toropeală rău-mirositoare. Revista umoristică e acum o răsuflare a poftei de a arăta împărecheri între oameni, cu toată conştienta neruşinare a unui cult fallic...

Bunicii noştri au ştiut să râdă. In povestirile lor udate de cotnar şi învăluite în fum de narghilea, apăreau şi întâmplări ce nu se cuvin spuse unei domnişoare de pension. Dar cu câtă decenţă! Cu ce pitoresc! Cu ce râs sănătos! Şi scrisul acelor vremi, când trecea pe lângă episoade cu frunza de viţă, cum ştia să nu ofenseze nimic, cum se ferea să nu ne umilească amorul propriu de strănepoţi ai lubricelor maimuţe!..

Şi ce încântătoare e şi acum, citită; noaptea lui Moş Nichifor Coţcaru, petrecută cu ovreica în umbră de codru!

Acum apar reviste tiribombe şi galante — se joacă reviste de vară, comedii ce se îndreaptă sentimentului artistic dela brâu în jos — şi în însăş literatura cea adevărată, se furişează gravura indecentă, strecurată pe sub masă, la berărie, de ţigănuşul colportor.

Impotriva acestora se aşteaptă încă, o reacţie, nu de pudoare, dar de bun simţ.

G. M. I.

«MORAVURI INTELECTUALE»

SUB acest titlu, într'o revistă care se tipăreşte pentru a saifgarda renaşterea culturală a Europei, un domn F. Aderca, se ocupă pentru a nu-ştiu câtea oară, sub semnătura autografă, de umila mea literatură iscălită numai cu caractere tipografice.

Cum orizonturile noastre europene trec dincolo de Chitila, şi preocupările noastre literare dincolo de Capşa, vom fi scurţi. Cetitorii ne vor ierta dacă şi aşa, le răpim, împotriva obiceiului, o pagină a «Gândirei» pentru o chestiune personală.

D-l Aderca epuizând toate argumentele cu care a neantizat inexistenta-ne literatură — cum a desfiinţat-o de altfel pe aproape a tuturor celor ce scriu în această revistă — îmi aduce acum învinuirea de pastişare. Ba după douăsprezece ceasuri, răsgândindu-se, afirmă pe deantregul, că aş fi iscălit pur şi simplu o nuvelă de a lui Maupassant, şi altele, de ale altora. Vă închipuiţi bucuria celor care duc împotriva acestei reviste o cruciadă fără cruce! E un scandal care întotdeauna are răsunet. Seamănă îndoiala în sufletul cetitorului. E după aceea şi un sistem de defăimare, intrat de mult în moravurile noastre intelectuale, acele care atât de mult indignează candoarea d-lui Aderca. N'a scăpat nici Eminescu, nici Coşbuc, nici Sadoveanu, nici Toni Balcalbaşa, nici Brătescu-Voineşti. Cel puţin, un om cu mai mult curaj decât d-l Aderca, a inventat pe deantregul, pe vremuri, un autor ungur şi o piesă inexistentă, pentru a dovedi pe urmă «Plagiatul Caragiale». D-l Aderca a fost mai timid. Mă surprinde.

E vorba despre asemănarea de subiecte, între o nuvelă a mea publicată în penultimul număr al «Vieţii Româneşti» şi o povestire a lui Maupassant. Pentru a curma discuţia, am socotit folositor să tipăresc amândouă nuvelele cu pricina, în numărul de faţă al «Gândirii». Lectorul va ceti şi-şi va face singur o părere. Va receti cu acest prilej şi o frumoasă poveste de Maupassant. Procedeul d-lui Aderca; rezumarea subiectelor adhoc, comentariile, cuvintele de subţire spirit, chiar şi lecţiile de limbă maternă ce-mi dă cu acest prilej domnia-sa, care scrie: «originile matematicilor este», «o veche cunoştinţă care avea deacum rutină», sau «a spus aşa o prostie»; — fineţele acestea toate, mă abţin a le califica. Nu voi stărui nici asupra distinselor moravuri intelectuale, ca de o pildă acelea de care face dovadă d-l Aderca, atunci când pentru a da răsunet împuşcăturilor sale din armă de soc, a strecurat pe furiş într'o revistă, o notă, scrisă de d-l Aderca, pentru a

comenta, lăuda şi rămâne uimit de temeinicia unui articol tot al d-lui Aderca. Acestea sunt europenisme, pe care noi autohtonii, fără îndoială nu avem încă subtieitate îndestulă pentru a le pricepe.

La toate cele scrise de d-l Aderca pe trei late coloane şi pentru a-mi întregi singura ripostă firească şi onestă, care e tipărirea nuvelei mele şi a traducerei lui Maupassant, adaug o pagină a lui Anatole France, din «La Vie litteraire» Vol IV:

«Cette mésavanture, qui ne fut épargnée ni a M. Emile Zola ni à M. Victorien Sardon, advint dernièrement à M. Alphonse Daudet. Un jeune poète M. Maurice Montégut, s'est avisé que la situation capitale de «l'Obstacle» était tirée d'un sien drame, en vers, le «Fou», qui fut imprimé en 1880, et il écrivit aux journaux. Il est vrai qu'il se trouve dans le «Fou» comme dans «l'Obstacle» une mère qui sacrifie son honneur au bonheur de son enfant, qui veuve d'un fou, rélève une faute imaginaire pour èpargner a son fils la menace de l'hérédité morbide et pour écarter l'obstacle qui sépare ce fils de la jeune fille qu'il aime. Nul dut sur ce point... Cette situation que M. Maurice Montégut croyait, de bonne foi, son bien propre, on l'a retrouvée dans une nouvelle de M. Armand de Pontmartin, dont j'ignore le titre; dans «l'Heritage fatal» de M. Jules Dornay; dans le «Dernier duc d'Hallali» de M. Xavier de Montépin et dans un roman de M. Georges Pradel. Il ne faut pas en être surpris; il serait étonnant, au contraire, qu'une situation quelconque ne se trouvât pas chez M. Pradel et chez M. de Montépin... Par malheur, le nombre de ces situations et de ces combinaisons est plus limité qu'on ne pense. Les rencontres sont fréquentes, inévitables. Peut-il en être autrement quand on spécule sur les passions humaines? Elles sont peu nombreuses. C'est la faim et l'amour qui mènent le monde et, quoi qu'on fasse, il n'y a encore que deux sexes. Plus l'art est grand, sincère, haut et vrai, plus les combinaisons qu'il admet deviennent simple et, par elles-mêmes, banales, indifférentes... Je ne demande pas quarante—huit heures pour découvir la situations de la mère généreuse qui s'accuse faussement dans vingt auteurs, depuis les plus vieux contes hindous jusqu'à Madame Cottin, où elle est—j'en suis sur...» (pg. 156 şi urm).

In cazul de faţă, subiectul e încă mai comun, decât acel al unei mame care s'ar învinui de păcate imaginare, pentru fericirea copilului. Nuvela mea a fost scrisă în urma unei cereri, pentru calendarul ziarului «America» din Cleveland. Am ales cel mai banal subiect cu putinţă — pentru a răspunde dorinţei de a trimite ceva care să arate, cum se răsfrânge în vieaţa celor de acasă, existenţa unui emigrant peste Ocean. «Unchiul din America», «Moştenirea din America», exprimând tipic iluziile ce nu se împlinesc niciodată, sunt subiecte utilizate în zicalele tuturor neamurilor, în operete, în anecdote, în schiţe umoristice, în vodeviluri, în caricaturi. Chiar în vremea când a fost scrisă, la Iaşi se juca o revistă de vară cu titlul «Unchiul din America»... Nici un moment nu am crezut, că am descoperit eu întâi oul lui Columb!

Nuvela mea s'a tipărit şi în «Viaţa Românească». D-l Aderca se miră că n'a fost observată acolo asemănarea de subiecte, care-i jigneşte subţirele său gust literar şi face apel la revista ieşeană pentru a lumina lucrul. Aştept, cu o neturburare pe care sunt sigur că d-l Aderca nu o cunoaşte.

Aş paria chiar, că după ce «Viaţa Românească» va arăta ea, absurda născocire a d-lui Aderca şi-i va califica aşa cum se cuvine, mica sa infamie de suburbie literară, revista din Iaşi, va înceta de îndată, de a mai fi «cea mai de seamă revistă culturală».

Asta am jura-o.

CESAR PETRESCU

P. S. Măsluirea de texte a d-lui Aderca, a fost comentată cu deosibită simpatie de ziarul «Aurora». Redactorul literar al ziarului ţărănesc, e dacă nu mă înşel d-l N. Davidescu. Asta explică multe, Fiindcă pomeneşte de «Ciupeala în literatură», pentru această rubrică atât de pitoresc şi cu gingaş gust intitulată, oferim d-lui N. Davidescu şi un material inedit.

De o pildă:

«La rue assourdissante autour de moi hurlait».
(Baudelaire — A une passante).

«In jurul meu oraşul gemea covârşitor».
(N. Davidescu—Sfârşit de ploaie).

«Les regards plaintifs de la chienne battue»
(Rimbaud).

«Privirii rugătoare a câinilor bătuţi».
(N. Davidescu — Cu gândul aiurea).

Dacă pe d-l Davidescu îl amuză, jocul poate continua.

CRONICA LITERARĂ

VECERNII, FLAUTE DE MĂTASE ŞI ULCIORUL CU APE CRISTALINE

de

Ion Darie

D-L Camil Baltazar este un domn mic, cu cioc, care scrie cântece duioase.

Mărturisesc că de câte ori îl întâlnesc în stradă, mă cearcă o remuşcare. Intre noi stă amintirea unei întâmplări veche de peste un an, dintre acele ce nu mai pot fi îndreptate.

La un restaurant oarecare, între cunoscuţi, aproape de sfârşitul mesei, pictorul Demian ne prezintase un domn scund, cu bărbuţă gălbuie, pe care l-am socotit îndată, nu ştiu de ce, cu toţii, un pictor sas ori aşa ceva. La nume n'am luat seama. După pauza de câteva clipe, până s'au rânduit scaunele, discuţia întreruptă şi-a luat firul. Era vorba despre evrei. Un conmesean întors atunci din America, povestea campaniile lui Ford, şi descria cele 100 automobile cu hakenkreutz dela ieşirea din portul New-York. Altul tăia cu coada furculiţii «Protocoalele înţelepţilor Sionului». Un domn colonel cu biceps de gladiator roman, cu logica ascuţită ca o lamă şi cu argumente tumultoase, osândia şi pe Crist, fiindcă ar fi turburat cu religia Lui asiatică şi resignată, spiritul limpede mediteranian, păgân şi cu Dumnezei aproape de noi, omeneşti. S'a vorbit de

spiritul dionisiac şi apolinian. Pe urmă din nou a alunecat vorba la evrei. N'au întârziat nici anecdotele, nici întâmplările cu adevărat petrecute, nici cifrele statistice, nici consideraţiunile din toate domeniile, fără îndoeală exagerate şi mlădiate după cum cereau — nu convingerile, ci mai ales sentimentele fiecăruia — fiindcă ştiut este că într'o asemenea desbatere, chiar între o ciorbă de potroace şi un şniţel vienez, argumentul decisiv e sentimentul, acela elementar şi nesupus nici unei discipline de judecată.

Asculta şi chelnerul cu şervetul uitat pe mână. Ascultam şi aceia dintre noi, care despre evrei aveam de mult gânduri bune şi rele — ca şi despre români, turci ori malaezi — statornicite aşa, cum nu o discuţie de restaurant avea să le sdruncine. Anecdotele cel puţin, erau de un haz irezistibil, şi cele mai pline de duh veneau deadreptul dela Şolem Alechem, Cilibi Moise.

Noului venit i se cerea câteodată să confirme cutare ori cutare părere. Omul îşi apleca bărbuţa gălbuie în farfurie şi răspundea câte-o jumătate pe cuvânt.

— Nici nu'nţelege bine româneşte! şi-a spus fiecare şi a trecut la alt fir al povestirilor.

Tovarăşul nostru a mâncat puţin, privea înlături, şi când a terminat, şi-a luat pălăriuţa şi-a tulit-o puşcă pe uşă.

Seara, la aceeaşi masă, Demian, ne spuse sugând un gât de rac:

— Frumos v'aţi purtat... Ce-aţi avut cu omul?..

— Ce om, dragă?

— Cu Baltazar. Camil Baltazar...

— Care Baltazar?..
— Când asta?...
— Unde Baltazar?..
— Cine-e ăla?..
— Ce-eş' copil? ..
} toţi în cor.

Demian împinse farfuria cu raci şi ne privi cu neîncredere şi uimire.

— Bine mă dragilor; torturaţi omul un ceas, şi-acuma întrebaţi ce Baltazar, cum Baltazar, de unde Baltazar!.. Vorbiţi aşa cum aţi vorbit despre evrei, şi-i cereţi lui, evreu, să vă spună dacă aveţi ori nu dreptate?..

— De ce n'ai spus?
— Cine dracu' ştia?
— Asta le întrece pe toate...
— Bietul om...
} toţi în cor.

— Aşa ne trebuie dacă începem discuţii stupide...

Unul, în numele tuturor, după ce-au încetat exclamaţiile:

— Bine, dragă Demian, dar tu nu puteai cu'n semn?.. E oribil când...

— Nu ştiam nici eu, se apără Demian.

— Ce nu ştiai?

— Că-l chiamă Baltazar...

— Nu asta-ţi spun. Puteai să curmi discuţia când ştiai că-i evreu...

— Păi nici asta nu ştiam.

— Cum nu ştiai că-l cheamă Baltazar, nu ştiai că-i evreu, şi ni-l aduci la masă să-l supui la asemenea torturi? De unde l-ai adus?..

— Mai ştiu eu! De pe stradă... Dela expoziţie...

— Ei, şi-acuma de unde ştii cine-i?..

— Mi-a spus el...

— Cum ţi-a spus? N'a plecat singur?..

— Mi-a spus pe stradă, l-am întâlnit iar... Sunteţi nişte sălbateci.

— Dragă Demian, începi a avea o logică obscură. Ne aduci la masă un domn cu nume de rege mag, ne laşi să credem că-i sas ori săcui de-al tău, de prin Ardeal, ne pui într'o situaţie stupidă şi pentru el brutală, şi pe urmă tot tu eşti indignatul!.. Declar că preferăm logicei tale vignetele... Apropos de vignete, vezi că întârzie numărul «Gândirii»....

Demian şi-a reluat coada de rac şi discuţia s'a stins.

De această întâmplare îmi aduc aminte de câte ori dau ochii cu d-l Camil Baltazar şi pentru involuntara ofensă adusă atunci de conmesenii mei, nu domniei-sale, ci lui Heine, Spinoza, Einştein, Marcel Proust, Gherea, Gaster şi atâtor cărţi dragi scrise de evrei, şi atâtor bucăţi de muzică compuse de evrei, şi psalmilor, şi cântării cântărilor, şi pentru altele, atâtea, mă cearcă şi acuma remuşcarea.

Uşor de înţeles cu câtă grabă m'am repezit să cumpăr cele două volume, puse în vitrina librăriei: «Vecernii» şi «Flaute de mătase», pe scoarţa cărora am văzut numele de mag răsăritean. Aveam prilej să repar o vinovată nedelicateţă. Aş fi dorit s'o fac din tot sufletul. Mai ales că cele câteva versuri cetite răsleţ, în unele reviste, îmi păruseră după cât îmi aminteam, de o atmosferă monotonă, dar de autentică poezie.

Le-am cetit din scoarţă în scoarţă, cu răbdarea unui om care-şi ispăşeşte aşa, pocăit, un păcat greu.

Total 86 poezii. Echivalează cel puţin cu de două ori atâtea mătănii, pe care mi le dădea după spovedania dinaintea paştelui, popa nostru de-acasă, când eram copil, pentru păcatul de-a fi chemat numele Domnului în deşert. Casna a fost grea. Păstrez şi acuma în gură un gust fad, ca după ce-aş fi mozolit hârtie sugativă în gură. Bunele hotărîri cu care am deschis cărţile au căzut. Despre poezia d-lui Camil Baltazar nu se poate scrie cu duhul pocăinţei

Poezie de atmosferă nu înseamnă poezie de scânceală. Cu cât întorci foile amândoror volume, cu atâta se înfige impresia pe care ai simţit-o când la al doilea etaj, un prunc cu durere de pântec, se scânceşte până ce disperat îţi arunci cartea, şi hârtia de scris, şi pleci trântind uşa, să ajungi oriunde, departe, să nu mai auzi tânguiala... Intâia oară am înţeles cruzimea lui Caragiale din «Domnul Goe».

Scâncit — nu e un cuvânt căzut întâmplător sub condei. Il obsedează şi pe autor, în cele mai ciudate tovărăşii:

Mâinele tale au scâncit melodii stângace (17).
Sara scânceşte (35).
Scâncind din toţi firavii clopoţei (30).
Luminişuri — scâncind singuratice (38) etc., etc.

In asemenea câteva cuvinte, repetate cu insistenţă, stă dealtfel tot procedeul d-lui Baltazar de a creia o atmosferă, ce vrea să fie crepusculară, tomnatică, de tristeţă şi de suveniruri, şi care nu izbuteşte decât la un manierism dus până la exasperare.

O pildă. Obsesia melodicului şi a melodiei:

zori melodici (?) (13).
nu auzi melodia
melodiilor tăcute? (14).
toamna melodic apunea (36).
talangă melodică deapururi irosind
melancolii minunate (56).
palidă şi melodică melancolie (58).
lumina lămpii galbenă şi melodioasă (36 Vec).
oboseala vine melodioasă (37).

îngropăm melodic
scrisul de melodie şi de aur al sufletului (42).
mimozele spun în melodii galbene că ai să vii (43)
melodios ca o primăvară tristă (44)
fluier melodios şi alb de os (45)
amurgul mâinilor tale începea melodia a-şi spune (50)

Acelaş cântec, prăfuit şi melodic şi drag etc., etc.

Obsesia brumei şi a brumatului:

pleoapele brumate (52)
mătase brumată (12)
brumă de plânsoare (43)
helestaiele brumate
bruma iubirilor (14)
întâia brumă a trupului tău (31)
bruma de argint (34).
cântec brumat pe buze (39)
în ţărâna brumată de umbletul de demult (57)
etc., etc.

Proaspăt, umed, galben, clopoţei, căprioare, amurgit, firav, sidef, ninsoare, iată aproape tot elementul verbal, din care statistic se alcătuieşte poezia d-lui Baltazar.

Câteodată îngemânarea cuvintelor ce vor să dea o imagină ori metaforă, dovedeşte pur şi simplu confuzia de vocabular, de elementele meteorologice, de însăşi esenţa poeziei.

Toamna darnică în ploi şi grindeni (69).

Toamnă cu grindeni nu s'a pomenit de când e ţara românească, după cum, cu cel mai modest spirit de observaţie, se poate prinde de veste că nu există iarnă cu fulgere şi trăsnete, şi Iulie cu troene de zăpadă.

stelele căprioare de curând născute (?).
Soarele bate din darabane însângerate (48).
Sângele scurs din darabanele sângeroase (63).

Bietul Phoebus pus să bată darabana, ca un simplu agent al fiscului!

Şi'n dimineaţa cu albuş de zări curate (35).

Dimineaţa cu albuş, şi seara fără îndoeală cu omletă de zări galbene!..

Dimineaţa venită e umedă şi proaspătă
Ca o ţâţă de virgină (18).

Acelaş soare doldorat: o ţâţă de fecioară...

In bună limbă românească se spune: ţâţa vacei, ţâţa caprei, se poate spune: ţâţa doicei, ţâţa pe care a supt-o cineva dela mă-sa... Ţâţă de fecioară, sună tot aşa ca burta iubitei ori ca ugerile Ilenei Cosinzenei, dacă-mi va ierta cetitorul aceste vulgare şi imposibile asemuiri.

In ce limbă puţin poetică şi de suburbie, s'o fi spunând oare atât de suav şi abia precizat: «sân de fecioară», «ca un piept de fată mare»?

Nu ne mai miră că d-l Camil Baltazar scrie: «fâlfăi» (49, 63) în loc de românescul «fâlfâi», «rânite» (20) care înseamnă în grai românesc curăţate cu lopata ori cu hârleţul, în loc de «rănite»;

luna a trimis «de acum» atât de mulţi ingeri (27);
şi «aşa m'a durut» cum dormea dus (9);
tăcerea va dormi «aşa frumos» în noi (34);
Cu suflete «durute» şi îngenunchiate (74);
«O aşa blândă» lumină-tăcută (6);
A tresărit de moartea surorii-mele mici «durută» (6);

O aşa stângăcie în exprimarea graiului românesc, o cunoaştem «de acum» şi de aiurea, dela alţi energici reformatori ai răbdătoarei şi vorba aceia, — «durutei» limbi a lui Eminescu, Creangă şi Odobescu.

Ea nu este însă făcută pentru a creia poezie de atmosferă, cel puţin în literatura in care au scris aceia. Judestul pentru a creia atmosferă nu e nici titlul abracadabrant «flaute de mătase», ceeace presupune un desăvârşit dispreţ al legilor acustice celor mai elementare. Liber este d-l Camil Baltazar, dacă vrea şi dacă poate, să cânte din flaute de mătase şi să-şi sufle nasul în batiste de os — asta nu se numeşte însă literatură; pentru asemenea excentrităţi avem odată pe an târgul Moşilor, unde umblă acrobaţi în mâini, scamatori fac omletă în gambeta spectatorilor, ventrilogii vorbesc din burtă şi caii extrag rădăcina pătrată.

O spunem cu atâta mai mult cu cât, dela primul volum «Vecernii» la aceste de al doilea, apărut după câteva săptămâni, e o cădere care înseamnă o scufundare. Mica gamă s'a epuizat, poetul monocord se parodiază pe el însuşi.

In «Vecernii», câteva poezii, ar fi îndreptăţit cu toate repetările şi lungirile, o nădejde.

Luăm una, la întâmplare, dintre acele pe care le-am socotit frumoase:

SCRISOARE

«Prietenă din vremile când eram copil,
pe unde îţi mai porţi sufletul de cleştar?
Filele lui mai sunt şi azi-sfinţite
cu slove de simplu abecedar?

Prietenă din anii adolscenţei,
mânile îţi sunt tot pale de galbenul tomnatec
al frunzelor—şi glasul îţi mai plânge tot
ca un şipot singuratec?

Ochii tăi nu şi-au cernit oare apele?
Şi privirea ţi-i tot licăr de stânjenel?
Anii nu ţi-au îngreunat cu vânăt-pleoapele?

Prietenă, eu te visez cu acelaş argint pe trup
şi cu mânile tot pasări sărace,
cari ar vroi să pirue vesele şi bucurate,
dar tristeţea le reţine în umede băltoace.

Şi pre cât ar vroi să cânte vioaie,
pre-atât sfiiciunea le pune cătuşe grele,
iar vorbele îţi picură atunci dintre buze
ca nişte palid-vineţite mărgele.

Prietenă, eu te visez aşa cum te-am lăsat
Şi aşi vrea să vii, pe neaşteptate,
să-mi umpli ograda cu liniştea
mânilor tale-de tristeţe înserate.

Iţi voi deschide uşile tot bun, ca în copilărie.
Iar tu vei veni cu o păpuşe moartă în braţe:
anii scurşi fără mine şi fără prietenie...

Mânile am să ţi le iau în mânile mele,
peste ochi îţi voi sufla frăţeşte-jeratec de vorbe domoale
că mânile îţi vor căpăta lumina albă
şi catifeaua lor va fi moale.»

Poezia s'ar opri aci. Nu! D-l Camil Baltazar vrea însă ca prietena din copilărie, în aceste clipe de emoţie, să se manifeste altfel:

«Trupul tău va ofta cu lăcatele descuiate...».

Predilecţie pe care i-o cunoaştem, de aiurea, din «Tragedii mici» (titlul e bine găsit):

«Iar fata şi-a întors chipul la perete şi-a scăpat
«In dimineaţă-cel dintâi oftat de uşurare».

Asta înseamnă că în sufletul galben melodic

al poetului, își face loc câteodată și o imaginație din acele puțin cuviincioase, în care excela mai puțin delicatul Rabelais.

Și sub titlul «Amintire», aceste destăinuiri intime:

«Curând trupul tău ulciorul și-a plecat,
«Și ape cristaline în odaie s'au revărsat...

. . . .

«Ingădue-mi acum . . .
«să m'aplec la șipotul amintirii și, ușor,
«să-mi spăl mâinele cu apele atunci prisosite din albul ulcior...».

Foarte frumos. Dacă d-lui Camil Baltazar îi place să cânte din flaute de mătase, nu ne mai pot surprinde nici obiceiurile iubitei, nici gustul d-sale poetic de a-și spăla mâinele, cu apele prisosite cu acest prilej din albul ulcior. Sunt anumite cărți, de unde s'a inspirat și Octave Mirbeau pentru «Jurnalul unei fete din casă» — și în care se găsesc apucături mai ciudate chiar, decât acele ale poeților de atmosferă.

Dar, d-le Camil Baltazar, asemenea fapte dacă se fac, nu se mai spun!

Mai cu seamă în versuri.

DRAMA ȘI TEATRUL

«SIMUNUL» DE STRINDBERG

de

Ion Marin Sadoveanu

NU-MI pândesc subiectele; fac dovadă câteva piese minunate ce mi-au scăpat fără de voie, din însemnări.

Mă gândesc, în primul rând, la acel «Cocu magnifique» despre care îmi voiu face plăcerea să scriu în curând, fiind sigur mai dinainte de răgazul dăruit de teatrele noastre...

Nu-mi pândesc subiectele, dar trebuie să mărturisesc că mulțumesc întâmplării, care mă ajută să scriu încă odată numele lui Strindberg, fie chiar sub rezervele pe care le voiu face.

Cred că reprezintarea «Simunului» în fața publicului nostru, nu este cea mai fericită alegere din vasta operă a lui Strindberg.

Fragmentul acesta, deși închegat, contează pentru o vieață rodnică de poet dramatic, tot atât cât contează pentru un liric îmbelșugat, o strofă, sau pentru un epic, o schiță. Poetul poate să se regăsească întreg în câteva pagini; totuș când e vorba de o operă în litigiu — și acesta e încă soarta lui Strindberg, la noi — situația i se agravează, când se ia, din totalitatea producțiunii sale o lucrare minoră.

Piesa aceasta este așezată la dreapta ei valoare, de autor însuși.

Intr'o scrisoare din 1905, pe care Strindberg o trimetea, dând sfaturi, fostei sale soții Harriet Bosse — una din cele mai de seamă artiste suedeze, plecată la acea epocă să joace în Germania — găsim următoarele fraze, care ne interesează: «Și acum vezi numai de perseverează și întreține-ți starea de spirit cât mai bună, și e sigur că vei izbuti. Dar ceeace mă minunează e întâiu faptul că nu vrei să vorbești nemțește cu Schering (traducătorul lui Strindberg în limba germană), și în al doilea rând că ai ales tocmai moftul acela de «Simun». Și mai departe, în aceeași scrisoare: «N'ai putea oare să te încerci în «Rața sălbatică?» în limba suedeză? Lasă Simunul! Cu el nu vei găsi nicăeri simpatie».

Intr'adevăr, spre deosebire de «Paria» și «Cea mai tare», alte schițe dramatice de dimensiunile «Simunului», dialoguri cari merg direct până la coclelile din fundul sufletului, în cea din urmă piesă totul se îmbracă într'o atmosferă exotică în care, date fiind proporțiile reduse ale lucrării, cu greu se pot desprinde motivările dramatice.

In luptele dintre francezi și arabi — acesta este subiectul — un ofițer francez răzlețit în retragere, apucat de vântul groaznic al deșertului, de simun, caută adăpost într'un osuar beduin, din pustiu. Iussuf și Biskra, doi logodiți indigeni îl așteaptă pe vrăjmaș să-l omoare. Iussuf se ascunde și lasă însărcinarea aceasta Biskrei; Biskra la rândul ei se ajută în planuri de Simun, vântul fierbinte «care coace creerii albilor ca pe castane». Și agonia bietului alb e groasnică. Inebunit de sugestiile drăcești ale Biskrei, în cadrul acesta tragic, istovit de sete, înnecat de nisip el calcă în picioare tot ce păstra curat în sufletul său: pe Dumnezeu, familia, dragostea, țara. In cele din urmă moare ca o jertfă adusă de Simun dragostei sălbatice dintre cei doi indigeni.

Rolul Biskrei creează piesa. In psihologia ei trebuie văzută, în scurtul răgaz ce se dă spectatorului, aceeaș concepție a lui Strindberg despre femee, aceeaș eternă misoghinie care l-a torturat toată vieața. Aceasta e trăsătura fundamentală: bucuria delirantă, fericirea, beția de a răpune un mascul, frenezie peste care — în sufletul Biskrei — se așează și alte câteva note: dragostea pentru Iussuf, răsbunarea împotriva vrăjmașului. Unii comentatori explicând astfel rolul — C. D. Marcus între alții — vor să vadă în Biskra o înaintașă atât pentru Salomeea lui Oscar Wilde cât și pentru Elektra lui Hoffmansthal.

Ca înscenare, «Simunul» pune, acut, o problemă de ritm în joc. Ea nu se poate rezolva decât într'un singur fel: excesiv, așa după cum piesa a fost scrisă de Strindberg din situații care prin excesul lor trec dincolo de orice reguli.

D-na Dida Solomon-Vinea a înțeles adeseaori lucrul acesta.

CRONICA ARTISTICĂ

HANS EDER

de

Oskar Walter Cisek

PICTURA braşoveanului Hans Eder e proiectarea firească a unui fanatism transcendental, care, totuş, nu uită niciodată, nu lasă din ochi minunatele valori de coloare, date artei moderne de către pleiada impresioniştilor francezi. Constatarea aceasta, ca şi arta lui Eder, pare, în prima clipă, aproape un nonsens. Dar poate fi lesne înţeleasă, când luăm în seamă că, deşi caracteristică pentru întreaga generaţie a pictorilor germani de azi, s'a înălţat din atmosfera senină şi curată a Transilvaniei. Tot astfel cum portul naţional al Saşilor din Ardeal, e mai viu şi mai colorat decât acela al ţăranilor din Germania, pictura lui Eder se apropie întrucâtva de spiritul latin, înfăţişează chiar o luptă între spiritul gotic şi cel latin. Eder e expresionist şi totdeodată mai mult decât aceasta, fiindcă lucrează cu mijloace impresioniste. Ii place mult gama cenuşiurilor, verdele deschis şi trandafiriul cel mai discret şi cel mai dificil. Expresionistul Eder îl admiră pe Manet. Faptul acesta câştigă o însemnătate deosebită pentru o artă clocotitoare, plină de extazul ce s'a aprins în criză, în nemulţumire şi întuneric. Astfel brutalitatea e prinsă în chipuri deseori luminoase, iar elementele explosibile sunt încătuşate de o lege mare şi cumpănitoare. Uneori însă strigătele îşi scobesc drumuri chiar prin liniştea cea mai oţelită, viaţa interioară se revarsă ca un fluviu din cutia solidă de oase a unui cap sau dintr'un gest desnădăjduit. Focul din lăuntrul munţilor strâmbă contururile, sparge forma veche şi de mult cunoscută. Pe cele două părţi ale unei balanţe, sunt puse tendinţele aproape sdrobitoare ale individualităţii pictorului şi mijloacele impresioniste. Ambele atârnă greu. Până azi balanţa nu s'a rupt.

Libermann a spus odată: «Nu importă ce pictezi, o madonă sau un morcov. Totul depinde de faptul cum le pictezi». Aceste cuvinte au însemnat, în general, un «Nihil sine Deo» pentru tot curentul impresionist. Dar Liebermann n'a avut dreptate, chiar dacă admitem că o legătură de sparanghel nespus de frumos pictată de Manet sau de Leibl cuprinde o intimitate necunoscută nici artei flamande sau olandeze. Morcovul rămâne zarzavat de supă, chiar dacă e redat cât se poate de meşteşugit, cât se poate de rafinat, pe când o Madonă, pe lângă că poate fi o minune din punctul de vedere pictural, mai poate însemna un nou şi mare complex de spirit ce se desprinde din veşnica temă dumnezeiască: mama şi copilul.

Şi pentru Eder virtuozitatea penelului său nu înseamnă decât un mijloc exterior. E cursa în care prinde sbuciumul vieţii. Dar fiindcă ar vrea să fie întotdeauna cât mai aproape de spiritul naturii, de sucul pământului se îndeletniceşte deseori cu redarea unor peticele de privelişti sau a soarelui ce joacă pe frunzele copacilor, pe faţa întinsă a zăpezii. Sunt fragmente ce pot fi întrebuinţate în compoziţiile mari, sunt impresii a căror prefacere în valori sintetizate o regăsim în atmosfera tablourilor cu subiecte biblice.

Eder e înainte de toate artistul coloarei, chiar dacă contrastul între întuneric şi lumină rămâne tipic pentru întreaga lui concepţie picturală. Şi atunci când întunericul învinge în tablourile lui, — mă gândesc aci în deosebi la «Crucificarea» — ne aduce aminte de Daumier, Hans Eder rămâne totuş colorist liric, uneori cu apucături architecturale. Vede numai rareori elementele grafice, clădeşte materia din coloare. Deaceea portretele sale sunt preţioase chiar atunci când flacările interioare nu se închează într'o definiţie precisă, când expresia nu ne face să uităm toate mijloacele întrebuinţate. Sunt prea bine pictate, pentru a rămâne odată măcar sărăcăcioase. Colorile lui Eder sângerau în timpul răsboiului. Azi sunt mai liniştite, mai pârguite. Şiroaele de foc nu s'au pierdut prin nisip. Ardoarea e condusă de o conştiinţă artistică şi mai matură. Emailul coloarei uşurează tensiunea materiei, ce uneori scoate în relief spiritul abstract. Carnea se preface în lumină, în groază, durere, întuneric, moarte, căci creatorul ei fanatic nu se loveşte de gardurile misterioase ce deseori se ridică în jurul nostru. N'am ştiut cum arată un om sau un Dumnezeu crucificat, înainte de a fi văzut crucificările lui Grünewald. N'am ştiut care sunt luminile, liniile şi mişcările înfricoşătoare de pe faţa unui muribund, înainte de a fi văzut soldatul muribund al lui Eder. Cine e în stare să ajungă până în acele regiuni, ajunge şi mai departe. Intensitatea acestui desen mic străbate apoi şi în compoziţiile mari, a căror atmosferă gotică nici n'a făcut par'că drumul peste paletă şi penel. Intenţiile picturale nu se mai pot lua în seamă, căci se contopesc cu violenţa conţinutului. (Un fapt asemănător, dar şi mai sugestiv, se întâmplă când cetim literatură rusească). Architectura compoziţiilor trăeşte însă numai prin întâietatea coloarei. Astfel «Cina» lui Hans Eder nu înseamnă numai un început nou în ce priveşte închegarea monumentală a mai multor tendinţe expresioniste; dincolo de mărimea compoziţiei, domeniul coloarei absolute ne înfăţişează minunate subtilităţi de nuanţare. Desenul şi centralizarea lineară a compoziţiilor ne spun uneori că pictorul acesta e, între alţi câţiva, un urmaş al lui Greco.

Extremiştii Expresionismului s'au cuminţit mult în ultimul timp. Pe paleta multora colorile apocaliptice s'au stins. Pictorii se întorc iar la cele trei dimensiuni şi, pe un drum de ocol, la materie. Cei mai mulţi se întorc iar la simplicitatea pământească. Hans Eder însă n'a părăsit-o niciodată. Tocmai deaceea întrebuinţarea neîntreruptă a mijloacelor impresioniste înseamnă poate o predestinaţie, ce a fost înţeleasă de câţiva critici valoroşi din Germania şi Austria. Arta acestui pictor neobişnuit şi mare, nu s'a schimbat cu moda de eri şi de azi, fiindcă străbate un drum organic, desenat de o individualitate hotărîtă. Intr'o atmosferă luminoasă, poate chiar sudică. Neliniştea şi diferenţiarea dureroasă a omului gotic şi-au găsit în pictura lui Eder voci noui, necunoscute până azi. Şi aceasta e mult.

E X P O Z I Ţ I I L E

O expoziţie neobişnuită a fot aceea a doamnei Lore Goilav-Masius la Maison d'Art. Neobişnuintă, în ce priveşte concepţia sintetică a desenurilor, a litografiilor, precum şi a coloarei tablourilor. Elementele decorative trăesc o vieaţă nespus de intensă în lucrările artistei, care, fără îndoeală, ni se pare prea originală pentru a-şi pierde şi de acum înainte, timpul preţios cu lucruri migăloase şi de meşteşug. Grafica doamnei Goilav-Masius are calităţi mari ce s'ar putea desvolta foarte lesne, dacă artista ar reliefa şi mai mult esenţa lineară, crescută până acum în atmosfera artei noui din Germania. E o artă relativ abstractă. Totuş intuiţia sdrobeşte orice formulă. Aceasta se poate uşor constata, privind simplicitatea severă a planurilor de coloare, care de cele mai multe ori, tresar în acordul ritmic al liniei. Linia e deseori lirică, şi indică totdeodată mişcarea, pe când coloarea clădeşte planurile şi adâncimea, formând baza şi conştiinţa statică. Artista aceasta e, în orice caz, o personalitate nouă în preajma atât de strânsă a graficei din România.

Acuarela e o artă mult mai mlădioasă, mai senină (uneori chiar femenină). Şi e arta coloarei absolute şi străvezii. Cu cât e tratată mai liber, cu atât pare mai suverană, mai viguroasă. Deaceea Manet şi Cézanne au fost acuarelişti născuţi. Expoziţia de acuarele a doamnei Maria I. Pillat (I. Brateş) înseamnă un popas pe drumul spre suveranitate. Stăpână pe o tehnică rareori întâlnită la noi, artista aceasta adevărată, s'a desbărat tot mai mult de maniera sa veche cu care ne obişnuise în expoziţiile de până acum. Reţetele au dispărut: talentul nu se mai poate înpotmoli în manieră. Ne-o spun aceasta frumoasele marine din Techirghiol, în care atmosfera limpede şi tremurândă trăeşte pe urma câtorva pete de coloare, precum şi clădirile, colţurile şi străzile din Sighişoara. Soliditatea materiei a crescut mult în aceste lucrări, cu toate că intensitatea coloarei nu suferă câtuş de puţin din cauza aceasta. Dimpotrivă: pe emailul masiv al lucrurilor lumina tremură mai jucăuşă. Fără îndoeală, multe din tainele acuarelei au fost de curând descoperite de doamna Maria I. Pillat.

D-l Vasile Popescu, predestinat par'că să ajungă un foarte bun colorist, a expus pentru întâia oară la Bucureşti. Uleiurile şi desenurile înşirate într'o săliţă a Ateneului, ne-au înfăţişat o bază coloristică foarte serioasă şi o individualitate care, de sigur, se va mai îmbogăţi, evitând influenţa altor meşteri mai mari. Aceasta s'a putut constata şi privind desenurile stilizate atât de precis. Nu linia, ci armonizarea planurilor şi valorilor de coloare, vorbeşte cuvântul cel mare în lucrările d-lui Popescu. Şi cred chiar că, în cazul acesta, sintetizarea valorilor picturale se va evidenţia tot mai mult, fără a mai apela la întărirea contururilor. Valoarea absolută a coloarei şi factura curată întunecă par'că redarea solidităţii, caracterul materiei. In uleiurile d-lui Popescu planurile se mai clatină uneori şi nu se deosebesc îndestul, tocmai fiindcă intenţiile pur picturale sunt potenţate până la extrem. Dar chiar faptul acesta înseamnă mult mai mult decât atâtea alte apucături cunoscute, ce se îndreaptă spre realizarea cât mai exactă a formei. Coloarea d-lui Popescu a străbătut un drum destul de anevoios, dar a ajuns la un fel de stil. Şi câţi pictori români au stil în coloarea lor?

In sălile «Mozart» au expus d-nii Lucian Grigorescu şi Catul Bodgan, ambii foarte tineri, dar severi faţă de realizările proprii. Sunt totdeodată contraste izbitoare.

La Balcic, d-l Lucian Grigorescu a fost vecin cu Iser. Despre aceasta, nu ne îndoim. Dela seninătatea picturală şi plană a tablourilor sale din anii trecuţi a ajuns însă acum la plasticitate mai multă, la o coloare mai pronunţată ce se place în contraste, la fragmente de perspectivă, care nu prin felul, dar prin ingeniozitatea lor deosebită ne aduc aminte de cel mai mare meşter al perspectivei ce-l avem azi în România, de Teodorescu-Sion. Haina croită după masivitate şi forţa elementară a lui Iser nu se potriveşte d-lui Lucian Grigorescu, care însă posedă destule calităţi proprii ce nu se pot tăgădui în nici un caz. In nenorocitul «Salon de toamnă» colorile artistului ne-au părut mai tocite, mai prăfuite. Altfel aci, unde lucrările artistului au format un întreg, în care colorile se luau de mână. Materia trăeşte, e redată într'un fel cât se poate de conştiincios. Adâncimea planurilor pare perfectă, pe când atmosfera suferă poate chiar din pricina tehnicei, ce ar vrea să se impună prin factura dură.

D-l Catul Bogdan a pornit la drum, privind exemplele cele mai clasice ale Impressionismului. Işi cunoaşte de pe acum meşteşugul, vede totul absolut pictural şi se îndreaptă spre o sintetizare cât mai mlădioasă a planurilor. In tablourile expuse e căldură multă, atmosferă tremurândă, care se mai întâlneşte neştirbită şi acolo, unde planurile largi de coloare verde predomină într'un fel necunoscut nouă. Drumul d-lui Bogdan va duce, cred, în direcţia aceasta. Coloarea e curată şi destul de intensificată. Legătura organică între lumină şi umbrele atât de diferentate răsună într'un acord senin. E o artă ce nu s'a format numai în Franţa, ci vibrează în sunete sudice. Intenţiile cerebrale, anecdotice, jocurile de perspectivă sunt excluse pe deplin. D-l Catul Bogdan nu mai e un începător. Lucrările expuse cuprind un întreg domeniu artistic, necristalizat încă, dar nu departe de naturitate.

D I N V E C I N I I A P R O P I A Ţ I

de

G. M. Ivanov

IN drumurile noastre din totdeauna, către Franţa, Italia ori Germania, peste pământul vecinilor am trecut în goana expresurilor europene, cu perdelele trase la vagonul de dormit, numărând cu plictiseală ceasurile ce nu mai sfârşeau, fără să luăm seamă la nimic din ceeace însemna farmecul ori taina ţinuturilor străbătute. Vecinii ni i-am cunoscut întotdeauna puţin. Manualele de istorie, vagi cunoştinţe geografice, o controversă însoţită de părueli stilistice între filologi, din când în când o telegramă care vestea un asasinat la Belgrad, o luptă de comi-

tagii în sudul Dunării, ori că liniştea domneşte la Varşovia. Mai mult, puţini vor spune că au avut vreodată de unde şti. Dealtfel şi aceste veşti, le căpătam pe căi întortochiate, dela Neapole, Paris, Viena ori Londra, după ce erau răstălmăcite de agenţiile telegrafice deacolo. Am socotit necesar, măcar întrucât priveşte informaţia culturală, să curmăm această tradiţie trândavă. D-l G. M. Ivanov, cunoscător deaproape al limbilor şi stărilor culturale din vecini, luând asupră-şi această rubrică ne face un serviciu nepreţuit, ajutorându-ne să străbatem în sufletul acestor neamuri de care suntem atât aproape pe harta fizică şi politică — şi atât de departe totuş. (N. R.)

C I S   M O L L

O sonată de Beethoven.

O izbucnire de genialitate pentru cei ce cred în artă şi o primesc.

Un simbol pentru desăvârşirea mea şi a ta.

O culme la care se ridică oamenii şi naţiunile în mersul lor spre viitor.

Un ideal pe care a îndrăznit să-l pună înainte poporului său, îndrăzneţul poet bulgar:

PENCIO SLAVEICOV

Incă răsună în Bulgaria cântecele cu care flăcăii luau odinioară drumul codrilor şi, haiduci, răsboinici, treziţi la vieaţă naţională liberă, se măsurau cu turcii. Incă nu s'au şters cărările şi n'au putrezit copacii unde se smulgea cu preţ de sânge un drept naţional şi o dreptate omenească. Şi încă povestesc acolo bătrânii despre încăerările lor cu poterele sultăneşti pentru traiu liber pe pământ liber. Şi nu s'a epuizat încă tradiţia naţională. Nu a strălucit încă în vieaţa acestor două generaţii de părinţi şi copii, sărbătoarea «idealului naţional», care porneşte cine ştie dela ce dată şi se opreşte cine ştie la ce hotar. Şi acestui popor ce încă nu şi-a potolit râvna epică, fiul lui cel mai bun, cel mai înţelept, îi pune înainte viziuni ameţitoare, îi deschide zări albastre şi scuturându-şi sufletul de atâtea şi atâtea sterpe vremelnicii îl împărtăşeşte cu Cis moll.

Pencio Slaveicov este un dărâmător de idealuri bătrâneşti, este poetul maximalist, nu în creaţia artistică, ci în concepţia filozofică, şi nu pentru el, ci pentru poporul său este revoluţionar al Duhului.

Aceste două generaţii care formează poporul de azi al Bulgariei independente îşi au doi reprezentanţi: cei bătrâni pe Ivan Vazov, cei tineri pe Pencio Slaveicov. Două epoce care nu s'au înlocuit succesiv. Nici în politica democrată, nici în aşezarea socială, nici în întrezăririle viitorului. Ivan Vazov a desghiocat cu talent şi mai ales cu forţă morală esenţa idealului naţional. Pentru el, talentul a fost un glas de deşteptare, temperamentul — un val de însufleţire şi înduioşare patriotică, întreaga operă literară — o slujbă poporului său, trecătoare, discutabilă, dar neînlăturabilă pentru cei ce se deşteptau «din somnul cel de moarte, în care îi adânciră barbarii de tirani». Pentru această generaţie, Vazov a scris romane: «Sub jug» şi «Pământul nou», nuvele, comedii, drame istorice: «Borislav», «Spre prăpastie», comedia «Hâşove» (pribegii revoluţionari prin România şi Rusia) şi tragedia: «Ivailo». Şi încă multe volume de poezii lirico-patriotice, filozofico-patriotice, epico-patriotice... Generaţia ce şi-l alesese de profet şi bard era încredinţată că:

— Munte mai înalt ca Vitoşa nu există,
Râu mai adânc ca Iserul nu se află.

Vazov putu după aceasta să moară liniştit într'o zi ploioasă de Octomvrie a anului 1921. Misiunea lui era sfârşită. Bulgaria era o ţară independentă, avea o conştiinţă naţională, un parlament, un rege şi o constituţie belgiană.

Dar veni Pencio Slaveicov, îndrăzni şi zise:

— In deşert se trăeşte vieaţa acolo
Unde trecutul se slăveşte numai.
Adevărat e că nu e vieaţă aceea
Pe care o trăim numai azi; şi ceeace e
Mort e totuş vieaţă —
Fiindcă e parte din fiinţa noastră.
Numai aşa, numai în această înţelegere
Ţarul mort cu zece veacuri înainte
E viu şi azi cu isprava lui slăvită
După moarte. Dar gândul care l-a
Condus în vieaţă, şi toate —
Planurile şi scopurile — ele-s moarte,
Lipsite de însemnare, şi învechite de vreme
In faţa soarelui şi a vieţii celei noui.

Poetul din «Insula fericiţilor»

Nesocotind ziua de azi, Pencio Slaveicov vede prezentul, nestins şi poruncitor, numai ca un inel din marele lanţ al culturii universal-omeneşti. Pentru el sunt vii, sunt prezenţi, sunt cu el şi în el: Moise, «Stâlpul veacurilor», Michel Angello, «Eroul Frumuseţii», Beethoven, «Invingătorul disperării», Nicolae Lenau «Cel Impăciuit cu sine şi cu vremea», Shelley, «Inima Inimilor», cântăreţul Tristeţii, al Libertăţii şi al Adevărului, despre care Slaveicov zice:

— Pentru el adevărul era o cârjă
Cu care el se rezema în vieaţă,
Şi cu paşi adânci mergea el în lumea aceasta
Ca să treacă acolo, dincolo de lume.

Legătura ce a încercat să o pună între duhul neamului său şi duhul omenirii întregi îl face un occidentalist în înţelesul rusesc. Intrarea în desăvârşire nu se face în graniţi naţionale, ci prin ridicarea naţiunii la culmi suprageografice, de unde se pot striga îndemnuri de încurajare celor ce nu sunt de un sânge cu tine dar care râvnesc spre aceleaş seninătăţi, şi dela care poţi primi aceeaş salutare frăţească. Infrăţirea umanitaristă o vom simţi cu inima, şi nu o vom dovedi cu mintea: va fi bucuria că am trecut încă o treaptă în sus pe aceeaş scară spre acelaş cer. Cu cât ne vom fi desfăcut de sălbătăciile firii noastre, cu atât ne vom fi apropiat de ţărmurile ultimelor ferîciri. Pentru aceasta ne vom îndruma nu de învăţătura omului de o zi, ci de atragerea caldă şi adevărată a oamenilor ce s'au îndumnezeit pe veci. Vom privi cu ochi uimiţi şi căutători spre Rafael şi nu vom asculta înţelepciunea lui Machiaveli. Dacă ne vom lupta cu zeii, vom alege pe cei răi — când în momente de perversitate vom fi cuceriţi de voluptatea teo-

mahiei. Şi vom preface în simfonie beethoviană toate scrâşnirile de răutate, chiotele sângeroaselor biruinţi, blestemele ce ne stăpânesc simţirea — numai dacă vom fi crezut în viitor şi ne vom fi întins spre el cu straşnică şi necruţătoare voinţă.

— Sub soare azi şi 'n fiecare zi
Pe tărâmul vremii cresc
Roiuri de gânduri, de planuri şi cel ce
Are voinţă să le prefacă în trup, acela e
Creatorul şi stăpânul vieţii;
Slăviţi pe om, — nu faptele,
Ci voinţa lui în faptele aceste, — aceea
Ce v'ar fi învăţat şi pe voi,
Pe tărâmul vremii voastre, voinţă
Să arătaţi, voinţă pentru eroism.

Viitorul e simfonia universală, e Cis moll al omenirii. Voinţa spre viitor, spre desăvârşirea prin artă, intrarea în Simfonia ultima, apoloniană, e pe tărâmul vremii noastre singura ispravă eroică. Aceasta este Slava Omului, cântată nu într'un belşug de visări, ci ajunsă printr'o neînduplecare, ca aceea a stihiilor năprasnice.

Induioşându-ne o clipă, vom cădea, sentimentalizaţi, în trecut. Azvârlind trecutul, trecând peste prezent ajungem undeva, dar neschimbat şi întotdeauna, acolo unde sunt acei care ca Moise devin stâlpi ai veacurilor, ca Angello — eroi ai frumuseţii, ca Beethoven învingători ai disperării, ca Lenau împăcaţi cu vremea, ca Shelley — inimi ale inimilor.

*

«Uite acolo, înapoia dealului aceluia de nisip al Henunzuaten-Heracleapolisului, deasupra acestei nămol al Nilului, din cupa înflorită a lotosului albastru, iese în fiecare dimineaţă ca în ziua 'ntâia a creării, un prunc nou-născut, zeul soarelui, Ra». Iată o credinţă egipteană. E simbolul ridicării din nămol. E prefacere în nevinovăţie. E o culcare pe o floare. E o înălţare din cupa ei. E o zidire pe un vis.

Nu!

Poetul vrea să fim ca el, ca zidarul viitorului.

— El era aspru şi nemilostiv dărâmător
Al lucrurilor ce mor în zilele noastre vii —
Indrăsneţ şi mândru conducător în viitor,
Ca să zidească zid, a îngrămădit dărâmături.

Sublimă în viziunea aceasta e îndrumarea voinţei nemilostive şi dărâmătoare (Nietzsche) spre infinitul lăuntric, creator şi eliberator din Cis moll.

*

In vieaţa unei firi vizionare, această întindere spre viitor se preface într'o tragedie. Vrei să vezi timpul tău ridicat la culmile la care te-ai ridicat tu, sau la acele ce le întrezăreşti. Aceasta e cu neputinţă. Te cufunzi în pesimizm sdrobitor. Exemplele sunt multe: Byron fuge din ţara sa. Lermontov pleacă blestemându-şi ţara, în Caucazia. Puşchin a exclamat: — «dracu m'a pus să mă nasc în Rusia?» Eminescu otrăvit de proza timpului său şi de oamenii care aveau alte filozofii şi scopuri, strigase: — voi sunteţi urmaşii Romei? Pencio Slaveicov adorându-şi ţara, aruncă contimporanilor săi un cuvânt de înfierare, după ce scrisese pentru ei poema Cis moll, şi plecă să moară în Italia.

La anul 1911.

Lucrările cele mai principale: «Insula Fericiţilor» şi poema filozofico-eroică: «Cântec de sânge» — tradusă în limba norvegiană. Câteva volume de poezii. «Cântec de sânge» e asemănat de către criticii europeni cu «Pan-Tadeuş» a lui Mieţcheviei, poema naţională a Poloniei. A fost prezentată pentru premiul Nobel.

POLONIA

ALĂTURI de Mateico, cel mai mare pictor polonez, stă Artur Grotger. O vieaţă scurtă, sbuciumată, genială. 1837—1867. Născut în Lvov în perioada revoluţionară a Poloniei. Tatăl său, pictor-amator, l-a dat la învăţătură la cunoscutul pictor Iulius Cossac care i-a şi desvoltat talentul, La 16 ani îşi continuă cursurile la Viena, câştigându-şi din greu, cu desemnuri, vieaţa. Pribegeşte în München, Ungaria, Italia, Paris, La 1863 se căsătoreşte cu Wanda Mone pe care o imortalizează în chipul Muzei. La 30 de ani moare de mizerie la Paris.

A apărut cu arta sa genială anume atunci când Polonia îşi lega rănile după «Răsvrătirea din Ianuarie». Polonia nutrise nădejdi, îşi vroia independenţa naţională. Cazacii ruşi au călcat cu cizmele toate aceste visuri. Ştiinţa, literatura, pictura — erau lăsate în părăsire. Epoca «revenirii la realitate» — e stearpă şi rece. Grotger era de prisos.

Dar astăzi!

Nu există un copil în Polonia reînviată, care să nu cunoască opera lui. După tablourile lui, generaţia eliberată îşi statorniceşte simţimântul patriotic şi-l învălue într'o atmosferă de romantism legionar. Sufletul Poloniei moderne — al generaţiei tinere de astăzi — se deschise, acuma cald şi recunoscător — prefăcându-se pentru Artur Grotger în veşnic Panteon. Tablourile ieşite la lumină în clipele de răgaz ce i le lăsa lupta pentru existenţă, formează ciclul tinereţii lui: «Atacul ulanilor (1850), Patrula de noapte (1854), Rugăciunea confederaţilor înainte de bătălie (1860), Motive din istoria Poloniei: Invazia tătară (1854), Atacul suedezilor (1854), Potera cerchezilor (1858), Sigmund August şi Barbara (1860), Fuga lui Henri Valois (1860)».

Capodopere vor rămâne acele ce au ieşit din straşnica şi păgâna lui iubire a pământului natal şi a poporului său. Tragedia lui personală se preface într'o sguduitoare tragedie naţională. Varşovia (1861), Polonia (1863), Muntele (1864), Lituania (1864), Siberia (1865), — rămân păreri. Ciclul «Răsboiul» (1866—7) — e o groasnică viziune a ciocnirilor din 1914—1918. Elementul naţional intră ca o celulă constitutivă în organizmul omenirii întregi. Naţionalism idealizat, ridicat la o splendoare tragică.

*

MURI în tristeţi de Noemvrie, 1921, scriitorul polonez Andrei Niemòvschi. Autor al «Titlului confiscat», «Scrisorile unui nebun», al mai multor romane, povestiri, versuri. In romanul «Scrisorile unui nebun» sunt câteva pagini despre marele pictor polonez Artur Grotger ale cărui tablouri sunt expuse în «Pictura istorică şi arhitecturală a Poloniei» la Varşovia. In romanul său, Viemòvschi face pe un tânăr pictor să vorbească:

— «Vă spun că pictorii aduc omenirii mai multă pagubă decât folos, de oarece omenirea în ade-

văratul înţeles al cuvântului nici nu miroase vreodată măcar tablourile lor, fiindcă ele sunt cumpărate de bancheri, comercianţi, industriali, trântorii-bogătaşi, pentru care omenirea e numai un piedestal; aşa că omenirea n'are putinţa să se desfăteze de geniul pictorilor.

. . . .

«Dacă omul vrea să exprime tot pe hârtie, trebuie să caute putere în propriul său suflet, şi nu în cerneala, să-şi moie condeiul în lacrămile şi suferinţele omeneşti. Dar vin minute, când ceva ne cutremură sufletul din adâncuri. Şi înaintea noastră unul câte unul se deschid ascunzişurile lui pe care mai nainte nu le ştiam de loc.

«Dacă sufletul meu a fost o pădure, răscolită de furtună — această furtună a fost geniul lui Grotger. Numai acum ştiu, ce trebuie să caut în sufletul meu pentru creaţii sublime, şi ştiu cum se plănueşte o poemă, când geniul îş moaie pana în lacrămile şi suferinţele omeneşti.

«Câteodată mi se părea că această furtună creatoare nu mai e artă, ci o revelaţie dumnezeiască...

«Şi spre mai marea mea mirare, înţelesei că nu sunt deloc necesare veacuri întregi, nici perioade lungi şi încete de vreme ca să se prăbuşească şi să piară pentru totdeauna ceeace s'a invechit în om şi a devenit netrebnic, şi ca să se desvolte progresiv ceeace trebuie să trăească. Un cutremur brusc, puternic, o furtună, poate să facă mult mai mult pentru înălţarea sufletului decât o cultivare meşteşugită, de serră, a acestui suflet.

«Ce furtună a cutremurat sufletul lui? Căci doar şi el a fost un simplu muritor! Doar şi în el alături de ceeace era mare sălăşluia şi ceeace era mărunt. Cum s'a curăţit el şi din elementele sale sănătoase şi puternice creat în sine ceva mai bun? Ce a făcut el cu sine însuş şi a devenit aşa cum a devenit?!..

«De ce când sufletul lui răspunse suferinţelor omeneşti toţi se închinară înaintea lui şi omenirea îl numi al său? Fiindcă s'a întâmplat acea minune a minunilor când inimile tuturor oamenilor s'au contopit pentru o clipă într'o singură inimă, iar el şi-a lipit urechea de această inimă uriaşă şi a ascultat bătăile ei sgomotoase. Şi când inimile s'au întors iarăş în piepturile lor, fiecare om, stând drept în faţa tablourilor lui, în tunătoarea pulsaţie a inimii acestui om, recunoaşte bătăile propriei sale inimi-atom!

«El îmi deschise ochii şi urechile, îmi plăsmui nişte aripi şi-mi zise să sbor...»

JUGOSLAVIA

CREAŢIUNEA muzicală jugoslavă e foarte săracă. Motivele populare nu lipsesc, dar un popor nu poate rămâne la ele după cum nu poate trăi din compoziţii străine. Elemente străine sufletului slav se găsesc şi în melodiile populare jugoslave, fiindcă întreaga cântare sârbocroată la origină a ieşit din lupta păgânilor cu creştinii. Au biruit inspiraţiile slave. Poate elementele acesta slav e fondul unitar al cântecelor sârbeşti, croate şi slovene. In inima Jugoslaviei, în Bosnia şi Herţegovina s'au păstrat până astăzi, precumpănitoare, elemente exotice: persone şi arabe. Sufletul poporului sârb, foarte liric, e stăpânit de lirica pastorală şi de dinamismul extern al munţilor, al vânturilor.

Oraşul îşi are muzica lui, sunt importaţiile ieftine dela Viena şi Budapesta. Această muzică otrăveşte izbucnirea naţională, răsboinică şi înduioşătoare. Dintr'o nevoie de a reveni la izvorul naţional, compozitorii sârbocroaţi se inspiră conştiincios din suflul muzicei populare. E neînduplecat în această tendinţă Iarnoviţ, autorul «Concertului horvat». Intemeetor al şcolii naţionale şi naţionaliste în muzica jugoslavă e Vatroslàv Lisinschi, care a îmbogăţit opera «Porin» cu multe bucăţi populare. Stefan Mocraniac e exclusivist în încercarea de naţionalizare a muzicii sârbohorvate.

Muzica naţională în Jugoslavia duce astăzi, cu înverşunare, lupta împotriva numeroaselor influenţe străine, uşoare şi de prost gust.

RUSIA

CUNOSCUTUL teoretician teatral rus, N. Evreinov, a scos la lumină o carte care face mare sgomot: «Teatrul ca atare». E o serie de articole despre teatru, a căror publicare începuse încă de pe la 1912, care însă nu avu atunci succes. Acum însă când teatrul cearcă să se formeze pe alte principii, cel puţin în Rusia revoluţionară, articolele lui Evreinov au devenit mai mult decât îndrumătoare. Autorul scrie în prefaţă: «Că talentatul Tairov propovădueşte teatralizarea teatrului, repeţind cu alte cuvinte fondul cărţii mele «Teatrul ca atare» — aceasta fireşte, nu e o mare victorie. Dar că Teatrul Artistic din Moscova a fost silit să reprezinte «Revizorul» în conformitate cu învăţătura mea despre teatralizare, aceasta e o mare victorie». Nu plac îngâmfările, oricât ar fi justificate... Evreinov scrie: «Până acum se credea că teatrul e acolo unde e clădirea lui. Au trecut mii de ani până când lumea află dela mine că teatrul e pretutindeni şi în toate». Intr'altă parte: «Visul meu de aur e să îmbrac vieaţa într'o haină de sărbătoare. Să devin croitor al Maiestăţii Sale Vieaţa — iată o carieră, care e cea mai de invidiat».

Intr'un cuvânt, el neagă teatrul de până acum. Il numeşte literatură. Pentru teatru trebuie dramaturgie, «Literatura şi dramaturgia au comun atât cât are de pildă pictura şi dramaturgia, sau muzica şi dramaturgia, adică un raport de parţial către întreg». Evreinov cere ca autorul dramatic, ca să scrie o dramă, să cunoască «pictura scenică, arhitectura, muzica, iluminarea, coreografia, plastica, îmbrăcămintea, limba şi ritmul ei, dispoziţie şi muzicalitate».

O carte scrisă literar, fără nici o propunere posibilă sau idee originală. Inovaţiile teatrale în Rusia sovietică sunt realizate de îndrăzneţi regisori, mai puţin cunoscuţi, dar cu foarte mult bun simţ.

* * *

SPOVEDANIA unui huligan e intitulat noul volum de versuri, al poetului imaginist Serghei Esenin. Un ştrengar încărcat de talent, blond, cu părul încârlionţat, cu ochii albaştri, cu nasul cârn şi obraznic. Ţi-l închipui în cămaşa căzăcească, în horă, ţinând de mijloc fetişcanele din sat. Dar îşi deschise gura şi rosti:

— Totul e pulbere şi fum,
Dar există în veacuri Ceas născut de Dumnezeu
In satele cu inima'n dureri se numeşte «Ziua Crucii»

Şi'n altă parte, cântând Rusia mujicească:

— Răsfrângându-se în albastrele adâncuri
Ale lacurilor mele îndepărtate.
Văd lanurile şi bordeele tale
Cu căciulele aurite ale munţilor
Văd lanurile şi bordeele
Şi în tindă pe maica mea bătrână...

Deveni poetul mujicilor şi al adevărurilor lor sufleteşti. De ce veni la Moscova? In mii de limbi de foc pâlpâiau ispitele; aburii de sânge învăluiau revoluţiile, desfrânate şi rătăcite; răsunau gramofoanele, bubuia «Ei, iàblocico», şi aiureala lunatică se amesteca cu spazmele paninelor. Vru să se facă apaş. Rămase însă huligan rus. Această tragedie nu e a lui, e în afară de el: — în cele două limite de unde a pornit şi unde se va opri baccanala revoluţionară.

Poet imaginist şi huligan comunal. Tropăind din cizme în hora din sat şi în turneuri mondiale cu Izidora Duncan. Răspândind în jur mirosul sănătos de vaci, cu care venise îmbăcsit dela ţară, şi purtând în înfometata Moscova ghete de lac.

Ce straşnică faţă.
Să nu-l credem, când răsfoind volumul, cetim:
— Eu dinadins merg neţesălat
Cu capul meu, ca o lampă de petrol pe umeri.

Să repeţim mai bine versuri ca acele, ce le spuse ştrengăreşte şi pe neaşteptate, dar pline de dureri, în numele şi pentru întreagă Rusie mujicească:

— Vă vine bine să râdeţi şi să cântaţi,
Să vă rumeniţi buzele pentru sărutări răsunătoare.
Numai eu ca paracliser voiu cânta
Deasupra ţării natale: «alliluia».

CRONICA MĂRUNTĂ

D-L C. Săteanu face parte dintre intelectualii evrei din Iaşi, care trăind pe urma scrisului zilnic de gazetă, în loc să joace rol de agenţi provocatori în mişcările antisemite, — acolo endemice — şi-au ales o îndeletnicire mai fericită. Ca şi d-rul Steuerman-Rodion, a ţinut să aducă literaturii româneşti un serviciu, migălind la truda anevoioasă şi ingrată a traducerilor. Cele două cărţi cu povestiri de Salom Alechem, traduse în editura «Vieţii Româneşti», ne-au pus sub ochi un scriitor evreu dintre cei mai preţuiţi, şi acei, care mărginindu-se la zugrăvirea oamenilor şi moravurilor autentic ovreeşti, prin aceasta chiar, au luat netăgăduit loc în literatura universală. «Staţia Baranovici» şi «Cartoforii», au fost pentru mulţi o descoperire. Tot aşa drama lui Cirikow, «Evreii» jucată la Teatrul Naţional din Iaşi.

Acum d-l Săteanu, într'un volum compact, tălmăceşte aproape patru zeci dintre «Siluetele literare» ale lui Herbert Eulenberg. Sunt figuri din toate literaturile şi din toate timpurile, dela Homer la Oscar Wilde şi de la Dickens la Contele Gobineau. Sub formă de scrisori aprocrife, de schiţe, de fragmente necunoscute de memorii, de discursuri ce nu s'au rostit, criticul german a prins din veaţa şi opera scriitorilor elementele esenţiale, redându-le lectorilor celor mulţi în formă uşor de cetit şi aparent uşuratecă. Autorul le-a numit un «abecedar cultural» — cu drept cuvânt, ţinând seamă cât de greu şi în ce restrânse straturi de cetitori străbat cărţile de studii largi critice. Traducătorul a făcut o faptă bună, punând o carte spirituală de iniţiere literară, în toate mâinile.

PRINTRE volumele numeroase ale părintelui Agârbiceanu, culegerea de povestiri apărută cu titlul «Două iubiri», e din cele care odinioară au hotărît mai statornic locul autorului în literatură. Găsim acolo locuri şi oameni dintr'un sat ardelenesc, acela fără îndoeală unde părintele Agârbiceanu a păstorit întâia dată. Imprejurările nu sunt învăluite în poezia fluidă din povestirile lui Mihail Sadoveanu. Aici se simte în oameni un suflet mai tare; asprimea dârză a românului de peste munte, pe care nu l-au biruit nici veacurile, nici legile duşmănoase.

«Cultura Naţională», a îngrijit de apariţia cele de a doua ediţii; — ne dă astfel putinţa să verificăm cât s'au schimbat sufletele noastre, de atunci când a fost tipărită întâia dată cartea. Şi tinereţea ei, ori încă tinereţea noastră, ne încântă. Am regăsit şi povestirea simplă de sărăcie «Luminiţa», şi sufletul acela femeiesc nepătruns din «Fefeleaga», şi satul unde grija secetei, noroiul uliţilor, teama unei îndepărtate resmeriţe, intră în vieaţa oamenilor, se împletesc cu fapte mărunte şi urzesc traiul cel de toate zilele, vieaţa unui sat, pe urmă al altuia, al tuturor, unde nu bântuiau încă prefacerile turburi de astăzi, după care încă sufletele nu şi-au găsit nici acuma o aşezare.

Din carte se lămureşte mai ales rostul popei de ţară printre oameni unde credinţa a fost o putere. Puse alături figurile acele, cu preoţii zugrăviţi în literatura noastră «de dincoace» — cum se spunea atunci — se vede câtă prăpastie era într'un chip şi altul de a-şi împlini o menire. Pentru asta, cartea are un preţ şi dincoace de literatură.

TREI cărţi pentru tineret a scos de sub tipar, în preajma sărbătorilor «Cultura Naţională».

Povestirile lui Thompson, «Făpturi alese», tălmăcite de d-l Sandu-Aldea, sunt vestite de mult în toată literatura universală pentru copii. Sunt întâmplări din vieaţa făpturile simple, cu sufletul apropiat de sufletul embrionar al copiilor; Arno, porumbielul călător; câinele Bingo; Lobo, lupul cenuşiu, spaima ţinutului Curumpaw din Mexic; Guşă-roşie, fazanul din valea Don; Micul săritor, povestea unui iepure. Decorul din ţinuturile Americei, dau întâmplărilor farmecul acela exotic care au făcut din păţăniile lui Robinson, cartea cea mai iubită a vârstei fragede. Iar cum povestirile pe lângă elementul didactic strecurat pe nesimţite, cuprind şi un adânc înţeles etic, vor fi de o lectură folositoare pentru tineret, mai mult decât aceia a literaturei improvizate de anumite reviste pentru copii, stricătoare de gust şi de suflete. Celelalte două volume: minunatele «păţanii ale lui Münchausen» şi o culegere de «Basme sârbeşti», au văzut lumina în traducerea citeaţă şi limpede, — care e o surpriză frumoasă, — a d-nei Virginia

Popescu. Basmele sârbeşti, unele cu tâlc, altele cu poezia aceea duioasă cunoscută în toată literatura noroadelor slave, sunt de însemnătate şi pentru acei ce vor să afle mai de aproape sufletul vecinilor de peste Dunăre, şi să găsească deosibiri şi înrudiri cu poveştile noastre. Poate un mic «cuvânt înainte», de două feţe, lămurind rostul şi vieaţa autorilor — sau locurile de unde au fost culese basmele, cum e cazul cu acestea din urmă — ar fi fost folositoare. Copilul învaţă aşa a afla că o carte e scrisă de cineva, că e darul unui suflet omenesc, şi iubind cartea, iubeşte şi autorul. E începutul unei iubiri, care mai târziu îl va deprinde să deosibească pe Shakespeare ori pe Goethe, de autorii romanelor de senzaţie.

De mare folos şi frumoasă carte, e aceea în care d-l Al. Popescu-Telega, în editura «Cultura Naţională», ne aduce câteva traduceri din «Autorii spanioli contemporani». Şi a fost fără îndoeală şi bun gândul, de a pregăti cetitorul cu un studiu de introducere asupra acestei literaturi, mai larg şi mai amănunţit decât se obişnueşte. In această privinţă, traducerea d-lui Popescu-Telega ar fi să însemne şi un îndemn pentru alţi tălmăcitori —care dau cetitorilor celor mulţi cărţi de iniţiere, fără să le întregească şi cu materialul informativ şi critic. Studiul dela început, ştirile aparte despre fiecare autor, datele bio-şi bibliografice, trimiterile la studiile de critică şi de istorie literară, erau de neapărată nevoie într'o crestomaţie a scriitorilor moderni, dintr'o literatură cunoscută la noi puţin, chiar în originile ei mai îndepărtate şi intrate în tezaurul literaturii universale.

Traducătorul lasă în urmă generaţia lui Jose Maria Pereda, pierdută în contemplarea trecutului, şi se opreşte la aceea a lui Benito Perez-Galdos, premergătorul renaşterii literare şi întemeetorul romanului contemporan spaniol. Tălmăceşte povestiri şi fragmente din opt scriitori, începând cu acel animator care e Miguel de Unamuno şi sfârşind cu reprezentantul curentului naturalist, după formula franceză, Blasco-Ibanez, îndestul de cunoscut la noi din traducerile franceze, sau din acele româneşti făcute după cele franceze. Am spune chiar, că povestirea acestuia din urmă, a fost aleasă şi cu un gând maliţios, de a discredita un autor prea iubitor de reclamă europeană; atât e de slabă şi absurdă tema de novelă pentru foileton. Pe Ricardo Leon îl cunoaştem din volumul de străvezie poezie «Iubirea iubirilor» tradus tot de d-l Popescu-Telega în aceeaş editură a «Culturei Naţionale»; pe Iacinto Benavente din tălmăcirile răsleţe franţuzeşti şi din studiile ce s'au scris anul trecut, în revistele apusene, cu prilejul premiului «Nobel» acordat; ceilalţi ne sunt puţin cunoscuţi şi lectura capătă astfel noutatea unei descoperiri. O povestire crudă şi de un mare omenesc, cum e «Singur» a lui Armando Palacio Valdes, stă alături de povestirile alese din toate antologiile neamurilor, şi una de savoarea acelei «Arome de sfinţenie» a lui Bernardo Morales San Martin, ne întoarce la amestecul de humor şi de fragedă poezie sufletească, învăţată dela Cervantes.

Traducătorul făgădueşte al doilea volum, în care va urma mai de aproape cercetarea scriitorilor din şcoala lui Valle-Inclan. Nu ştim, dacă printre aceştia se numără şi Ramon Gomes dela Serna, din care atât de frumoase traduceri, a dat în franţuzeşte Valéry Larbaud în «Les Cahiers verts», şi ale căruia pagini alături cu ale lui Unamuno şi Manuel Azana, fac preţios fiecare număr aproape, din revista săptămânală dela Madrid «Espana». Fără îndoeală că nu va fi uitat, chiar dacă tinereţea şi aspectul singular şi fragmentat al operii, nu-l va fi situând acolo, acasă, printre cei mai de seamă reprezentanţi ai unei generaţii.

Traducerea, e printre cele mai izbutite din ultima vreme, dacă trecem peste câteva stângăcii care vor trebui să dispară numai decât, într'o nouă ediţie: întrebuinţarea lui «oarecum» în înţelesul altfel nuanţat de «întrucâtva»; «tatăl putativ», ori «copilul nu pricepea nimic, dar ghicea patima şi-i corespundea (?) şiret». Nu ne-am fi oprit la ele, dacă nu ar fi sunat supărător urechilor, tocmai prin grija şi curăţenia traducerii luată în întregime.

«Vieaţa Românească» — a avut norocul să pună în lumină, după răsboiu, doi prozatori tineri şi bogaţi în toate făgăduielile: Lucia Mantu şi Ionel Teodoreanu. Ultimul număr, îndoit, de pe Octomvrie şi Noemvrie, aduce încă un nume nou: I. Hotnog, scris dedesubtul unei povestiri «Vrăbioiul alb», de cea mai bună calitate literară. E cu atâta mai mare încântarea, cu cât numele e proaspăt de tot, necunoscut, şi valoarea povestirii nu stă în virtuţi de meşteşug; stil şi ştiinţa construcţiei, ci într'o inedită şi surprizătoare putere de vieaţă. Un fenomen în lumea sburătoarelor, un vrăbioi alb, îşi face apariţia într'un târg basarabean, aşa cum ar fi, şi este fără îndoeală, Chişinăul. Pasărea fenomen trăeşte la un loc cu celelalte vrăbii, fără nici o vanitate şi fără precauţii de suveran în voiaj incognito, pentru bunul motiv că nu se ştie şi nu se bănueşte fenomen. Lucrul trecea nebăgat în seamă, într'un târg unde lumea nu-i deprinsă să vadă decât ce-i obişnuit şi unde la ce-i obişnuit, aproape nimeni nu se mai uită, dacă nu prindea de veste un contabil neamţ. Un anunţ la gazetă aduce înfrigurare în tot oraşul. Nimeni nu mai visează decât vrăbioiul alb; dela şcolarii cari trag la fit ca să se pună la pândă cu praştia, la prefectul de poliţie care vrea să-l dăruiască iubitei, la Moriţ Cogan reprezintant al cetăţenilor de rit mozaic, care vrea să-l dăruiască prefectului, la generalul care dă ordin patrulelor să iasă în stradă după vânătoarea vrăbioiului alb, la misitul Şmerăl şi la farmacistul Vais; — un târg întreg care discută, pândeşte, supraliciteazâ vrăbioiul alb. In monotonia de toate zilele, pasărea aceasta rară trece ca un bulgăre de lumină, scuturând somnolenţa, trezind gândurile şi grijile la altceva decât cenuşiul cotidianului. Asta până când asociaţia Şmerăl-Vais, pune în comerţ, în strada Făinii 25, «vrăbii albe, cu preţ moderat» — fabricate pe cale chimică, sub clopotul cu vapori de clor al farmacistului. Exemplarul unic şi autentic se pierdu aşa printre contrafacerile grosolane, de când în stolurile de vrăbii cenuşii apărură şi altele, albe şi cu preţ redus, scăpate din coliviile muşteriilor lui Şmerăl şi Vais. Humorul discret, observaţia îngăduitoare şi nu înăcrită, cu care e zugrăvit oraşul sub toate înfăţişările, în decursul acestui epizod, e fără îndoeală fără nici o asemănare cu ceva scris până acum literatura românească. E

ceva inedit, la o parte de ochiul şi de spiritul scriitorilor de până acum — şi dacă în cariera începătoare a celui ce-a scris-o, nu va rămâne tot aşa de rară ca vrăbioiul alb în târgul Chişinăului, şi nu se va contraface ca vrăbiile cu preţ moderat ale asociaţiei Şmeräl şi Vais, atunci avem de-a-face cu un scriitor într'adevăr nou şi îndreptăţind toate aşteptările.

O broşurică subţire şi albă, cu pagine puţine şi cu litere mari, aşa se înfăţişează «Sulamita» lui Kuprin în traducerea D-nei Zina Moroianu. Cărţulia a apărut de câteva luni dar numai arareori, pitită ici-colo, am văzut-o în vitrinile librăriilor.

In literatura rusească, nuvela aceasta face parte dintr'un întreg capitol: al inspiraţiei exotice şi antice. Ca şi când n'ar fi având îndestul material sufletesc indigen de scormonit, scriitorii ruşi din ultima vreme arată o deosebită predilecţie pentru subiecte străine şi mai cu seamă străvechi: Merejkovschi, Andreef, Kuprin. Cel dintâiu şi-a făcut o specializare din acest câmp de cercetări, al doilea a transpus sufletul slav în pielea lui Iuda Iscariotul, Lazăr şi celorlalţi eroi ai dramei creştine, Kuprin, în această Sulamită, e stăpânit într'atâta de decorul şi scrupulozitatea arheologică, încât au lăsat să covârşească omenescul, pe care mai vârtos ca oriunde, eşti deprins să-l cauţi la urmaşii literari ai lui Dostoievschi. E drept că asta nu strică întru nimic frumuseţea nuvelei. O nuvelă mai puţin rusă, dacă vreţi, sau deloc rusă, însă o frumoasă nuvelă universală. Intr'o neaoşă şi pitorească limbă românească, traducătoarea a izbutit să ducă la bun sfârşit o tălmăcire cu atât mai anevoioasă, cu cât limba originalului şi caracterul ingrat al subiectului, împestriţat de arhaisme şi orientalisme, făcea cartea mai greu de transpus în grai românesc, decât altă povestire oricare, a lui Kuprin. Greşelile de construcţie ce străbat ici-colo, par mai degrabă ale tipografului clujan decât ale autoarei; — revista noastră, care doi ani în şir a îndurat toate ofensele cu putinţă, aduse sintaxei cuceritorilor de culegătorii minoritari, nu poate să-şi închipuie altfel.

Broşura are şi o prefaţă foarte succintă, în care ni se enumără operile principale ale lui Kuprin, şi vestita «Iama», după noi de o mult mai puţină valoare ca romanul «Duelul». Traducătoarea crede altfel; socoate această «Iamă» mai presus de tot ce a scris autorul «Sulamitei». — «Comparate cu această operă a lui Kuprin, toate câte s'au scris despre femeile pierdute de un Garşin ori Dostoievschi, par nişte icoane palide» — aşa ne încredinţează d-na Moroianu. Un cuvânt pe care l-am mai auzit dela mulţi tălmăcitori din limba rusă, şi stă scris şi în prospectele ediţiilor franceze şi nemţeşti, şi în acele ale traducătorilor noştri. Căci fiecare dintre aceştia se simte obligat ca la fiece schiţă, care nu ocupă mai mult loc de o coloană de ziar ori o pagină de revistă, să ne dea pe două coloane bio- şi bibliografia autorului. Sau mai bine: după ce ne dovedesc pe pagini întregi, superioritatea cutărui roman rusesc asupra celor scrise cu acelaş subiect în lumea întreagă, ne oferă ca probă schiţişoara «Visul lui Pliniu cel bătrân» sau «Măzărichea de pe nasul lui Cicerone».

INTR'O frumoasă tipăritură, împodobită cu un chenar oarecum românesc, amintind vechile scoarţe ale «Minervei», a apărut la editura F. Campitelli, în Foligno, un volum cu povestiri de Mihail Sadoveanu, tălmăcite în italieneşte de compatriotul nostru Al. Dem. Marcu şi G. F. Cecchini, directorul revistei «Il Concilio». Cartea a văzut lumina încă din iarna trecută. In librăriile noastre nu s'a găsit. Zărisem un exemplar întâmplător pe care l-am răsfoit în grabă. Abia acum editura ni-l trimite şi deaceea atât de târziu, vorbim cetitorului despre aceste cele dintâiu semne că literatura noastră începe să-şi facă drum singură, fără cârjile oficialităţii, în literatura universală. Traducătorii lămuresc în prefaţă, locul lui Mihail Sadoveanu în scrisul românesc. Stăruesc mai cu seamă asupra izvoarelor de inspiraţie, cu rădăcini în acest pământ şi urmărind vieaţa autorului, o împletesc cu opera, căutând corespondent în scris fiecărei epoci din vieaţa trăită. Dela copilăria din uliţile Paşcanilor unde întâia dată dascălul Trandafir i-a descoperit pe Creangă, la gimnaziul din Fălticeni unde vecinătatea apropiată a Bucovinei şi a munţilor i-a semănat în suflet poezia natală, la Iaşii adolescenţii cu estompatele coline ce amintesc Florenţa, la anii «Semănătorului» — pretutindeni, traducătorii caută oglindirea pe care locul şi împrejurările din afară au răsfrânt-o în suflet. Prefaţa ar sta bine aşa, şi într'o antologie românească. N'am cetit multe, mai limpezi şi mult mai exacte.

Cartea cuprinde patru povestiri: Hoţul, Bulboana lui Vălinaş, Scigal, Mormântul unui copil. Traducerea a întâmpinat cea mai caldă primire din partea presei şi a revistelor italiene. Sadoveanu a fost socotit îndată acolo, ca unul din cei mai buni novelişti de astăzi ai Europei. «Un libro di novelle che e quanto di meglio abbia prodotto la moderna letteratura d'Europa». Darul epic al autorului, lirismul nuanţat, puterea de sugestie, au supravieţuit şi în traducerea italienească; şi pentru grija şi meşteşugul tălmăcitorilor, pentru făgăduiala că nu peste multă vreme va urma acestuia alt volum, s'ar cuveni cuvinte bune din partea noastră, acestora de aici, dacă n'ar fi prea târziu şi dacă această trudă nu şi-ar fi găsit răsplată, în izbânda ce cartea a avut-o acolo.

UN neastâmpăr, pe care nimeni nu l-a cercetat cu un ochiu cuprinzător îndestul, şi nu l-a adâncit în pricinile ce nu vor fi fiind numai cele trecătoare din afară, a mânat de sute de ani, plugarii şi ciobanii români către văile şi dumbrăvile celor mai depărtate ţinuturi vecine. Urme găseşti, oriunde stăruie mai răbdător o scormonire a amestecurilor etnice. Că te mână dâra aceasta de urme în Istria şi în Dalmaţia, ori la sute de verste depărtare până în vecinătatea Elisabetgradului, întâlneşti sate româneşti, cu obiceiuri de acasă, cu graiul nu din cale afară schimbat, cu velinţe trecute prin războiu la fel şi cu aceeaşi candelă tremurându-şi la fel luminiţa sub icoane; şi de fiecare dată, la întrebările răsărite în minte răspunde o uimire.

Cercetările şi explicările vin adesea dela cărţi străine, dela însemnările drumeţilor porniţi de pe alte meleaguri. Oficialitatea noastră şi cărturarii, ne-au adunat până acum o arhivă săracă despre aceşti fraţi, ce nu se vor bucura niciodată de

binefacerile constituţiei votate în Parlamentul nostru naţional. Dragostea pentru dânşii şi îngrijorarea, e încă platonică. Deaceea fieştece carte apărută, cu cercetări mai puţin grăbite decât ne stă în fire, îşi va avea multă vreme un preţ îndoit decât tot atâtea pagini, din cel mai frumos roman urzit de închipuire.

«Românii dintre Vidin şi Timoc» — studiul d-lui Emanoil Bucuţa ieşit în tiparul «Cărţii Româneşti», e ceeace ar putea sluji ca o pildă de cercetare, altfel înţeleasă, temeinică până la cel din urmă amănunt.

Documentele ce sfârşesc şi pe care se reazămă cartea, adunarea de cântece bătrâneşti cu variantele lor, de colinde, de descântece şi de basm; glosarul, hărţile şi fotografiile, datele statistice şi până şi planul de casă şi de gospodărie; ce ne vorbesc despre oameni, aşezările şi sufletul lor, întrec materialul grăbit cu care astăzi se înfăptuie o carte, chiar de specialitate. Despre pana aceasta de români înfiptă între Vidin şi Timoc, atât de aproape de noi şi încinsă din două părţi de apele Dunării, nu s'a scris până acuma decât în treacăt şi îmbucătăţit. Cele cinci călătorii ale autorului, i-au dat putinţa să adune ştiri altfel decât din îndepărtatul izvor al arhivelor şi pe amăgitoarea cale a presupunerilor. Ochiul deprins să cerceteze stările de fapt până în cele mai îndepărtate pricini, a împărţit cartea în trei capitole mari: pământul pe care au descălicat Oltenii prin Mehedinţi, ori tocmai de pe plaiurile sârbeşti, «oamenii care au venit şi s'au potrivit» pământului, şi «datinile care au ieşit din vieaţa acestor oameni pe acest pământ».

Cine-a cetit şi aiurea însemnările de drumeţ ale autorului, va bănui înainte de a deschide cartea, că nu găseşte acolo o înşirare de date seci şi nici — extrema cealaltă — impresii vagi de călător, care-a văzut numai pe deasupra, prin pânză de fluidă poezie. Farmecul şi tăria, şi folosinţa cărţii, stă în îmbinarea de pitoresc şi amănunt documentar, în măsura în care împletite amândouă au dat vieaţa studiului într'atâta, că te fură dela cea dintâiu filă.

PREMIUL Goncourt din acest an, a făcut cunoscut un nume, aproape de toată lumea ignorat până eri. Romanul premiat «Rabevel, ou le Mal des Ardents» nici nu ajunsese în toate librăriile; autorul Lucien Fabre, se ştia că e un inginer de provincie, autor a două plachete de versuri şi al unui comentariu asupra teoriei lui Einstein. Mai mult, nici gazetele franceze n'au putut să lămurească, la început, despre autorul romanului stufos, în trei volume, de mai bine de şapte sute de pagini, abia acum câteva zile apărut şi în vitrinele noastre.

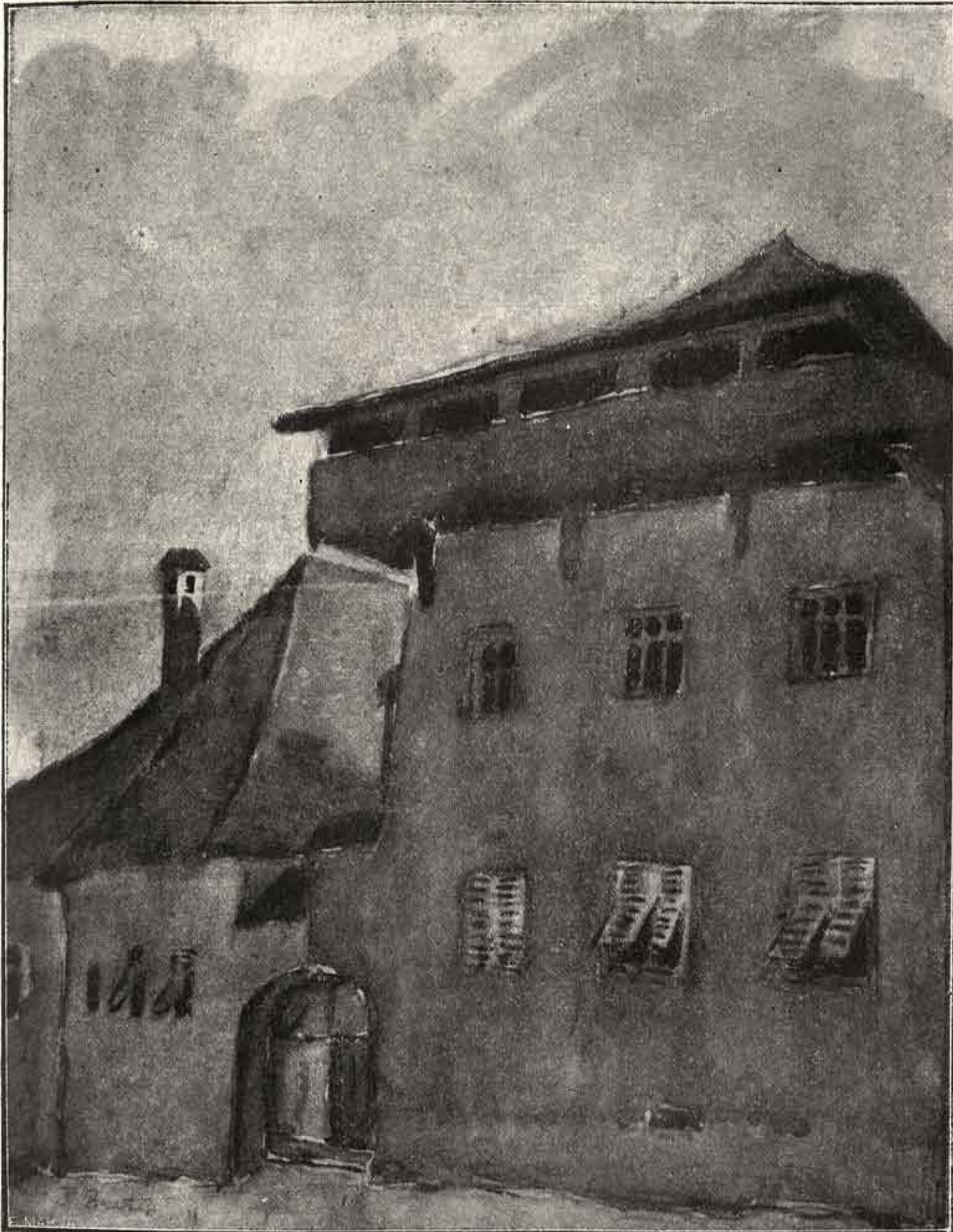
Eroul romanului Bernard Rabevel se trage direct din familia eroilor balzaciani: Rastignac şi Vautrin. Vieaţa acestui nou pirat al societăţii e zugrăvită cu o putere halucinantă şi excesivă, dar romanul e inegal, pagini desăvârşite stau alături de lungimi de prisos, presărate cu o limbă banală şi alternate de o corectitudine supărător de mediocră. Acest «mal des Ardents» care figurează în subtitlul romanului, e după autor răul ce ne stăpâneşte pe toţi, în ţările cu libertăţi prea multe, unde drepturile au fost substituite datoriilor şi unde individul se socoate deasupra colectivităţii, de când Dumnezeu a fost alungat din societatea omenească. E răul hipersensibililor, al însetaţilor de prea multe bucurii trupeşti şi materiale. Temperamentele cele mai energice, în loc să fie canalizate către o vieaţă firească şi fericită, merg până la capătul pasiunilor, lunecă în toate excesele, în toate păcatele, în viciu, în necinste, în crimă. Din pricina acestui rău — egoism lăsat să se manifeste până la ultimile consecinţe — vieaţa a devenit o luptă fără îndurare. Din acest punct de vedere, romanul inegal al lui Lucien Fabre, oglindind starea de suflet a majorităţii oamenilor şi femeilor de astăzi, este sortit să rămână ca o mărturie a crizei morale prin care trecem.

De rezumat cele trei volume, aproape cu neputinţă. Forfoteşte o avalanşă de personagii şi de episoade, în afară de comunul romanelor de autentică literatură. Vieaţa din familia bunicilor lui Rabevel, cu republicanismul lor dogmatic şi cu pasiunea lor excesivă de libertate, vieaţa din liceul fraţilor ignorantini unde micul Bernard învaţă arta iesuitică de a disimula gândul şi de a-l impune altuia, începuturile de mică fiară slobozită în societate, dragostea, (curată aceasta la început), pentru o veche prietenă din copilărie, aceste episoade, toate până aici, se desfăşură firesc şi fără spasm, după buna tradiţie a romanului. Din clipa în care Bernard părăseşte iubirea pentru fata săracă şi dispare fără nici o explicaţie, ca să-şi facă loc larg cu coatele în vieaţă, sdrobind adversari, concurenţi, vârând teroarea şi dezastrul într'o ceată de financiari bogaţi şi necinstiţi, în care descopere şi pe adevăratul său tată şi pe maică-sa, femeie de moravuri uşoare şi de temperament vulcanic; romanul lui Lucien Fabre abia se menţine dincoace de intrigile foiletoanelor de senzaţie. N'ar fi fost nevoie de mult, ca fiul împins către braţele mamei să devină incestuos; drama aici atinge melodrama şi aşa merge aproape până la sfârşit, complicată cu adultere, femei fatale, scene de erotomanie, încercări de crime neizbutite, lupte convulsive în lumea marei finanţe, şi tot aşa, până la sfârşitul convenţional al acestui erou plin de energie şi de vieaţă spasmodică, retras la ţară sub un nume fals, pentru a muri ca învăţător laic şi ateu, predicând totuş copiilor morala creştină...

Presa şi revistele franceze, n'au găsit pentru acest roman decât cuvinte elogioase. N'am aflat nicăiri încă, o pagină unde să fi fost osândită îndestul de aspru, această întrebuinţare excesivă a elementului senzaţional, care faţă de adevărata artă e un greu păcat.

Numărul viitor al GÂNDIREI
va apare la 5 Februarie 1924

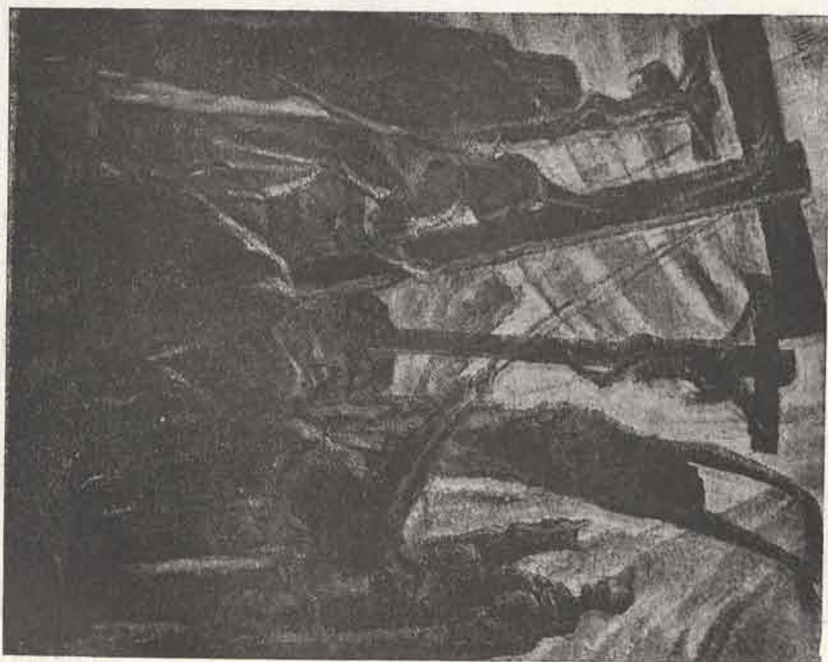
TIPARUL CULTURA NAŢIONALĂ, BUCUREŞTI
CLIŞEELE MARVAN

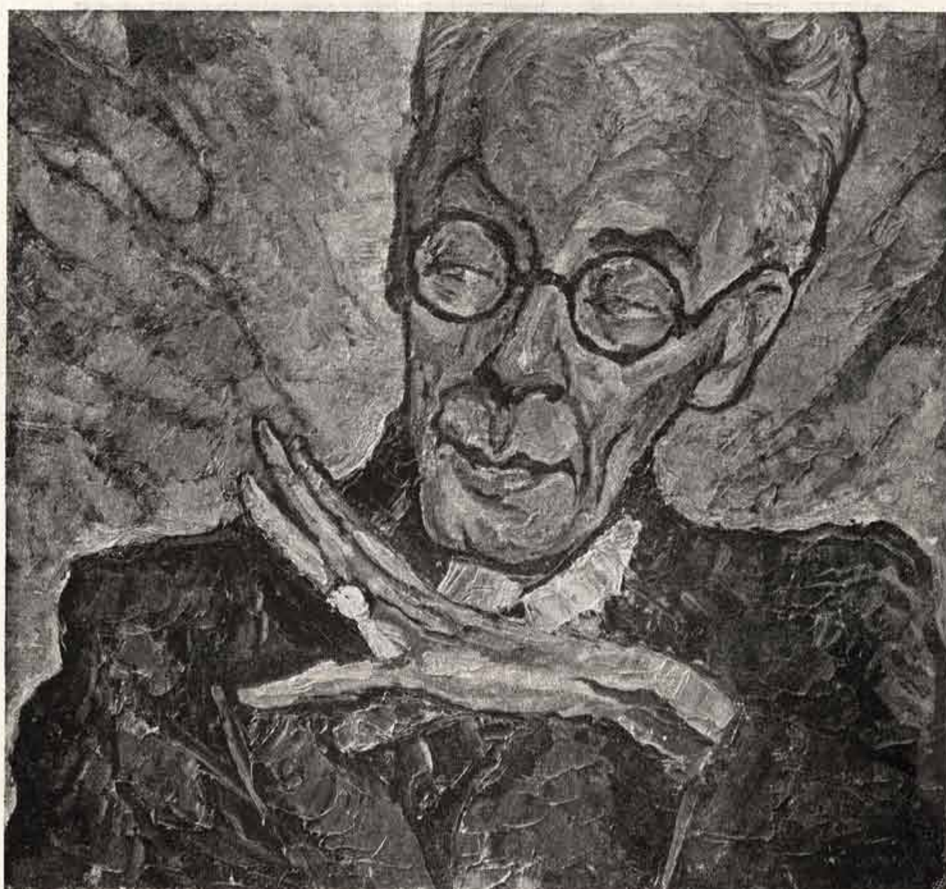
Marie I. Pillat — Case din Sighişoara

Hans Eder Sat din munţi (Galeria Nouă, Bruxelles)

Hans Eder Răstignirea

Hans Eder — Portretul unui poet (1918)

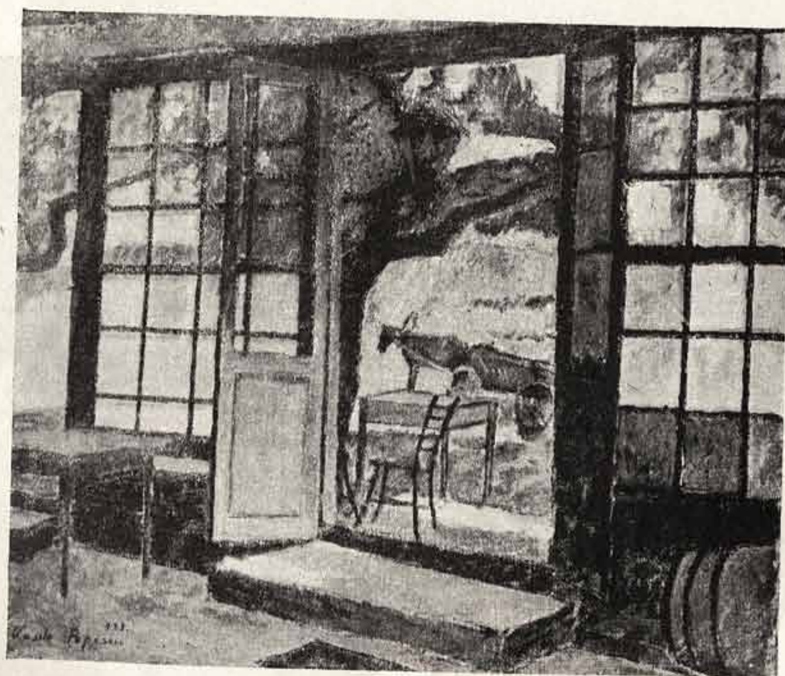
Hans Eder — Soldat muribund (1915)

Hans Eder — Groază (1913)

Vasile Popescu **Casă din Balcic**

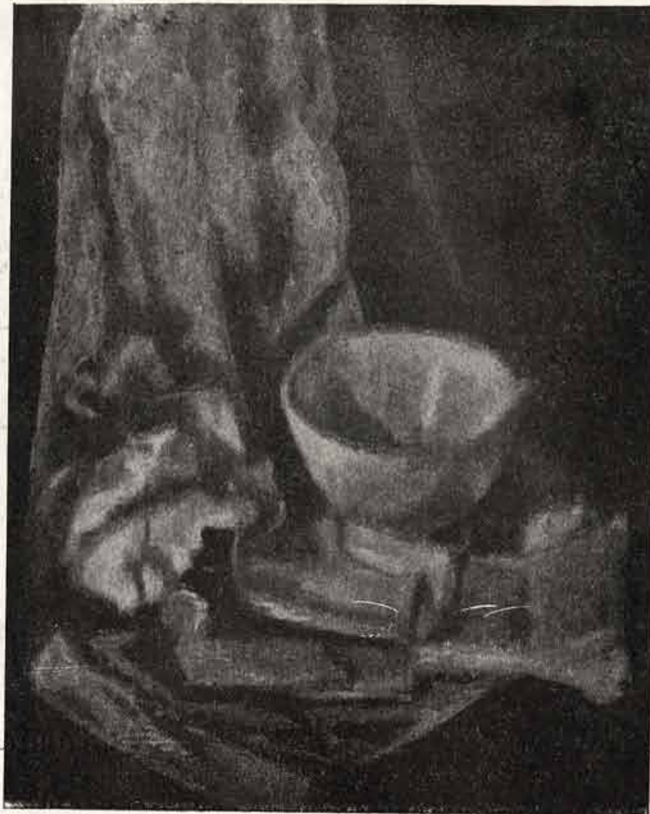
Vasile Popescu **Cârciumă**

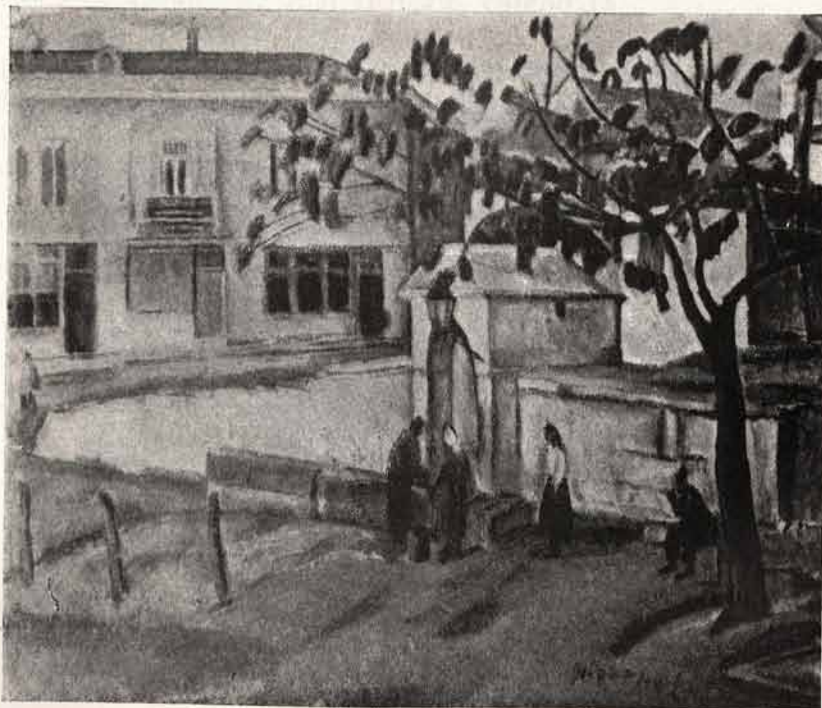
Lore Goilav-Masius **Portret (Litografic)**

Vasile Popescu **Desen**

Catul Bogdan **Natură moartă**

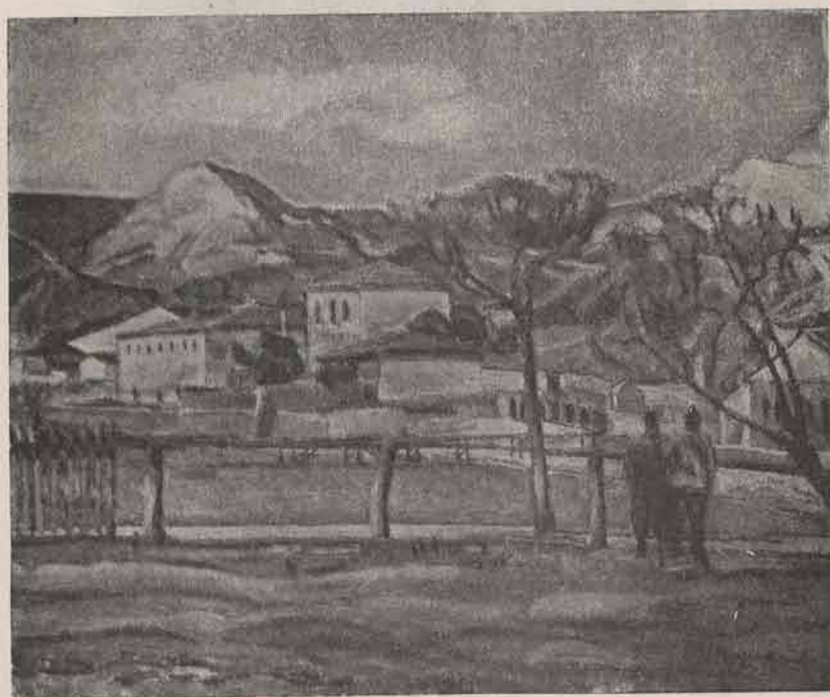

Lucian Grigorescu **Case**

Catul Bogdan — Stradă din Paris (Desen)

Lucian Grigorescu — Din Balcic

Catul Bogdan — Desen

EXEMPLARUL LEI 25.— **GÂNDIREA** EXEMPLARUL LEI 25.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 5 ŞI 20 ALE FIECĂREI LUNI
SUB CONDUCEREA UNUI COMITET ALCĂTUIT DIN DOMNII:
LUCIAN BLAGA, DEMOSTENE BOTEZ, EM. BUCUŢA, AL. BUSUIOCEANU, N. M. CONDIESCU, NICHIFOR CRAINIC, ADRIAN MANIU, GIB. I. MIHĂESCU, LIVIU REBREANU, ION MARIN SADOVEANU, AL. O. TEODOREANU, PAMFIL ŞEICARU

REDACŢIA· FUNDAŢIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREŞTI

PENTRU RECENZII ŞI ANUNŢAREA APARIŢIEI, DOMNII AUTORI ŞI CASELE DE EDITURĂ SUNT RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.
CĂRŢILE ŞI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
LA CĂSUŢA POSTALĂ 170, BUCUREŞTI

20 IANUARIE 1924

CUPRINSUL

ILUSTRAŢII:

Coperta: Pre Hristos ducându-l la răstignire.—Acuarelă de pe fresca aflată în Biserica Domnească dela Curtea de Argeş, executată de pictorul G. Teodorescu.

In supliment reproduceri din expoziţiile: Hans Eder, Maria I. Pillat, Lore Goilav-Masius, Catul Bogdan, Lucian Grigorescu, Vasile Popescu.

In interior desene de Demian.

ABONAMENTE: 1 AN, 200 LEI; 6 LUNI, 100 LEI. PENTRU INSTITUŢIUNI ŞI AUTORITĂŢI, 300 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 350 LEI ANUAL. — INSERŢII ŞI RECLAME SE FAC LA ADMINISTRAŢIA REVISTEI ŞI LA TOATE AGENŢIILE DE PUBLICITATE
ADMINISTRAŢIA: FUNDAŢIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREŞTI

EXEMPLARUL LEI 25.— **GÂNDIREA** EXEMPLARUL LEI 25.—

ILUSTRAȚIA SĂPTĂMÂNALĂ

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA IN STRADA PARIS, No. 1

DE VÂNZARE LA TOȚI CHIOȘCARII